

พุทธธำขาง

ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้

ดร.เชษฐนิติภัทร พรหมชิน
ดร.พนัชพงษ์พรรณ โปธิสถิตวารางกูร

พุทธะนำทาง

ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้

(Buddhist Leading: 4C^{3T} INSIDE <=> OUT Awakening Leadership)

ดร.เชษฐนิตินิภัทร พรหมชิน

ดร.พนัชพงษ์พรรณ โปธิสถิตรวรางกูร

พุทธะนำทาง : ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้

ผู้เขียน

ดร.เชษฐนิติภัทร พรหมชิน

ดร.พนัชพงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร

บรรณาธิการบริหาร

จุฑาทิพย์ สุกาญจนาศเรษฐ

กองบรรณาธิการ

ชนิทธิยา จันทรโกษมสุข, รัชมาธร หล่อพิเชียร,
ชุตินา สัมพันธ์

ศิลปกรรม

อมโล, พลิชฐ์สัทคุณ จุลละมณฑล, นะโม

หนังสือเล่มนี้สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2565 Copyright © 2022
ห้ามนำส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้เพื่อผลิตใหม่ ห้ามทำซ้ำ ห้ามละเมิดลิขสิทธิ์โดยส่งเนื้อหา
สาระสำคัญ ทั้งทางอิเล็กทรอนิกส์หรือรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการถ่ายเอกสาร การทำสำเนา และการเก็บ
ข้อมูลทุกรูปแบบ โดยมีได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

เชษฐนิติภัทร พรหมชิน

พุทธะนำทาง : ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้.—นนทบุรี : สยามจุลละมณฑล, 2568.

208 หน้า.

1.ภาวะผู้นำ. 2.ผู้นำ – แง่ศาสนา – พุทธศาสนา.

I.พนัชพงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร, ผู้แต่งร่วม. II. ชื่อเรื่อง.

658.4092

ISBN: 978-616-94955-3-6

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนตุลาคม 2568 จำนวน 300 เล่ม

จัดทำและพิมพ์ที่ บริษัท สยามจุลละมณฑล จำกัด

เลขที่ 98/28 ถนนเกตต์อ่าพัฒนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

โทร.06-3451-9359, 06-1519-3641, 09-2425-5229 www.siamclmt.com

Email: siamclmtcenter@siamclmt.com

ราคา 198 บาท

คำนำสำนักพิมพ์

นับจากอดีตมาถึงปัจจุบัน เรื่องราวในประวัติศาสตร์ซึ่งบันทึกอยู่ในหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏอย่างชัดเจนว่าศาสนาและความเชื่ออยู่คู่กับสังคมมนุษย์มาตลอดและได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันในโลกไร้พรมแดนซึ่งส่งผลให้ผู้คนเดินทางข้ามพรมแดนของชาติได้สะดวกและรวดเร็ว ทำให้ศาสนาและความเชื่อซึ่งเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามไปด้วย หนังสือพุทธะนำทาง : ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้เล่มนี้คือภาพสะท้อนเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของศาสนาและบริบทของโลกได้ดี และที่สำคัญได้ประยุกต์คำสอนของพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานให้เข้ากับวิถีปฏิบัติตามยุคสมัยได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการพัฒนาให้ตนเองให้กลายเป็นผู้นำที่มีทั้งความกล้าหาญและความประนีประนอมในเวลาเดียวกัน

สำนักพิมพ์สยามจุลละมณฑลตั้งใจและภูมิใจนำเสนอหนังสือพุทธะนำทาง : ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้อย่างยิ่ง เพราะเป็นผลงานที่มีความหนักแน่นทางด้านเนื้อหาวิชาการและวิถีปฏิบัติที่นำไปประยุกต์ใช้จริง ซึ่งทำให้นักวิชาการ นักศึกษา นักเรียน ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจนำไปศึกษาและพัฒนาให้เป็นองค์ความรู้ใหม่และเป็นแบบอย่างสำหรับปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักศาสนาและยุคสมัยต่อไป

สำนักพิมพ์สยามจุลละมณฑล

คำนิยม

เมื่อโลกเข้าสู่ยุค “Transformative Era” ที่เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรุนแรง มนุษย์จึงต้องแสวงหาภาวะผู้นำที่มีความตื่นรู้ มีปัญญารู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อสามารถนำทางตนเองและแนะนำผู้อื่นให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ได้อย่างเท่าทัน

หนังสือ “พุทธะนำทาง” เล่มนี้ เป็นดั่งประทีปส่องสว่างท่ามกลางความพลิกผันเปลี่ยนแปลงของโลก ผู้เขียนได้บูรณาการหลักพุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แสดงให้เห็นเส้นทางแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายในสู่โลกภายนอก

การเชื่อมโยงไตรลักษณ์ อริยสัจสี่ และหลักธรรมที่จะพัฒนาตนเอง และผู้อื่นให้เป็นผู้นำยุคใหม่ ย่อมก่อให้เกิดเป็น “ภูมิคุ้มกันชีวิต” ที่ช่วยให้มนุษย์ยืนหยัดอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทันและยั่งยืน

หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้ที่แสวงหาการเป็นผู้นำที่แท้จริง ขออนุโมทนาแก่ผู้เขียน และขอให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์จากสารธรรมอันมีคุณค่า

พระราชสุทิวาธิรเมธี, ผศ.ดร.

5 กันยายน 2568

คำนำ

กระแสการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบันทำให้เกิดความซับซ้อนของความเปลี่ยนแปลงขึ้นในระดับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ วิทยาการทางเทคโนโลยี ดิจิทัล และวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความท้าทายใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นพลังผลักดันให้ผู้เขียนได้ตระหนักถึงความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษา และพัฒนารูปแบบ หลักการ ตลอดจนวิถีแห่งภาวะผู้นำที่เหมาะสมสำหรับยุคสมัยเปลี่ยนผ่านนี้

หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่คงอยู่มา กว่า 2,600 ปี ยังคงความอมตะธรรมในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้าง และพัฒนาภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้และมีคุณธรรมในโลกสมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการและแบบจำลอง $4C^{3T}$ INSIDE \Leftrightarrow OUT และที่นำเสนอในหนังสือพุทธะนำทาง: ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ INSIDE \Leftrightarrow OUT (Buddhist Leading: $4C^{3T}$ INSIDE \Leftrightarrow OUT Awakening Leadership) เล่มนี้เป็นบทสรุปจากการศึกษาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในยุคสมัยปัจจุบันและภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

การพัฒนาแบบจำลอง $4C^{3T}$ INSIDE \Leftrightarrow OUT เป็นความพยายาม และตั้งใจอันแน่วแน่ของผู้เขียนในการสรรค์สร้างเครื่องมือที่เป็นคุณประโยชน์และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ทฤษฎีที่อยู่บนชั้นหนังสือ ซึ่งการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้มีการส่งต่อเนื้อความของ แต่ละบทที่น่าสนใจ ดังนั้นผู้อ่านสามารถเลือกอ่านอย่างเฉพาะเจาะจง

ในบทที่สนใจเนื่องด้วยความสมบูรณ์ของเนื้อหาในแต่ละบท แล้วนำแนวคิด และวิธีการที่นำเสนอไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเอง

การเขียนหนังสือเล่มนี้สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนและกำลังใจจากบุคคลสำคัญหลายท่าน ผู้เขียนขอขอบพระคุณครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เพื่อนร่วมงานที่ให้คำแนะนำอันมีคุณค่าและครอบครัวที่เป็นพลังสำคัญตลอดการเขียน

การศึกษาเรียนรู้หนังสือเล่มนี้สามารถเป็นแหล่งความรู้เสริมสำหรับหลากหลายวิชา เช่น พุทธศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ จิตวิทยา และประสาทวิทยา การบริหารจัดการและภาวะผู้นำ เทคโนโลยีสารสนเทศ และปัญญาประดิษฐ์ รวมทั้งสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเชื่อมโยงบูรณาการข้ามศาสตร์ให้เกิดความเข้าใจที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง

ผู้เขียนเชื่อมั่นว่า การพัฒนาภาวะผู้นำที่มีรากฐานมาจากการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณตามแนวทางของพระพุทธองค์ จะนำตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ และประเทศชาติ ไปสู่วันข้างหน้าที่เป็นสุขและยั่งยืน

ขอให้ผู้อ่านประสบความสำเร็จและความสุขในการเดินทางสู่เส้นทางแห่งภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ตามแนวทางแห่งพุทธะเพื่อประโยชน์คุณอันยิ่งใหญ่ต่อไป

ดร.เชษฐนิติภัทร พรหมชิน

ดร.พนัชพงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร

สารบัญ

	หน้า
คำนำสำนักพิมพ์.....	3
คำนิยม.....	4
คำนำ.....	5
สารบัญ.....	7
สารบัญภาพ.....	10
สารบัญตาราง.....	11
บทนำ.....	12
บทที่ 1 พุทธะนำทางกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว.....	17
ความหมายของ ‘ผู้นำ’ และ ‘ภาวะผู้นำ’.....	21
ภาวะผู้นำกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว.....	25
เมื่อโลกปรับ <--> ผู้นำเปลี่ยน.....	26
วิวัฒนาการแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ.....	35
1) ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ.....	35
2) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม.....	36
3) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์.....	36
4) ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบบูรณาการ.....	37
ไตรลักษณ์กับภาวะผู้นำ.....	38

ภาวะผู้นำแนวพุทธกับอำนาจอธิปไตย.....	42
สรุปท้ายบท.....	45
อ้างอิงท้ายบท.....	47
บทที่ 2 พุทธนำทางกับการพัฒนาโลกภายใน.....	52
รู้จักโลกภายในผ่านประสาวิตยา.....	58
โลกภายใน <==> โลกภายนอก.....	62
กระบวนการเรียนรู้โลกภายในสู่โลกภายนอก (Inside-Out).....	65
การพัฒนาโลกภายใน (Cultivation Inside to Insight).....	72
ศีล (Precept, Rule of Morality).....	73
สมาธิ (Concentration).....	79
ปัญญา (Wisdom).....	84
สรุปท้ายบท.....	89
อ้างอิงท้ายบท.....	90
บทที่ 3 พุทธนำทางกับการพัฒนาโลกภายนอก.....	96
อิทัปปัจจยตากับทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก.....	100
โลกภายนอก <=> โลกภายใน (Outside - In).....	105
วิถีคิดโลกกับปัญหา - ความหมดปัญหา.....	107
สรุปท้ายบท.....	114
อ้างอิงท้ายบท.....	115

บทที่ 4 พุทธะนำทางกับพุทธโธโลยี.....	118
เราคือ....??? (We are...???).....	124
เทคโนโลยี <==> พุทธโธโลยี ในโลกปัจจุบัน.....	130
พุทธะนำทางกับพุทธโธโลยีแห่งภาวะผู้นำ.....	136
สรุปท้ายบท.....	143
อ้างอิงท้ายบท.....	144
บทที่ 5 พุทธะนำทางกับการบ่มเพาะภาวะผู้นำ.....	149
ภาวะผู้นำกับโลกที่ทุกคนคือผู้นำ.....	156
ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ในยุคบูรณาการ.....	161
พุทธะนำทางกับภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้.....	173
องค์ความรู้ใหม่ที่ด้วยภาวะผู้นำเชิงพุทธ: ผู้นำที่ตื่นรู้.....	174
สรุปท้ายบท.....	182
อ้างอิงท้ายบท.....	184
บรรณานุกรม.....	188
ดัชนี.....	198
ประวัติผู้เขียน.....	204

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 แสดงการทำงานของเซลล์สื่อประสาทในสมองมนุษย์.....	61
ภาพที่ 2.2 Inside – Out \Leftrightarrow Outside – In.....	64
ภาพที่ 2.3 แสดงกระบวนการรับรู้ของมนุษย์.....	68
ภาพที่ 2.4 สมการแสดงองค์ประกอบของกระบวนการรับรู้.....	69
ภาพที่ 2.5 แสดงกระบวนการทำงานของจิตในพระพุทธศาสนา.....	71
ภาพที่ 3.1 ทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก (Butterfly Effect).....	101
ภาพที่ 3.2 กระบวนการเรียนรู้โลกภายนอกและโลกภายในตามหลัก อริยสัจ 4 และหลักสี่ปฐิธรรม 7.....	111
ภาพที่ 5.1 Model of Awakening Leadership '4C ^{3T} : Inside \Leftrightarrow Out).....	178

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แสดงการเชื่อมต่อโลกภายในและโลกภายนอก.....	67
--	----

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการอยู่อาศัยร่วมกัน พึ่งพากันและกัน ตั้งแต่ในระดับครอบครัว หมู่คณะ ชุมชน กระทั่งขยายเป็นรัฐ เป็นประเทศ ไปจนถึงเป็นพลเมืองโลกหรือพลโลก (World Citizen) ผู้อยู่อาศัยร่วมโลกใบเดียวกันดังคำกล่าวที่ว่า “โลกทั้งผองล้วนพี่น้องกัน” สังคมมนุษย์จึงเป็นการอยู่ร่วมกันในลักษณะที่เป็นหน่วยย่อยไปจนกระทั่งเป็นหน่วยใหญ่ โดยแต่ละหน่วยแต่ละกลุ่ม หรือแต่ละสังคมล้วนมี “ผู้นำ (Leader)” เป็นผู้มิบทบาทในการเป็นหัวหน้า มีหน้าที่รับผิดชอบคุ้มครองดูแลหมู่คณะ ซึ่งมีปรากฏมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยเกณฑ์กำหนดหรือเกณฑ์การคัดเลือกผู้นำในเบื้องต้นนั้น มักเป็นผู้ที่มีความแข็งแกร่งหรือความแข็งแรงทางกายภาพมากกว่าผู้อื่นเป็นพื้นฐานหลักสำคัญ ต่อมาเมื่อกาลเวลาผันผ่าน มนุษย์วิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ มากขึ้น มีการศึกษาเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ลักษณะโครงสร้างของสังคมมนุษย์ที่อยู่อาศัยร่วมกันมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำของแต่ละสังคมจึงเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นยิ่งกว่าการกำหนดตามลักษณะเบื้องต้นทางกายภาพที่มีมาแต่เดิม เป็นไปตามลักษณะความเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมนั้น ๆ

ในหนังสือ “พุทธะนำทาง: 4C^{3T}ภาวะผู้นำแห่งการเรียนรู้ INSIDE<=>OUT (Buddhist Leading: 4C^{3T} INSIDE<=>OUT Awakening Leadership)” เล่มนี้ ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เดินทางผ่านกาลเวลามาถึงยุคปัจจุบันที่เรียกว่า ‘Transformative Era’ โดยนำเสนอทั้งในแง่ของพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) และในแง่ของวิทยาศาสตร์ (Scientific Studies) ด้านต่าง ๆ ซึ่งนับเนื่องเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ของมนุษย์ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใน (Inner World) ที่จะส่งผลต่อไปยังการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก (Outside World) อันหมายถึงสภาพแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ และสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายในสู่โลกภายนอก (Inside-Out) ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกสู่โลกภายใน (Outside-In) ที่ดำเนินควบคู่กันไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา เพื่อคุณประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ ให้เป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาที่สามารถกลายเป็นภูมิคุ้มกัน เพื่อเป็นวัคซีนชีวิต (Life Immunity) สำคัญ ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้มนุษย์ยืนหยัดอยู่ในโลกยุคเปลี่ยนผ่าน ผันแปร ที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเหตุปัจจัยได้ทุกขณะ ด้วยความเข้าใจในสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่เป็นจริง โดยเนื้อหาของหนังสือได้แบ่งออกเป็น 5 บทหลักด้วยกัน แสดงตั้งแต่ภาพรวมและการเปลี่ยนแปลงของโลก วิถีแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์ โลกภายในและโลกภายนอกแห่งการเรียนรู้ผ่านการอธิบายทางประสาทวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์ วิวัฒนาการเทคโนโลยีดิจิทัลจาก

เอไอ(Artificial Intelligence: AI) สู้ไอเอ (Intelligence Augmentation: IA) ในปัจจุบัน และการเพาะบ่มภาวะผู้นำเพื่อการเป็นผู้นำตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแน่นอนว่ามนุษย์ทุกคนสามารถสร้างและพัฒนาคุณสมบัติและคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำที่ตื่นรู้ (Awakening Leadership) ในตนเองได้ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมนำแนวทางชีวิตเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางปฏิบัติการที่สำคัญ

บทที่ 1 พุทธระนำทางกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Buddhist Leading & Transformative World) แสดงให้เห็นภาพรวม โดยความหมายของ ‘ผู้นำ’ และ ‘ภาวะผู้นำ’ กับ การย้อนรอยประวัติศาสตร์โลกแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในคริสต์ศตวรรษที่ 14 กระทั่งมาถึงยุคปฏิวัติดิจิทัล กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกตามกฎไตรลักษณ์ โดยความไม่เที่ยง-ไม่ทน-ไม่มีตัวตนให้ยึดถือได้มั่นคง ส่งผลต่อคุณสมบัติของภาวะผู้นำในแต่ละยุคสมัยให้แตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย และตัวอย่างผลงานของผู้นำที่พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์โลกให้ก้าวเข้าสู่วิวัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้งตราบถึงปัจจุบัน

บทที่ 2 พุทธระนำทางกับการพัฒนาโลกภายใน (Buddhist Leading & Inside-Out) แนะนำกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิดจนตาย พร้อมทั้งวิวัฒนาการด้านการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่นำสู่นวัตกรรมล้ำยุค การจำแนกโลกภายใน (Inside World) และโลกภายนอก

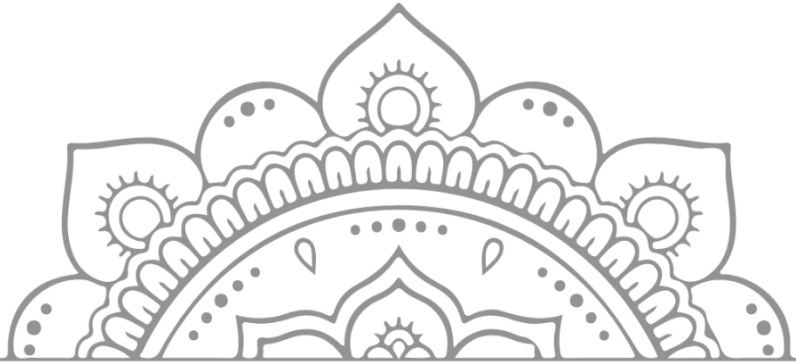
(Outside World) การเชื่อมต่อโยงโยผ่านอายตนะทั้งภายนอกและภายใน โดยอธิบายผ่านหลักประสาทวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์ เพื่อนำสู่ การพัฒนาโลกภายในสู่โลกภายนอก (Inside-Out) ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เชิงพุทธ อันประกอบด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา เป็นพื้นฐาน สำคัญ

บทที่ 3 พุทธะนำทางการพัฒนาโลกภายนอก (Buddhist Leading & Outside-In) อธิบายถึงโลกภายนอกที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ในมิติต่าง ๆ ส่งผลต่อกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของโลก ภายนอกสู่โลกภายใน (Outside-In) หลักการเด็ดดอกไม้สะเทือนดวงดาว กับบทเล่าขาน ทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก ความสอดคล้องกับหลักอิทัปปัจจยตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี อีกนัยหนึ่ง คือ เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่อิงอาศัยกันย่อมมี ผลกระทบแก่กัน และกันเสมอ ไม่ว่าจะป็นมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อ สังคมหรือสิ่งแวดล้อม ตลอดแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบผู้นำ บนพื้นฐาน หลักความจริง 4 ประการ ประกอบกับหลักปฏิบัติของคนดี การคิด วิเคราะห์ คิดอย่างเป็นระบบตามแนวทางโยนิโสมนสิการ โดยคำนึงถึง ประโยชน์ 3 และปราศจากอคติ 4 เป็นที่ตั้ง

บทที่ 4 พุทธะนำทางการพุทธโทยี (Buddhist Leading & Buddhology) แสดงถึงความก้าวล้ำนำสมัยแห่งโลกเทคโนโลยีดิจิทัล สู่โลกผสม (Hybrid Reality) ที่ประสานโลกจริง (Real World) เข้ากัน

กับโลกเสมือนจริง (Virtual World) ผลงานจากวิวัฒนาการเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ การเรียนรู้แนวทางพุทธผ่านพุทธโทยโลยี (Buddhology) เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เพื่อจัดการ จัดสรร ดำเนินการกับการใช้เทคโนโลยีได้อย่างผู้ตื่นรู้ คือ ด้วยความรู้ ตื่น เบิกบาน เข้าใจคุณค่า คุณประโยชน์ คุณลักษณะแห่งพุทธโทยโลยี สำหรับผู้นำพุทธเพื่อนำตนและคนอื่นสู่เป้าหมายความสำเร็จในชีวิตร่วมกัน ด้วยความแจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้า ร่าเริง อันเป็นคุณสมบัติแห่งผู้นำที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ ประกอบด้วยคุณภาพจิตที่ดี สมรรถภาพทางจิตที่เข้มแข็ง และสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

บทที่ 5 พุทธนำทางกับการบ่มเพาะภาวะผู้นำ (Buddhist Leading & Leadership Cultivation) แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ (Awakening Leadership) ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในตัวมนุษย์ทุกคน โดยอาศัยหลักพุทธธรรมนำแนวทางการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง (Transformative Era) โดยมีโมเดล ‘4C^{3T} INSIDE<=>OUT’ เป็นแบบจำลองแห่งการเรียนรู้ ตัวอย่างต้นแบบจากสุดยอดผู้นำ เพื่อนำพุทธโทยโลยีและหลักพุทธะไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง ทำให้เป็นผู้นำตนเองและผู้อื่นในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข รวมทั้งบรรลุผลสำเร็จได้ตามจุดมุ่งหมาย ทั้งแก่ตนเองและแก่หมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน

บทที่ 1

พุทธะนำทางกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
(Buddhist Leading & Transformative World)

“We are what we think.

All what we are arises

with our thoughts.

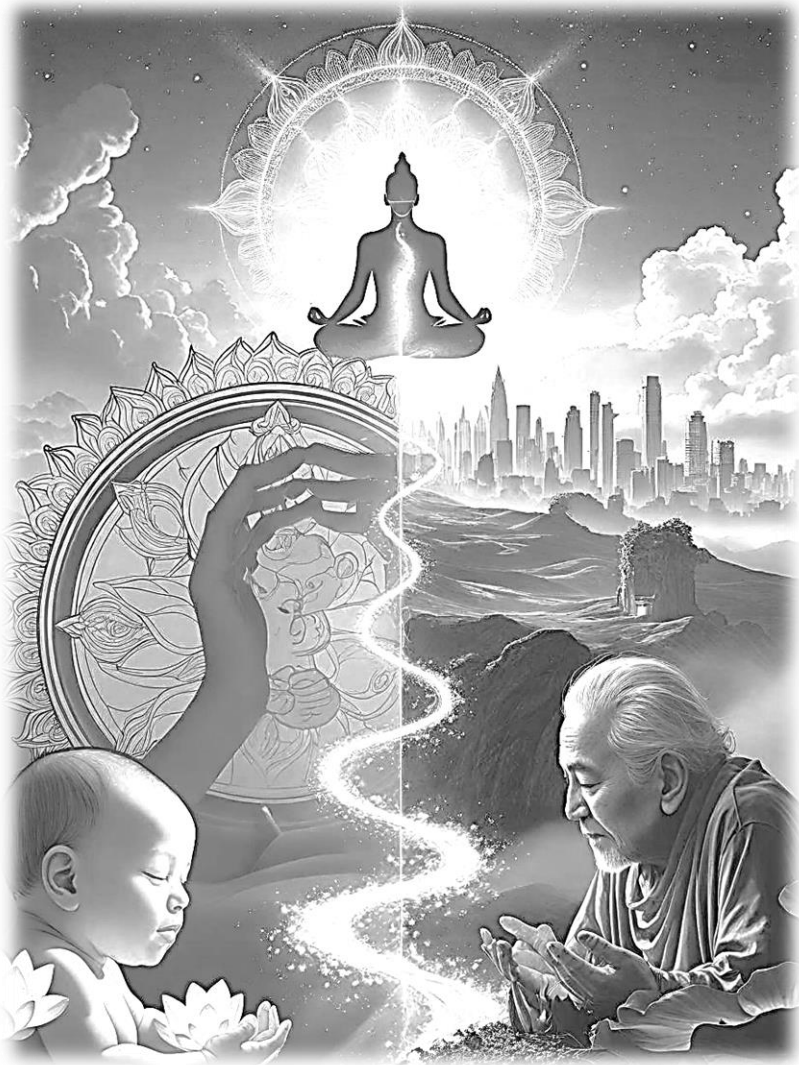
With our thoughts,

we make our world.”

Lord Buddha.

*“Man is not a creature of circumstances;
Circumstances are the creatures of men.”*

Benjamin Disraeli

¹(Canva, 2025)

บทที่ 1

พุทธะนำทางกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Buddhist Leading & Transformative World)

ทุกชีวิตในแต่ละสังคมล้วนต้องการผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นสังคมของสัตว์ประเภทใดรวมถึงสังคมของมนุษย์ที่มีการอยู่อาศัยร่วมกันเป็นหมู่คณะ ย่อมต้องการผู้นำกลุ่ม ผู้นำหมู่คณะ โดยคุณลักษณะของผู้นำโดยทั่วไปมักเป็นผู้ที่มีความโดดเด่นอย่างน้อยในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน ที่ยิ่งไปกว่าสมาชิกอื่นในกลุ่มหรือในหมู่คณะนั้น เพื่อความสามารถเป็นที่ยอมรับ เพื่อรับผิดชอบคุ้มครองดูแลกลุ่มหรือหมู่คณะของตนได้อย่างราบรื่นตลอดถึงความสามารถในการนำกลุ่มหรือหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างโดยสวัสดิภาพ ผู้นำย่อมเป็นผู้ที่สามารถใช้หรือประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำในการดำเนินการต่อกลุ่มหรือหมู่คณะ ภายใต้บริบทหรือสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำกลุ่มหรือหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ความหมายของ ‘ผู้นำ’ และ ‘ภาวะผู้นำ’

Yukl, G. (2013) ให้ความหมายของ ‘ผู้นำ’ ว่าหมายถึง ผู้ที่สามารถชักจูงผู้อื่นให้เข้าใจและเห็นชอบต่อวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสม²

Northouse & Lee (2019) ให้ความหมายของ ‘ผู้นำ’ ว่าหมายถึง บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการชักนำหรือมีอิทธิพลต่อกลุ่มบุคคล เพื่อให้ เกิดความร่วมมือและมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน³

สมศักดิ์ ขาวลาภ (2544) ให้ความหมายของ ‘ผู้นำ’ คือ บุคคลใด บุคคลหนึ่งในกลุ่มคนหลาย ๆ คนที่มีอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถใน การจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งได้ เป็นผู้ที่ มีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติตนหรือพฤติกรรมของผู้อื่น⁴

สุพจน์ ประไพเพชร และคณะ (2566) ให้ความหมายของ ‘ผู้นำ’ ว่าไม่ได้เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่มีมาแต่กำเนิด แต่หมายถึงบทบาทที่ ปรากฏจากการโต้ตอบและได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงานภายใต้ สถานการณ์ปฏิสัมพันธ์⁵

โดยสรุป ‘ผู้นำ’ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับและได้รับเลือก จากกลุ่มให้เป็นหัวหน้ากลุ่ม ภายใต้สถานการณ์ปฏิสัมพันธ์ เป็นผู้ที่ มีอิทธิพลต่อกลุ่ม มีความสามารถในการชักจูงบุคคลในกลุ่มให้เข้าใจและ เห็นชอบต่อวิธีดำเนินงานที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

นอกจากนี้ ชูศักดิ์ เอกเพชร (มปป.) ได้เสนอคุณสมบัติที่ผู้นำควรมี เพิ่มเติม ได้แก่ 1) ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง 2) เป็นตัวอย่างที่ดี น่าเคารพนับถือ 3) กล้าหาญ กล้าคิด กล้าทำ 4) กระตือรือร้น เต้าทัน ความเปลี่ยนแปลง 5) ลักษณะท่าทางดี น่าเลื่อมใสศรัทธา 6) มีคุณธรรม จริยธรรม 7) มีจุดยืนที่มั่นคง มีระเบียบวินัย 8) มีความยืดหยุ่นตาม สถานการณ์ 9) มีวุฒิภาวะ วางตัวเหมาะสม⁶

สำหรับคำว่า ‘ภาวะผู้นำ’ จะมีความหมายแตกต่างจากคำว่า ‘ผู้นำ’ โดยใช้เป็นลักษณะของกระบวนการที่ผู้นำใช้ในการดำเนินการต่อกลุ่ม ต่อหมู่คณะ

สุพจน์ ประไพเพชร และคณะ (2566) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ว่าหมายถึง กระบวนการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นให้เข้าใจในสิ่งที่ควรทำ และอำนวยความสะดวกความร่วมมือทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน⁷

Stogdill (1974) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ว่าหมายถึง กระบวนการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม เพื่อการตั้งเป้าหมาย และบรรลุเป้าหมาย⁸

Kotter (2001) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ว่าหมายถึง กระบวนการหรือศิลปะแห่งการใช้อิทธิพลของผู้นำ ในการกำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมกันกับผู้ร่วมปฏิบัติการในการทำงาน การจัดสรรกำลังคน และสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้ผู้ตามหรือผู้ร่วมปฏิบัติการใช้เป็นข้อปฏิบัติร่วมกันจนบรรลุเป้าหมาย⁹

โดยสรุป ‘ภาวะผู้นำ’ เป็นกระบวนการทางสังคม ที่บุคคลที่เป็นผู้นำใช้ในการสร้างอิทธิพลแก่กลุ่ม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกับกลุ่ม การจัดสรรกำลังคน และสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมความเข้าใจ เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดข้อปฏิบัติร่วมกันในกลุ่มจนบรรลุเป้าหมาย ภาวะผู้นำจึงแสดงถึงคุณลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำซึ่งสามารถสร้างและพัฒนาขึ้นได้ในตัว

แต่ละบุคคล โดยพิจารณาด้านความรู้ความสามารถ วิสัยทัศน์ พฤติกรรม ทักษะ และการสร้างแรงจูงใจแก่หมู่คณะในการดำเนินการ

อย่างไรก็ดี สำหรับยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พลิกผันฉับไว เมื่อการปฏิวัติดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการดำเนินชีวิตของคน ภาวะของผู้นำยุคนี้จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่แตกต่างไปจากเดิมตามเหตุปัจจัยหลายประการ เพื่อให้การบริหารจัดการการดำเนินการในฐานะผู้นำของแต่ละหมู่คณะ หรือแต่ละองค์กร เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้สูงสุด

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2550) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกว่า หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำช่วยสร้างความชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้รับรู้ว่าอะไรคือความสำคัญ ให้ภาพความเป็นจริงขององค์กรแก่ผู้อื่น ช่วยให้เห็นทิศทางและจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก¹

Richards, D. & Engle, S. (1986) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกว่า หมายถึง การจุดประกายวิสัยทัศน์ให้ผู้อื่นมองเห็น พร้อมทั้งปลุกฝังเป็นค่านิยมและสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้สามารถปฏิบัติได้สำเร็จ¹⁰

Schein, E.H. (1985) ให้ความหมายของ ‘ภาวะผู้นำ’ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกว่า หมายถึง ความสามารถที่จะก้าว

ออกจากวัฒนธรรมเดิม เพื่อเริ่มกระบวนการวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้มีการปรับตัวได้มากขึ้น¹¹

โดยสรุป ภาวะผู้นำในโลกยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ต้องเป็นผู้นำที่มีองค์ความรู้ มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจกว้างขวาง มีจุดยืนหรือจุดมุ่งหมายที่มั่นคงสำหรับหมู่คณะหรือองค์กร มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจแก่หมู่คณะ เพื่อนำหมู่คณะไปในทิศทางที่ถูกต้องและสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ตลอดจนการมีความยืดหยุ่นในการก้าวข้ามข้อติดขัดอุปสรรคเดิม ๆ สู่การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ภาวะผู้นำกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Leadership & Transformative World)

ปัจจุบันความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า ‘โลก’ เมื่อพิจารณาในแง่ของวิทยาศาสตร์ โดยทั่วไปเราจะนึกถึงดาวเคราะห์ที่มีสัณฐานกลมแป้น พื้นผิวทั่วไปเป็นสีฟ้าน้ำเงินเพราะมีน้ำเป็นองค์ประกอบอยู่ประมาณ 3 ใน 4 ส่วนขององค์ประกอบทั้งหมด หมุนรอบตัวเองและหมุนรอบดวงอาทิตย์ ดำรงอยู่ในเอกภพ (Universe) โดยมีดวงจันทร์หนึ่งดวงเป็นบริวาร¹² โลกเป็นดาวเคราะห์ที่มีคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเป็นนิเวศของสิ่งมีชีวิตหลากหลายสายพันธุ์ หลายหลายสปีชีส์ ให้ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน รวมถึงสายพันธุ์ *Homo Sapiens* ซึ่งเป็นสายพันธุ์ของมนุษย์ยุคปัจจุบันด้วย แน่แน่นอนว่ามนุษย์ได้กลายมาเป็น ‘ผู้นำ’ ของสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ในการใช้ชีวิตในโลก ตลอดถึงการคุ้มครองปกป้องโลกด้วย

วิวัฒนาการการเรียนรู้ที่ก้าวล้ำนำหน้ามากกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็น ‘ผู้นำ’ ในการทำลายล้างความสมดุลของโลกได้มากกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จะเห็นได้ว่าโลกที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในปัจจุบันมีอยู่หลากหลายความหมาย หลายลักษณะ เส้นทางวิวัฒนาการ แนวโน้ม ตลอดจนทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก และมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงยุคปฏิวัติดิจิทัลในปัจจุบัน ได้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยอยู่เกือบตลอดเวลา บางครั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป บางครั้งก็รุนแรงถึงขนาดพลิกโฉม (Disrupt) สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง การปกครอง ตลอดจนวัฒนธรรม ที่มีผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมโลกได้อย่างคาดไม่ถึง

เมื่อโลกปรับ <--> ผู้นำเปลี่ยน

(World Shifts <--> Leader Changes)

จากข้อมูลประวัติศาสตร์มนุษยชาติพบว่า ‘ผู้นำ’ ในยุคก่อนมักเป็นผู้ที่มีความแข็งแกร่งมากกว่าผู้อื่นทางกายภาพหรือทางด้านสรีระมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อันเป็นคุณสมบัติสำคัญในการอยู่รอด (Survival Skills) ของสิ่งมีชีวิต แต่เมื่อกาลเวลาล่วงผ่านไป วิวัฒนาการพลวัตการเรียนรู้ของมนุษย์และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ค้นพบทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวความคิด (Mindset) ตลอดวิถีการใช้ชีวิต

ที่แตกต่างไปจากเดิม รวมไปถึงคุณสมบัติของ ‘ผู้นำ’ ที่มีบทบาทสำคัญในการนำผู้คนในแต่ละยุคสมัยก็แตกต่างไปจากเดิมด้วย

การศึกษาภาวะผู้นำเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยแนวคิดทฤษฎีส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาอัตชีวประวัติของมหาบุรุษในยุคประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในสมัยอารยธรรมกรีกและโรมันโบราณ โดยหล่อหลอมผู้คนให้เกิดความเชื่อว่า ‘ผู้นำ’ ย่อมมีคุณลักษณะที่พิเศษกว่าผู้อื่น และเชื่อว่าคุณสมบัติของผู้นำเป็นสิ่งที่มิตัดตัวมาตั้งแต่กำเนิด (The Great Man Theory of Leadership) จนกระทั่งในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวจึงค่อยปรับเปลี่ยนไป มีการพยายามอธิบายคุณลักษณะของผู้นำด้วยลักษณะทางด้านกายภาพ ประกอบกับคุณลักษณะด้านอื่น ๆ เช่น ทักษะ บุคลิกภาพ จิตวิทยาผู้นำ¹³ แล้วกลายมาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่บุคคลสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในแต่ละตัวบุคคลได้ โดยไม่กำหนดตายตัวว่าภาวะผู้นำต้องเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ติดตัวบุคคลมาแต่กำเนิดอย่างความเชื่อที่มีมาแต่เดิม

ตัวอย่างของผู้นำที่มีบทบาทโดดเด่นในยุคก่อน นับตั้งแต่อารยธรรมกรีกและโรมันโบราณ ไปจนกระทั่งอารยธรรมตะวันออกเช่นที่ปรากฏในประเทศจีนและอินเดีย มักจะแสดงให้เห็นอยู่ในแวดวงชนชั้นสูงที่มีโครงสร้างอำนาจทางการเมืองการปกครองที่ชัดเจน¹⁴ อาทิ กษัตริย์นักรบ ตัวอย่างเช่น พระราชินีอลิซาเบธที่ 1 (Elizabeth I) แห่งประเทศอังกฤษ เป็นผู้ที่โดดเด่นด้านภาวะผู้นำทางการเมืองในยุคฟื้นฟูอังกฤษ ช่วยสร้างเสถียรภาพของประเทศ ความสามารถทางการทูต การดูแลศาสนา

ในยุคศตวรรษที่ 14¹⁵ หรือจักรพรรดินโปเลียน โบนาปาร์ (Napoleon Bonaparte) ผู้นำที่โดดเด่นด้านภาวะผู้นำทางทหารและการเมือง เป็นผู้นำในการปฏิรูปการเมืองและสร้างระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ในยุคศตวรรษที่ 19¹⁶ แต่เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงด้วยวิวัฒนาการด้านความรู้และเทคโนโลยีตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในโลกยุคใหม่ซึ่งดำเนินไปท่ามกลางความเจริญทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม บทบาทและลักษณะของผู้นำในสังคมยุคปลายศตวรรษที่ 20 ถึงต้นศตวรรษที่ 21 ในปัจจุบัน นอกจากจะปรากฏอยู่ในชนชั้นปกครองแล้ว ยังได้ขยายผลไปยังชนชั้นกลางและประชาชนที่มีความรู้ความสามารถทางด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ด้านการสื่อสาร การพัฒนาเทคโนโลยี การสร้างนวัตกรรมและประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในวงกว้างหรือขยายขอบเขตไปไกลถึงระดับโลก ยกตัวอย่างเช่น สตีฟ จ๊อบส์ (Steve Jobs) นักธุรกิจ นักคิดและนักประดิษฐ์ชาวอเมริกัน เป็นผู้นำในการสร้างนวัตกรรมพลิกโลก (Global Disruption) ในรูปแบบของสมาร์ทโฟน (Smart Phone) ที่พลเมืองโลกรู้จักกันเป็นอย่างดีในนามของ ‘ไอโฟน (iPhone)’ หรือ ‘แอปเปิ้ล (Apple)’ มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Elliot Zuckerberg) นักธุรกิจและนักเทคโนโลยีชาวอเมริกัน ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก (Facebook) รูปแบบสังคมดิจิทัลซึ่งเป็นที่นิยมของคนยุคปัจจุบัน แพลตฟอร์มการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงคนทั่วโลกได้ภายในคลิกเดียว อีลอน มัสก์ (Elon Musk)

วิศวกรและนักธุรกิจชาวอังกฤษ ผู้นำในการก่อตั้ง ‘สเปซเอ็กซ์ (Space X)’ ซึ่งเป็นองค์กรชั้นนำในการผลิตและการขนส่งทางอวกาศ

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำในโลกยุคใหม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวัฒนาการทางด้านความรู้ ซึ่งส่งผลต่อความต้องการของคนในสังคมในเชิงปัจเจกอย่างมีนัยสำคัญ ผู้นำยุคใหม่จึงต้องเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ เท่าทันโลกการสื่อสารและเทคโนโลยี รวมถึงมีความสามารถในการยืดหยุ่นปรับตัวได้ตามสถานการณ์ที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างอิทธิพลกลุ่มในการสร้างแรงจูงใจแก่สมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสำเร็จในการมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกันด้วย

สำหรับแนวความคิด (Mindset) ของมนุษย์ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมไปสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) มีหลักฐานแสดงการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา ช่วงเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคกลางเข้าสู่ยุคใหม่ในยุโรป ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ ‘ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance)’ ในช่วงศตวรรษที่ 14-16 คุณลักษณะเด่นของยุคนี้ คือ เป็นยุคที่โดดเด่นในด้านฟื้นฟูศิลปะ วิทยาศาสตร์ และปรัชญาของกรีกและโรมันโบราณ¹⁷ ยุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคทองของการริเริ่มแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เพราะเริ่มเปลี่ยนแปลงทางด้านกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) การเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดด้านนามธรรมเข้าสู่แนวคิดที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสังคมจึงกลายเป็นผู้นำทางด้านความคิดที่คนในสังคมให้ความเชื่อถือและเลื่อมใสศรัทธาในวิสัยทัศน์ความสามารถ ความกล้าหาญที่จะคิด พุด และแสดงออก ด้วยพัฒนาการของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดและการส่งเสริมสังคมของผู้มีความรู้ดังกล่าวทำให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในการเรียนรู้และในองค์ความรู้ของตนเองเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก แนวคิดของคนในช่วงเวลาดังกล่าวจึงปรับเข้าสู่แนวมนุษยนิยม (Humanism) และเข้าสู่ความเป็นรูปธรรม (Materialism) มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดที่นับเนื่องเชื่อมโยงกับความเป็นมาเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับมนุษย์และโลกที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์

ช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้เองที่ได้เกิด ‘ผู้นำ’ ในศาสตร์ด้านต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะผู้ที่มีความสามารถที่จะเรียนรู้ต่อกรเป็นผู้นำด้านการค้นพบและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ผู้ที่นำเอาวิวัฒนาการแห่งความรู้ไปต่อยอดใช้ในการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมที่สำคัญหรือสร้างผลกระทบให้แก่ชาวโลกได้อย่างยิ่งใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น นิโคลาส โคเปอร์นิคัส (Nicholaus Copernicus) ผู้ที่ถือได้ว่าเป็น ‘ผู้นำการคิดนอกกรอบ’ เกี่ยวกับโลกและจักรวาลในยุคศตวรรษที่ 14 โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวได้กลายมาเป็นข้อพิสูจน์การดำรงอยู่ของโลกและจักรวาลแก่นักคิดและนักวิทยาศาสตร์รุ่นหลังต่อมาอีกจำนวนมาก รวมถึงโยฮันเนส กูเทนเบิร์ก (Johannes Gutenberg) นักประดิษฐ์ชาวเยอรมัน เป็นผู้นำในการสร้างเครื่องพิมพ์ดีดแบบระบบเรียงพิมพ์ (Movable Type Printing) ได้เป็น

เครื่องแรกของโลก ในช่วงศตวรรษที่ 14 ประดิษฐ์กรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นการนำร่องของการปฏิวัติด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Revolution) และวิวัฒนาการการพิมพ์ยุคใหม่ซึ่งเป็นประโยชน์แก่โลกอย่างยิ่ง¹⁸ หรือตัวอย่างการค้นพบทวีปอเมริกาของคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) ผู้นำแห่งการเดินทางที่พิสูจน์ให้คนทั่วโลกได้เห็นว่าโลกมีสันฐานกลมแป้นไม่ใช่สันฐานแบนอย่างความเชื่อที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม¹⁹ โคลัมบัสถือได้ว่าเป็นผู้นำในการบุกเบิก ต้นตอานการเดินทางสำหรับคนในยุคต่อมา เป็นต้น นวัตกรรมความรู้และสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากผู้นำในการสร้างสรรค์และค้นพบ ได้นำพามนุษย์เดินทางเข้าสู่วิวัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมอีกมากมายในยุคหลัง

ในช่วงศตวรรษที่ 16 ปรากฏผู้นำทางด้านการคิด การประดิษฐ์ด้วยลักษณะองค์ความรู้ แนวคิดทางด้านมนุษยนิยม การศึกษาในเชิงประจักษ์นิยม เป็นยุคที่นำมนุษย์เข้าสู่ยุคปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ในการนำองค์ความรู้จากนามธรรมเปลี่ยนให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญแก่โลกในเชิงวิทยาศาสตร์ได้ถูกคิดและค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในซีกโลกตะวันตกทางประเทศในแถบทวีปยุโรป ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมหาศาลต่อโลก และได้นำมนุษยชาติเดินทางผ่านเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 (The 1st Industrial Revolution) มีจุดตั้งต้นในประเทศอังกฤษ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อเจมส์ วัตต์

(James Watt) นักประดิษฐ์ชาวอังกฤษได้เป็นผู้นำในการผลิตหัวรถจักรไอน้ำสำเร็จเป็นคนแรกของโลก การปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงมีศูนย์กลางการพัฒนาเบื้องต้นอยู่ที่สหราชอาณาจักร ซึ่งพลานุภาพของประเทศผู้นำที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้อังกฤษกลายมาเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจผู้นำของโลกมาจนถึงยุคปัจจุบัน

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 ยังได้กลายเป็นต้นกำเนิดของจุดเปลี่ยนที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมในการดำรงชีพที่สำคัญของประชาชน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา เมื่อโลกได้เปลี่ยนโฉมหน้าจากยุคสังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society) เข้าสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society)²⁰ การปรับกำลังการผลิตจากระดับครัวเรือนไปสู่ระดับอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างงาน สร้างผลิตภาพ (Productivity) ได้ครั้งละจำนวนมาก (Mass Production) กลายเป็นจุดตั้งต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อโลกมีการผลิตกระแสไฟฟ้านำมาใช้งานในครัวเรือนและอุตสาหกรรม โดย โทมัส อัลวา เอดิสัน (Thomas Alva Edison) นักวิทยาศาสตร์และนักธุรกิจชาวอเมริกันเป็นผู้นำทางการคิดค้นและประดิษฐ์หลอดไฟฟ้าร่วมกันกับทีมนักวิทยาศาสตร์อีกกว่า 20 ชีวิต และยังเป็นผู้นำในการก่อตั้งบริษัทไฟฟ้า General Electric องค์กรที่มีชื่อเสียงต่อเนื่องยาวนานหลายทศวรรษ²¹

ผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ก่อให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 ตามมาในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เมื่อมนุษย์

มีความเชื่อและศรัทธาในองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ได้เรียนรู้และค้นพบมากยิ่งขึ้น ในยุคนี้ วิลเลียม บิลล์ ชอคลีย์ (William Bill Shockley) นักฟิสิกส์และวิศวกรชาวอเมริกัน ได้สร้างผลงานในการเป็นผู้นำด้านการผลิตทรานซิสเตอร์ ในขณะที่อลัน ทัวริง (Alan Turing) นักคณิตศาสตร์และนักถอดรหัสชาวอังกฤษ ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของวิทยาการคอมพิวเตอร์ เนื่องจากเป็นผู้นำในการประดิษฐ์คิดค้นคอมพิวเตอร์เครื่องแรกที่เป็นรากฐานของโลกยุคดิจิทัลสมัยใหม่ได้สำเร็จ²² ผลงานด้านปัญญาประดิษฐ์ของเขามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการถอดรหัสลับเครื่องอินิกมา (Enigma) ที่ส่งผลให้ฝ่ายพันธมิตรชนะฝ่ายนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วยให้สงครามโลกยุติเร็วขึ้น²³

การต่อยอดองค์ความรู้ในวิวัฒนาการการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 ได้นำมนุษยชาติเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เมื่อเชื่อมโยงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในทุกสรรพสิ่งหรือไอโอที (Internet of Things: IoT) เข้าด้วยกัน โดยผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งไอโอที คือ เคลวิน แอชตัน (Kevin Ashton) เมื่อแอชตันเป็นผู้นำและริเริ่มในการใช้คำ ‘ไอโอที’ และยังเป็นผู้นำในการเสนอระบบที่สื่อสารผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นที่มาของไอโอที (Internet of Things) และไอโออี (Internet of Everything: IoE) ในปัจจุบัน²⁴ ระบบดังกล่าวได้นำโลกยุคใหม่เข้าสู่วิวัฒนาการการสร้างระบบอัจฉริยะต่าง ๆ มาจนถึงช่วงศตวรรษที่ 21 และยังคงพัฒนาต่อมาอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป ผู้นำในยุคก่อนศตวรรษที่ 20 มุ่งเน้นบุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีความสามารถโดดเด่นกว่าบุคคลอื่น และเชื่อว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่บุคคลพิเศษมีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ผู้นำที่มีบทบาทโดดเด่นในยุคนี้มักเป็นผู้ที่อยู่ในสังคมของชนชั้นปกครองหรือผู้นำทางด้านศาสนา แต่หลังจากช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยไม่ได้ถูกจำกัดให้อยู่แต่เพียงในชนชั้นปกครองดังที่เคยมีปรากฏมาแต่เดิม แต่กลายเป็นแนวคิดที่คนทั่วไปสามารถเรียนรู้ สร้าง และพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นในตัวเองแต่ละบุคคลได้ และคุณสมบัติของผู้นำในแต่ละยุคสมัย แต่ละบุคคล ย่อมแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัยในแต่ละช่วงเวลาตามบริบทของแต่ละสังคม

วิวัฒนาการแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ

(The Evolution of Leadership Theories)

ตามที่กล่าวไว้ว่า การศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำนั้นมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยการศึกษาข้อมูลจากประวัติศาสตร์และอารยธรรมของชนชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะกรีกและโรมันโบราณ และพัฒนาการที่มีเรื่อยมาในแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งถึงยุคสมัยที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้ทราบว่าคุณลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำในแต่ละยุคสมัยแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละสังคมในแต่ละยุคสมัยนั้น โดยสรุปแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำได้ดังนี้²⁵

1) ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ

(Trait Leadership Theories)

ช่วงต้นของการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยอ้างอิงจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอารยธรรมกรีกและโรมันโบราณ เป็นยุคที่คนมีความเชื่อว่าคนที่สามารถเป็นผู้นำได้ เพราะมีคุณสมบัติ คือ ความสามารถ ความกล้าหาญ วิสัยทัศน์ที่ดี มองการณ์ไกล มีอำนาจในการตัดสินใจ คุณสมบัติของผู้นำอาจเกิดจากพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม นักปรัชญากรีกโบราณ คือ อริสโตเติล (Aristotle) เชื่อว่าความเป็นผู้นำเริ่มมาแต่กำเนิด กลายเป็นจุดตั้งต้นการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำ (The Great Man Theory of Leadership)

การศึกษาในช่วงต่อมาจะพยายามอธิบายคุณสมบัติของผู้นำโดยขยายผลไปถึงคุณลักษณะทางกาย ทางจิตวิทยา และคุณสมบัติทางด้านอื่น ๆ ของผู้นำ จึงก่อให้เกิดทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ ซึ่งเชื่อว่าทัศนคติ มโนทัศน์ของบุคคลเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการระบุคุณลักษณะของผู้นำอย่างเด่นชัด สามารถสรุปคุณลักษณะของผู้นำโดยภาพรวม โดยแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ลักษณะบุคลิกภาพ (Personality Trait) ลักษณะเด่นเรื่องความก้าวร้าวหรือนุ่มนวลในจิตใจ ทัศนคติ ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นอิสระ การควบคุมความสมดุลของอารมณ์ สติปัญญา และความเชื่อมั่นในตนเอง 2) ความสามารถ (Abilities) ลักษณะเด่นด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถในการพูด การตัดสินใจ และ 3) ทักษะทางสังคม (Social Skills) ความสามารถด้านการบริหาร ความมีเกียรติ

ความกว้างขวางทำให้เป็นที่ยอมรับ การใช้วิธีการทูตหรือเทคนิคให้ผู้นยอมรับหรือคล้อยตาม

2) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม

(Behavioral Leadership Theories)

เนื่องจากทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำยังมีข้อจำกัดบางประการต่อการอธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ ในเวลาต่อมา จึงมีผู้ศึกษาภาวะผู้นำในเชิงพฤติกรรม ซึ่งเชื่อกันว่า นำไปประยุกต์ใช้และมีความเป็นสากลมากกว่า โดยไม่ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ สถานที่ หรือเวลาที่ผู้นำเผชิญกับปรากฏการณ์ ทำให้แบ่งพฤติกรรมที่ผู้นำใช้สัมพันธ์กับผู้ตามได้เป็นภาวะผู้นำในเชิงพฤติกรรม การใช้อำนาจ การบริหารจัดการ พฤติกรรมมุ่งคนหรือมุ่งงาน นอกจากนี้ทฤษฎีดังกล่าวยังเป็นแนวคิดที่สนับสนุนแนวคิดภาวะผู้นำที่บุคคลจะพัฒนาให้เกิดขึ้นในตนเองได้ โดยไม่จำเพาะเจาะจงว่าคุณสมบัติของผู้นำต้องเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดเท่านั้น

3) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์

(Contingency Theories of Leadership)

แนวคิดการศึกษารูปแบบภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยเป็นสำคัญ ตัวอย่างแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ เช่น แนวคิดของ Fiedler แนวคิดของ Hersey-Blanchard

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบบูรณาการ

(Integrated Leadership Theories)

การหลอมรวมแนวคิดบูรณาการทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนทั้ง 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม และทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ ผสมเข้าด้วยกัน เพื่ออธิบายองค์ประกอบของผู้นำที่ดีว่ามีอะไรบ้าง อิทธิพลต่อความสัมพันธ์ของผู้นำกับผู้ตาม คุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิผลมีอิทธิพลต่อผู้ตาม และสถานการณ์ที่เหมาะสมที่จะช่วยสนับสนุนภาวะผู้นำในลักษณะต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ตัวอย่างลักษณะทฤษฎีภาวะผู้นำยุคบูรณาการ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ เป็นต้น

โดยสรุป การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำมีมาตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 แล้วมีวิวัฒนาการเรื่อยมา เพื่อกำหนดคุณลักษณะและคุณสมบัติให้สอดคล้องกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ต่าง ๆ โดยเบื้องต้นจำแนกแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ทฤษฎีลักษณะภาวะผู้นำ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ ทฤษฎีภาวะผู้นำยุคบูรณาการ นอกเหนือจากนี้ การศึกษาพัฒนาการภาวะผู้นำอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ทำให้สามารถจำแนกแนวคิดทฤษฎีลักษณะภาวะผู้นำออกไปได้อีกหลายลักษณะ ตามเหตุปัจจัยและบริบทที่เกี่ยวข้อง

ไตรลักษณ์กับภาวะผู้นำ

(The Three Characteristics & Leadership)

การพิจารณาภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกจากวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ทำให้เห็นได้ว่า ในโลกยุคปัจจุบันนี้ภาวะความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างหรือเกือบทุกปรากฏการณ์ล้วนมาเร็วไปเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงของโลกข้อมูลข่าวสารที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วแทบจะทุก ๆ วินาที Jamais Cascio นักอนาคตวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ชาวอเมริกันได้นำเสนอแนวคิด ‘BANI World’ แสดงไว้ในบทความ Facing the Age of Chaos โดยอธิบายว่า หลายสิ่งในโลกแตกสลายได้ง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคหลังโควิด 19 หรือตั้งแต่ ค.ศ. 2020 เป็นต้นมา แนวคิดดังกล่าวสามารถกำหนดเป็นโมเดลแสดงลักษณะของโลกและพลเมืองโลก ที่เรียกว่า ‘B-A-N-I’ ประกอบด้วย²⁶

B (Brittle) สภาวะที่เปราะบาง เปลี่ยนแปลงได้ง่ายทั้งบุคคล อารมณ์ของบุคคล และสิ่งแวดล้อม

A (Anxious) สภาวะความวิตกกังวลทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงานของบุคคล

N (Nonlinear) สภาวะแห่งความไม่แน่นอน ทำให้คาดการณ์หรือประเมินสถานการณ์ไม่ได้

I (Incomprehensible) ภาวะที่ซับซ้อน เข้าใจยาก ไม่มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุผลได้ชัดเจน รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่มีปริมาณมาก ผสมปนเปกันทั้งจริงและเท็จ ทำให้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือสรุปข้อมูลเป็นไปได้ยาก²⁷

เมื่อพิจารณาสภาวะของความเปลี่ยนแปลง ความซับซ้อน ความปรวนแปร ความไม่แน่นอน และไม่ดำรงอยู่คงที่ตามลักษณะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะที่มีความสอดคล้องกันกับลักษณะ 3 ประการที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ซึ่งเรียกว่า ‘ไตรลักษณ์ หรือ ไตรลักษณะ (The Three Characteristics)’ อันเป็นสามัญลักษณะ หรือลักษณะประจำของโลก เป็นกฎธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นกับโลกในทุก ๆ ความหมาย ไม่ว่าจะเป็นโลกแห่งการสื่อสาร โลกแห่งเทคโนโลยี ตลอดจนแม้โลกที่มนุษย์อยู่อาศัย ย่อมล้วนแล้วแต่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นปกติ และปรวนแปรได้ตลอดเวลา ภาวะเหล่านี้เป็นภาวะที่มนุษย์จะเห็น รับรู้ และเรียนรู้ได้ในเชิงประจักษ์อย่างชัดเจน ไตรลักษณ์หรือลักษณะ 3 ประการนี้ ประกอบด้วย²⁸

1. ลักษณะหรือภาวะแห่งความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า ‘อนิจจลักษณะ (Impermanence)’
2. ลักษณะหรือภาวะที่สิ่งต่าง ๆ ไม่อาจทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอด เรียกว่า ‘ทุกข์ลักษณะ (State of Suffering)’
3. ลักษณะหรือภาวะแห่งความไม่มีตัวตน เรียกว่า ‘อนัตตลักษณะ (State of being not self)’ ทำให้คนเราไม่อาจยึดมั่น ถือมั่น ว่าสิ่งต่าง ๆ

ว่าเป็นเรา เป็นของเราไว้ได้อย่างแน่นอนมั่นคง และไม่อาจบังคับสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างใจต้องการ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาแล้วแต่พร้อมที่จะแตกดับไปได้ตลอดเวลาตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้นำที่มีความตระหนักรู้และเข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์ ย่อมเข้าใจ ยอมรับ ปรับตัว และมีความยืดหยุ่นได้กับความเปลี่ยนแปลงที่พร้อมจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทั้งในแง่ของการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งจะ ทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมของสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตลอดถึงการประเมินหรือคาดการณ์เพื่อเตรียมความพร้อมในการที่จะ ป้องกันหรือแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ได้ตามเหตุปัจจัยแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้นได้ มากกว่าผู้ที่ขาดความตระหนักรู้ในเรื่องดังกล่าว

โดยสรุป โลกยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง หรือ BANI World สภาวะการณ์ ของโลกหลังจากวิกฤตโควิด 19 หรือหลัง ค.ศ. 2020 เป็นต้นมา เป็นโลกที่มี สภาวะความเปลี่ยนแปลง ปรวนแปรและผันผวนสูง ผู้นำในยุคนี้จึงต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในหลายด้าน มีความตระหนักรู้และเข้าใจ ในภาวะของไตรลักษณ์อันเป็นสามัญลักษณะให้ได้อย่างชัดเจน เพื่อ สามารถประเมินสถานการณ์ เตรียมพร้อมที่จะรับมือในการป้องกัน แก้ไข ปรับเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกันกับเหตุปัจจัยแห่งความ เปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นตลอดเวลา

อย่างไรก็ดี การที่บุคคลจะสามารถเข้าใจเหตุปัจจัยแห่งความ เปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างโดยละเอียดรอบคอบได้ถึง 360 องศา ย่อมต้องรู้จักทั้งตนเอง รู้จักทั้งบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์หรือ

เกี่ยวข้องต่อกัน ตลอดจนรู้จักงานที่ตนต้องมืบทบาทหน้าที่รับผิดชอบได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ต้อง ‘รู้จักตน รู้จักคน รู้จักงาน’ ในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างแจ้ง เป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุนให้การคาดการณ์ ประเมินสถานการณ์ หรือ การปรับแต่งกลยุทธ์สำหรับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นสอดคล้องกับความเป็นจริง และยอมเป็นผู้นำที่สามารถ นำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง และสังคมส่วนรวมได้ สมดังพระบรมราโชวาทใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานไว้เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2533 ในพิธี พระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น²⁹

“การที่บัณฑิตได้รับปริญญาบัตรในวันนี้
แสดงว่า ท่านได้ผ่านการศึกษาอบรมมาด้วยความ
สำเร็จประการหนึ่งแล้ว แต่อย่าเพิ่งเห็นว่าการศึกษา
เล่าเรียนสิ้นสุดเพียงนี้ ยังมีสิ่งที่ท่านจะต้องศึกษา
อีกมากมาย กล่าวคือ ศึกษาการรู้จักตน รู้จักคน
และรู้จักงาน

รู้จักตน คือ รู้จักอุปนิสัย ความสามารถ
ของตนเอง รู้จักขอบข่ายของตนเองว่าจะไรควร
อะไรไม่ควร ทำอะไรได้ และทำอะไรไม่ได้

รู้จักคน คือ รู้จักอุปนิสัยใจคอของคนอื่น
ว่าจะไรควรระวัง อะไรควรส่งเสริม อะไรควรขัดเกลา
และอะไรควรหลีกเลี่ยง

รู้จักงาน คือ รู้จักปฏิบัติกรงานให้ดำเนิน
ไปด้วยดีด้วยความระมัดระวัง ด้วยความขยันหมั่นเพียร
และด้วยความรับผิดชอบ

ถ้าท่านมีความสามารถศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้
ถึงสามสิ่งนี้ และปฏิบัติตามได้อย่างสม่ำเสมอแล้ว
ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าของท่าน
ก็จะมีมาได้แน่นอน”

ภาวะผู้นำแนวพุทธกับอำนาจอธิปไตย

(Buddhist Leadership & Supremacy)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของ ‘อธิปไตย’
หมายถึง อำนาจสูงสุดของรัฐที่จะใช้ บังคับบัญชาภายในอาณาเขตของตน
หรือหมายถึง ความเป็นใหญ่ยิ่ง³⁰

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมาย ‘อธิปไตย’
หมายถึง ความเป็นใหญ่ หรือ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ (Dominant Influence
or Supremacy) ประกอบด้วย 3 ลักษณะคือ³¹

1. อัตตาทิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการ
ด้วยปรารถนเป็นประมาณ (Supremacy of Self)
2. โลกาทิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการ
ด้วยปรารถความนิยมของโลกเป็นประมาณ คือ การถือความเห็นหรือความ
นิยมของคนส่วนรวมเป็นใหญ่ (Supremacy of the World or Public
Opinion)

3. ธรรมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ (Supremacy of Dharma or Righteousness)³²

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างผู้นำที่ยอดเยี่ยม ทรงชี้ทางให้เห็นว่า ความเป็นใหญ่หรืออำนาจที่สูงสุดในการปกครองคนที่เรียกว่า ‘อธิปไตย’ นั้น ประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การรู้จักตน รู้จักคน รู้จักธรรมอย่างถ่องแท้ โดยลักษณะของผู้นำที่ยึดถือตนเป็นใหญ่ พึงเป็นผู้ใช้สติให้มาก ผู้นำที่ถือโลกหรือกระแสนิยมของคนส่วนใหญ่ เป็นใหญ่ พึงเป็นผู้ใช้ปัญญาในการเพ่งพินิจพิจารณาหรือโยนิโสมนสิการในกิจการต่าง ๆ ให้มาก เพราะกระแสเสียงหรือความคิดเห็นของผู้คนอาจเป็นได้ทั้งทางที่ถูกหรือทางที่ผิด³³ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคสื่อสาร ยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร การใช้สติปัญญาในการใคร่ครวญพินิจพิจารณาสำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำผู้อื่นในกิจการต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง และสำหรับผู้นำที่ถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ อำนาจสูงสุดอยู่ที่ธรรมหรือความถูกต้อง อันถือได้ว่าเป็นมาตรฐานที่ดีสำหรับทุกฝ่าย ผู้นำนั้นพึงควรมีความตระหนักรู้ในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักแห่งธรรมเป็นปกติวิสัย ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับผู้ตามหรือบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มหรือในสังคมได้เป็นอย่างดีด้วย

อนึ่ง หลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำทั้ง 3 ประเภท คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย ควรมีประจำตนไว้เสมอ ดังความที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ปราภุในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย

ตึกนิบาต ได้แก่ สติ สมาธิ ความเพียร (ในการประพฤติ ทั้งในการละอกุศล หรือการกระทำที่มีโทษ และสร้างกุศล) ให้เป็นปกติ

“...ความเพียรที่ปรารถนาแล้ว จักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่”
เธอทำตน (ตน, โลก, ธรรม) เท่านั้นให้เป็นใหญ่
ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญ
กรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์”
(อง.ตึก. 34/479/188).

โดยสรุป ลักษณะของผู้นำตามหลักอริปไตยในทางพระพุทธศาสนา จำแนกได้ 3 ประเภท คือ อัตตาริปไตย ถือตนเป็นใหญ่ ให้ใช้สติกำกับตน ให้มาก โลการิปไตย ถือเอากระแสเสียงของคนส่วนใหญ่เป็นใหญ่ ให้ใช้ปัญญาและโยนิโสมนสิการกำกับกับการพิจารณาคนและงาน และ ธรรมาริปไตย ถือเอาธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ ให้ถือเอาการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมให้เป็นปกติวิสัย โดยมีสติ ความเพียร สมาธิ การรักษาตนให้ตั้งอยู่ในกุศล ละอกุศล เป็นพื้นฐานสำคัญของผู้นำทุกประเภท

สรุปท้ายบท

ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการยอมรับและได้รับเลือกจากกลุ่มให้เป็นตัวหน้ากลุ่ม ภายใต้สถานการณ์ปฏิสัมพันธ์ เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ต่อกลุ่ม มีความสามารถในการชักจูงบุคคลในกลุ่มให้เข้าใจและเห็นชอบต่อวิธีดำเนินงานที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้ในการสร้างอิทธิพลต่อกลุ่มหรือสังคม การศึกษาเรื่องภาวะผู้นำมีจุดเริ่มต้นในศตวรรษที่ 20 โดยศึกษาจากประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอารยธรรมกรีกและโรมันโบราณ และมีพัฒนาการเรื่อยมา ทฤษฎีภาวะผู้นำจึงมีอยู่หลากหลาย เช่น ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์ และทฤษฎีผู้นำแบบบูรณาการ

สังคมโลกยุคเป็นปัจจุบัน เป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงในเชิงประจักษ์ปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ผู้นำยุคนี้จึงต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะการเรียนรู้ในหลากหลายด้านเป็นเบื้องต้น รวมถึงมีความตระหนักรู้และเข้าใจลักษณะสามัญของโลกที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ (อนิจจลักษณะ-ไม่เที่ยง; ทุกขลักษณะ-ไม่ทน; อนัตตลักษณะ-ไม่มีตัวตนให้ยึดมั่นถือมั่น) อย่างชัดเจน เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือ ป้องกัน แก้ไข ปรับเปลี่ยนตนและสิ่งแวดล้อมได้ตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง และเนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครอง จึงจำเป็นต้องรู้จักตน รู้จักคน รู้จักงานเป็นอย่างดี

การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำซึ่งมีอยู่หลากหลายลักษณะ แต่เมื่อพิจารณาตามหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนา จะสามารถจัดลักษณะของผู้นำลักษณะต่าง ๆ เข้ากันกับหลักพุทธธรรมได้เป็น 3 ประเภทหลักด้วยกัน คือ 1) ผู้นำที่ยึดตนเป็นใหญ่ พึ่งใช้สติให้มาก 2) ผู้นำที่ยึดกระแสของคนส่วนมากเป็นใหญ่ พึ่งใช้ปัญญาและโยนิโสมนสิการให้มาก และ 3) ผู้นำที่ใช้หลักธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ พึ่งประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมให้เป็นปกติวิสัย จึงถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติตาม

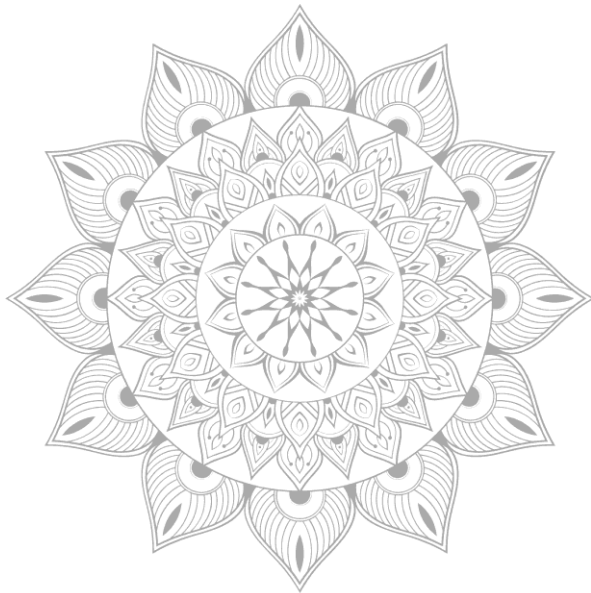
อ้างอิงท้ายบท

- ¹ Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.
<https://www.canva.com/>
- ² Yukl, G. (2013). *Leadership in organizations* (8th ed.). Pearson Education.
- ³ Northouse, P. G., & Lee, M. (2019). *Leadership: Theory and practice* (8th ed.). SAGE Publications.
- ⁴ สมศักดิ์ ชาวลาภ. (2544). *ภาวะผู้นำ การจูงใจ และทีมงาน*. สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- ⁵ สุพจน์ ประไพเพชร, สรวุฒิ กุลแดง, ราตรี เลิศหว่าทอง, และสุดสวาสดิ์ ประไพเพชร. (2566). ภาวะผู้นำ: แนวคิด ทฤษฎี และองค์ประกอบ [Leadership: Concepts, theories, and elements]. *วารสารครุศาสตร์ปัญญา*, 2 (1), 59–73.
- ⁶ ชูศักดิ์ เอกเพชร. (2018). *แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ*.
<https://graduate.sru.ac.th/wp-content/uploads/2018/06>
- ⁷ สุพจน์ ประไพเพชร, สรวุฒิ กุลแดง, ราตรี เลิศหว่าทอง, และสุดสวาสดิ์ ประไพเพชร. (2566). ภาวะผู้นำ: แนวคิด ทฤษฎี และองค์ประกอบ [Leadership: Concepts, theories, and elements]. *วารสารครุศาสตร์ปัญญา*, 2(1), 59–73.

- ⁸ Stogdill, R.M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of the literature*. Free Press.
- ⁹ Kotter, J. P. (2001). *What leaders really do*. *Harvard Business Review*. <https://www.edomi.org/wpcontent/uploads/2021/01/What-Leaders-Really-Do-kotter>.
- ¹⁰ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). *ภาวะความเป็นผู้นำ*. เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ¹¹ Richards, D. & Engle, S. (1986). *Transforming Leadership*. Mines River Press.
- ¹² Schein, E.H. (1992). *Organization culture and leadership*. Jossey-Bass.
- ¹³ Learning Center for Earth Science and Astronomy. (n.d.). *โลก*. <https://www.lesa.biz/ดาราศาสตร์/ระบบสุริยะ/ดาวเคราะห์/โลก>.
- ¹⁴ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง*. สำนวนก๊อปปีบ้านใหม่.
- ¹⁵ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง*. สำนวนก๊อปปีบ้านใหม่.
- ¹⁶ Somerset, A. (1992). *Elizabeth I*. Anchor Books.
- ¹⁷ Roberts, A. (2014). *Napoleon: A Life*. Penguin Books.

- ¹⁸ Renaissance. (2025, August 9). In *Wikipedia*.
<http://th.wikipedia.org/wiki/สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา>
- ¹⁹ Johannes Gutenberg. (2025, August 9). In *Wikipedia*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg
- ²⁰ The Standard Team. (2023). *Christopher Columbus*.
<http://thestandard.co/onthisday1210142-2/>
- ²¹ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารความเปลี่ยนแปลง. สำร่ายก้อปปีบ้านใหม่.*
- ²² สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว. (STKC)). *Thomas Alva Edison*.
<https://www.stkc.go.th/scientist-thomas-alva-edison>
- ²³ CHAIJAROENTECH. (n.d.). *INDUSTRY 4.0 ปฏิวัติโลกอุตสาหกรรม ครั้งที่ 4 ความสำคัญของการปฏิวัติโลกยุคใหม่.*
<https://www.chi.co.th/article/article-966/>
- ²⁴ ลงทุนแมน. (2021). *สรุป อลัน ทัวริง บิดาแห่งวิทยาการคอมพิวเตอร์.*
<https://www.longtunman.com/30180>
- ²⁵ SAS. (n.d.). *Internet of Things (IoT)*.
https://www.sas.com/th_th/insights/big-data/internet-of-things.html
- ²⁶ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารความเปลี่ยนแปลง. สำร่ายก้อปปีบ้านใหม่.*

- ²⁷ The Intelligence. (2024). *VUCA และ BANI World คืออะไร*.
<https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-และ-bani-world-คืออะไร>
- ²⁸ AKSORN. (n.d.). *BANI WORLD*.
<https://www.aksorn.com/ac1-lf1-bani-world>
- ²⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ³⁰ จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2567). *พุทธบริหาร: การบริหารของผู้ที่รู้*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ³¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- ³² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ³³ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. (อง.ตึก. 34/479/188-189).
- ³⁴ พระปลัดธนา อัครธมโม (พิมพ์ารัตน์) และกฤตสุชิน พลเสน. (2565). *หลักอธิปไตยเพื่อพัฒนาผู้บริหาร*. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา* 5(2), 304-313.

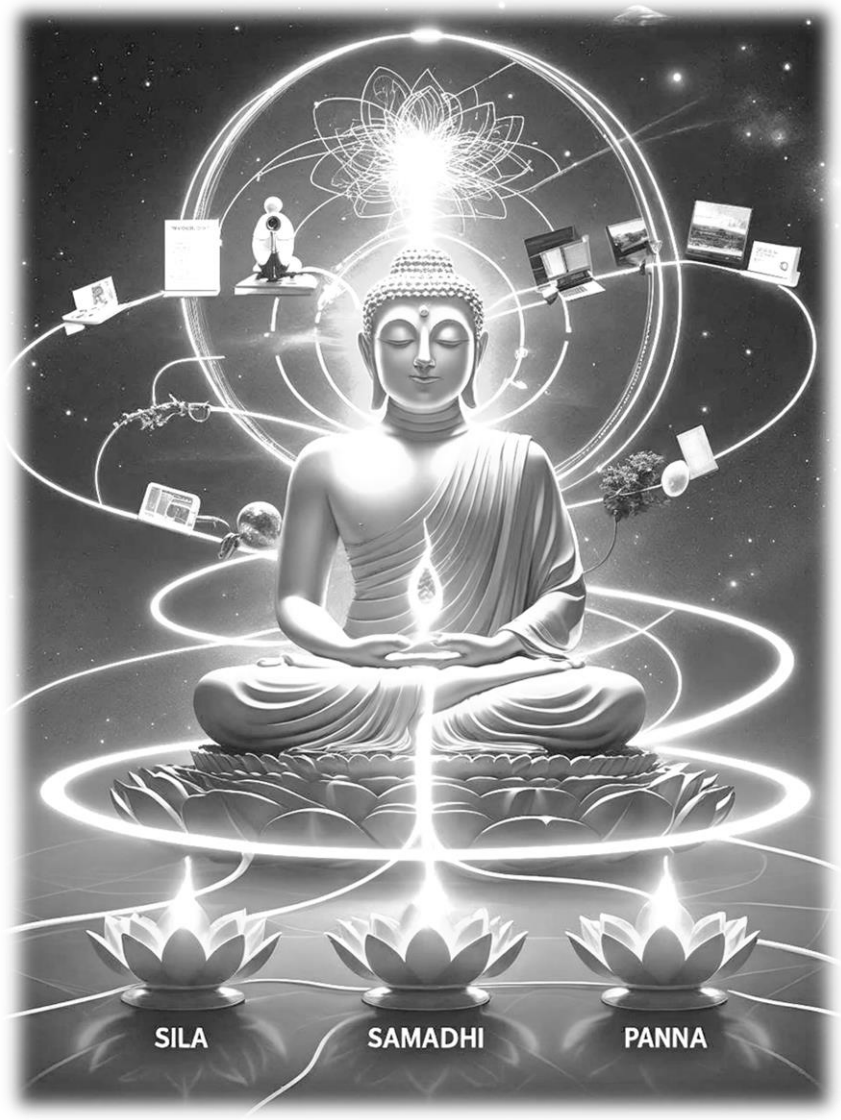

บทที่ 2
พุทธะนำทางกับการพัฒนาโลกภายใน
(Buddhist Leading & Inside-Out)

*“He who is perfect in true knowledge
and good conduct is the noblest
among both men and gods.”*

*Lord Buddha;
The Nectar of Truth*

¹(Canva, 2025)

*“Leadership and learning
are indispensable to each other.”*

John F. Kennedy

(Accounting Professor.org, n.d.; Vouch, n.d.).

บทที่ 2

พุทธะนำทางกับการพัฒนาโลกภายใน (Buddhist Leading & Inside-Out)

วิวัฒนาการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของมนุษย์จากอดีตถึงปัจจุบัน ได้นำโลกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 ให้เข้าสู่ยุคแห่งสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) และด้วยอิทธิพลแห่งการปฏิวัติเทคโนโลยี และดิจิทัล (Digital & Technology Revolution) ทำให้พลเมืองโลกสามารถติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายถึงกันได้เพียงอาศัยปลายนิ้วสัมผัสผ่านสมาร์ตโฟนและอุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ขณะเดียวกันประเด็นการติดต่อสื่อสารก็ได้กลายเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนอย่างยิ่งและพร้อมที่จะเปลี่ยนเป็นประเด็นร้อนหรือประเด็นที่ถูกเยือกแข็งได้ตลอดเวลา เมื่อข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกพร้อมสื่อสารถึงกันและกันนั้นสามารถเคลื่อนไหล เปลี่ยนผ่าน ผันผวน และปรวนแปรได้ทุกวินาทีในยุคสื่อสารดิจิทัล สะท้อนถึงอารมณ์และการรับรู้ของผู้สื่อสารที่ส่วนใหญ่มักเคลื่อนไหลไปตามกระแสข้อมูลข่าวสาร และพร้อมที่จะแสดงออกทางคำพูดและการกระทำเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นโดยปราศจากการไตร่ตรอง ก่อให้เกิดประเด็นปัญหา เช่น ข่าวลวง (Fake News) การกลั่นแกล้ง (Bully) นอกจากนี้ ผู้ที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ปรากฏให้เห็นในโลกออนไลน์ในยุคดิจิทัลทุกวันนี้อยู่เสมอ

เนื่องจากกระบวนการทางเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยการประมวลผลของโลกภายในของมนุษย์เกิดจากกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ผ่านสมอง ความคิด และจิตใจ ซึ่งสามารถถูกแปลผลส่งผ่านออกมาเป็นกิริยาท่าทางและคำพูดสื่อสารสู่โลกภายนอกได้ตลอดเวลา สถิติต่ำเฉลี่ยความคิดของมนุษย์จากงานวิจัยพบว่า มนุษย์ในภาวะปกติจะมีความคิดเกิดขึ้นอยู่ที่ประมาณ 70,000 เรื่องต่อวัน² แต่สำหรับบุคคลที่ไม่เคยฝึกฝนจิตใจ ขาดความหนักแน่นมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจ อาจมีความคิดต่าง ๆ เกิดขึ้นถึงประมาณกว่า 100,000 เรื่องในแต่ละวัน ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้เฉพาะแต่ละบุคคลและจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เกิดเป็นปฏิกริยาสะท้อนกลับสู่กระบวนการเรียนรู้ครั้งใหม่ให้เกิดขึ้นในการทำงานของเซลล์สื่อประสาทในสมอง (Neurons) แล้วเกิดเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) เพื่อสั่งสมเป็นความรู้ ความจำ และประสบการณ์ของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา

กระบวนการรับรู้ (Perception) และกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ในเรื่องเดียวกันหรือในเรื่องเดิม ๆ จะถูกนำเข้าสู่กระบวนการประมวลผลในสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ของมนุษย์อย่างเป็นทางการ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นซ้ำ ๆ บ่อย ๆ ปรากฏการณ์แห่งการรู้นั้นจะค่อยพอกพูนกลายเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ถูกเก็บสั่งสมไว้เป็นองค์ความรู้ภายใน (Tacit Knowledge) หรือเป็นประสบการณ์ภายใน (Inner

Experiences) ของแต่ละบุคคล เป็นเครื่องยืนยันว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการรับรู้และเรียนรู้ จากโลกภายในสู่โลกภายนอก และจากผลสะท้อนปฏิสัมพันธ์จากโลกภายนอกกลับเข้าสู่โลกภายใน สมองสามารถทำงานและพัฒนาได้ตลอดชีวิต³ เช่นเดียวกันกับที่จิตใจมีการทำงานและสามารถพัฒนาได้ตลอดทุกเวลา การเพ่งพินิจพิจารณาในแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติ ทำให้เกิดพัฒนาการด้านพฤติกรรม อุปนิสัย ไปจนกระทั่งพัฒนาเป็นบุคลิกภาพที่แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งในท้ายที่สุดจะกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นในเชิงประจักษ์ได้ในมนุษย์ทุกคน

รู้จักโลกภายในผ่านประสาทวิทยา

(Inside to Insight through Neuroscience)

การศึกษาวิจัยทางด้านประสาทวิทยาหรือประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience) ซึ่งมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา เนื่องจากเป็นศาสตร์หรือองค์ความรู้ที่อธิบายลักษณะการทำงานของสมองและจิตใจของมนุษย์ได้ในเชิงประจักษ์อย่างที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน งานวิจัยที่ได้รับรางวัลโนเบลในปี ค.ศ. 2000 ของนายแพทย์อีริก อาร์. แคนเดล (Eric R. Kandel) จิตแพทย์ชาวอเมริกัน ถือเป็นการค้นพบลักษณะการทำงานของเซลล์ประสาทในสมองมนุษย์ ซึ่งเกิดจากรู้และกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรืออธิบายได้ว่า เมื่อประสาทสัมผัสของสิ่งมีชีวิตได้รับสิ่งเร้าจะเกิดการแปลงเป็นสัญญาณไฟฟ้า สื่อสาร

ส่งต่อไปยังเซลล์ประสาทในสมอง (Neurons) เกิดปฏิกิริยาเคมีสร้างโปรตีนชนิดหนึ่งออกมาเชื่อมต่อช่องว่างของเซลล์ประสาทแต่ละเซลล์ (Synapse) แล้วส่งกระแสไฟฟ้ากลับไปตอบสนองต่อสิ่งเร้า จุดเริ่มต้นสำคัญสำหรับกระบวนการเรียนรู้ภายในคือ ‘สติ หรือ ความระลึกถึง’ โดยทุก ๆ หน่วยการระลึกถึงที่เกิดขึ้นในกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของเรา เซลล์ประสาทสมองจะถูกสร้างขึ้น แล้วค่อยถักทอเครือข่ายแห่งการระลึกถึงนั้นให้เชื่อมโยงถึงกันในเซลล์พื้นฐานประเภทเดียวกัน ส่งผลให้เซลล์ประสาทที่มีนับแสนล้านเซลล์ในสมอง เกิดกระบวนการประมวลผลและจัดระเบียบข้อมูลจากการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ทำให้เซลล์ประสาทมีการแตกกิ่งเชื่อมกันเป็นวงจรคล้ายวงจรเครื่องรับวิทยุหรือคอมพิวเตอร์ ซึ่งปฏิกิริยาดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วในหน่วยระยะเวลาน้อยกว่า 20 มิลลิวินาที (1 มิลลิวินาทีเทียบเท่ากับ 1 ต่อ 1,000 วินาที) การทำงานของเซลล์ประสาทในสมองของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยประมวลผลของคอมพิวเตอร์ (Control Processing Unit: CPU) สามารถประมวลผลข้อมูลได้เทียบเท่ากับประมาณหนึ่งล้านบิตส์ (Bits: หน่วยข้อมูลที่เล็กที่สุดในระบบคอมพิวเตอร์) ของระบบคอมพิวเตอร์⁴

วงจรการทำงานของเซลล์ประสาทดังกล่าว ทำให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเซลล์สมองด้วยกัน แล้วก่อให้เกิดเป็นความรู้และความเข้าใจในข้อมูลที่ได้รับผ่านทางระบบประสาทสัมผัส จากนั้นความรู้และความเข้าใจซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการเรียนรู้จะถูกเก็บไว้เป็น ‘ความจำ’ บริเวณรอยเชื่อมต่อ (Synapse) ของเซลล์สมองที่เกิดขึ้น หากกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในเรื่องเดิมหรือในรูปแบบเดิม ๆ รอยเชื่อมต่อนั้นจะถูก

ถักทอเป็นเครือข่ายของเซลล์ประสาท ทำให้บุคคลสามารถจดจำเรื่องราวที่ได้รับรู้และเรียนรู้ได้มากขึ้น และยังมีการเรียนรู้ซ้ำ ๆ เพิ่มเติมต่อไป ความรู้นั้นจะพัฒนากลายเป็น ‘กรอบแนวคิด (Mindset)’ เป็นอุปนิสัย ไปจนกระทั่งเป็นบุคลิกภาพที่จะกลายเป็นอัตลักษณ์ประจำบุคคลนั้นในที่สุด

ในทางกลับกัน หากการเรียนรู้ใด ๆ เกิดขึ้นเพียงไม่กี่ครั้งแล้วไม่มีการเรียนรู้แบบเดิมเกิดขึ้นอีกเป็นเวลานาน ๆ รอยเชื่อมต่อของเซลล์ประสาทในสมองก็จะค่อย ๆ หดตัวและสลายไปในที่สุด สมองของคนเราก็จะลืมเลือนเรื่องนั้นไป ยิ่งไปกว่านั้น จากข้อเท็จจริงทางประสาทวิทยา ทำให้ทราบว่า ความฉลาดของคนไม่ได้ขึ้นกับเหตุปัจจัยทางพันธุกรรมเป็นตัวชี้ขาด แต่ขึ้นกับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่บุคคลได้รับผ่านกระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ ซึ่งนายแพทย์อีริกได้สรุปไว้ว่า ‘เราเป็น “ใคร” อย่างที่เราเป็น มาจากสิ่งที่เราเรียนรู้และจดจำได้. (We are who we are because of what we learn and what we remember).’⁵ ข้อสรุปความจริงในเชิงประสาทวิทยาศาสตร์นี้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ว่า บุคคลจะเป็นคนดีหรือเลวไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำเป็นสำคัญ⁶

เรื่องราวจากการเรียนรู้ที่สมองจดจำและสั่งสมไว้ ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลมีการฝึกฝนบ่อย ๆ ทำบ่อยๆ สามารถตกผลึกนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยอาศัยเซลล์สื่อประสาทจำนวนนับพันล้านเซลล์ที่ถูกสร้างขึ้นและถักทอโครงข่ายโยงใยอยู่ในสมองของมนุษย์ ซึ่งทรงประสิทธิภาพมากกว่าคอมพิวเตอร์เครื่องใด ๆ ในโลกยุคปัจจุบัน⁷

ภาพที่ 2.1 แสดงการทำงานของเซลล์สื่อประสาทในสมองมนุษย์
ที่มา: Lovepik.com, 2025⁸

โดยสรุป มนุษย์มีกระบวนการรับรู้ผ่านระบบประสาทสัมผัสทั้ง 5 นำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทุกการระลึกรู้ (สติ) เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ เซลล์สมองจะถูกสร้างขึ้นและชักทอเครือข่ายโยงใยถึงกันเป็นจำนวนนับพันล้านเซลล์ สร้างขึ้นและสั่งสมเป็นความจำ ความรู้ และประสบการณ์ของบุคคลนั้นในสิ่งที่ได้รับการฝึกฝนและทำซ้ำบ่อย ๆ แต่สำหรับสิ่งที่ไม่ได้ทบทวนหรือทำซ้ำเลย เครือข่ายเส้นใยเซลล์ประสาทนั้นจะค่อย ๆ ลบเลือนหายไปเองในที่สุด ดังนั้นการเปลี่ยนเส้นทางของความคิดจึงหมายถึงการเปลี่ยนเส้นทางชีวิตของบุคคลได้ นอกจากนี้ ความฉลาดและบุคลิกภาพของคนไม่ได้ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมเป็นหลัก แต่ยังมีเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องสำคัญคือสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอกที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้หรือโลกภายในของบุคคลด้วย

โลกภายใน <==> โลกภายนอก

(Inside – Out <==> Outside – In)

ยุคคริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่โลกก้าวเข้าสู่ยุคปฏิวัติดิจิทัล หรือเรียกว่า ‘ยุคดิจิทัล (Digital Era)’ ในยุคนี้การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างก้าวกระโดด มีการผสมผสานโลกทางกายภาพเข้ากับเทคโนโลยีในทุก ๆ มิติของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทำให้นิยามความหมายของโลกที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมีนัยยะหลากหลายมากขึ้น ในเชิงปัจเจก การสร้างโลกใหม่จากจินตนาการ จากนวัตกรรมดิจิทัล ที่ได้ก่อกำเนิดขึ้นเป็นโลกเสมือนจริง (Virtual World) ทำให้ภาพการเปรียบเทียบโลกจริงและโลกแห่งความคิดของมนุษย์ปรากฏเด่นชัดขึ้น ทั้งยังได้นำไปสู่ประดิษฐ์กรรมที่มีการผสมผสานระหว่างโลกจริงกับโลกเสมือนจริงเข้าด้วยกัน ในอีกลักษณะหนึ่ง (Augmented Reality: AR) ‘โลก’ ในลักษณะเสมือนจริงนี้ ได้กลายมาเป็นอีกความหมายหนึ่งของโลกที่น่าจับตามองและสัมผัสเรียนรู้สำหรับคนในยุคดิจิทัล เพราะอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตประจำวันที่มีอยู่ในรูปแบบการสื่อสารต่อเนื่องถึงกันและกันได้ตลอดเวลา

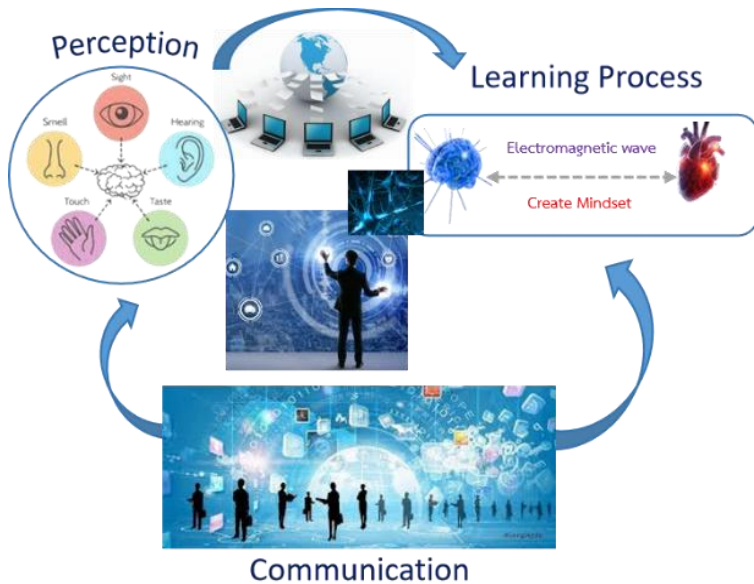
คำว่า ‘โลกจริง หรือ Real World’ หมายถึง โลกที่เป็นนิเวศสำหรับอยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงสังคมของมนุษย์ นัยยะเดียวกันกับความหมายของโลกในทางวิทยาศาสตร์ มีการสื่อสารสัมผัสรับรู้ผ่านทางระบบประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตาหูจมูก ลิ้นรับรส กายสัมผัสได้โดยตรง ในขณะที่ ‘โลกเสมือนจริง หรือ Virtual World’ หมายถึง โลกจำลองที่เกิดจากการสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยี

ดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ เพื่อจำลองประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ที่คล้ายคลึงกับโลกจริง⁹ ซึ่งอาจเรียกเป็น ‘ระบบเสมือนจริง (Virtual Reality)’ ที่นิยมเรียกกันแบบย่อว่า ‘VR’ ระบบเสมือนจริงดังกล่าวจำลองสภาพแวดล้อมจริงและจากจินตนาการของมนุษย์ อาศัยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทั้งภาพและเสียง การรับประสาทสัมผัสผ่านอุปกรณ์และเครื่องมือดิจิทัล ทำให้เกิดแรงรับรู้ป้อนกลับของสภาพแวดล้อมเสมือนจริงซึ่งสามารถแบ่งประเภทตามวิธีการติดต่อกับผู้ใช้งานระบบ เช่น การใช้งานผ่านระบบของคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (Desktop) มีจอภาพเป็นส่วนที่แสดงผลให้ปรากฏหรือการใช้วิดีโอแมปปิง (Video Mapping) ร่วมกับคอมพิวเตอร์แล้วแสดงผลเป็นภาพกราฟิกปรากฏแก่ผู้ใช้งาน วิธีการเรียนรู้และดำเนินการที่แตกต่างกันย่อมส่งผลให้เกิดการรับรู้ลักษณะของโลกจริงและโลกเสมือนจริงของมนุษย์แตกต่างกันออกไป¹⁰

ตามนิยามความหมายของโลกที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น เป็นโลกที่กล่าวถึงในเชิงวิทยาศาสตร์ปัจจุบันที่คนเราค้นเคย สำหรับคุณลักษณะของ ‘ผู้นำ’ ในโลกก็มีวิวัฒนาการที่พัฒนาการเป็นไปตามยุคสมัย ตามความเปลี่ยนแปลงของโลก เริ่มต้นตั้งแต่คุณสมบัติทางด้านกายภาพพัฒนาสู่การพิจารณาคุณสมบัติทางด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแนวคิด (Mindset) ที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของความรู้ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นได้ในแต่ละบุคคล แต่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและโลกในแต่ละยุคสมัยได้ และยังแผ่อิทธิพลทอดเงายาวไปถึงยุคต่อ ๆ ไป ดังเช่นที่เคยปรากฏตัวอย่างให้เห็นมาแล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ คุณสมบัติหรือภาวะผู้นำ

ดังกล่าวได้รับการยอมรับตั้งแต่ช่วงยุคกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาว่าเป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโลกภายในตัวบุคคล และสะท้อนออกไปยังโลกภายนอก ไม่ว่าจะเป็นด้วยทักษะ พฤติกรรม บุคลิกภาพ ซึ่งในที่สุดจะกลายเป็นเหตุปัจจัยที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของสังคมโลกต่อไปได้อีกอย่างน้อยก็แล้ว

อิทธิพลของกระบวนการเรียนรู้จากโลกภายในไปสู่โลกภายนอก และในทางตรงกันข้าม สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 Inside – Out <==> Outside – In

Created by: Promchin, C. & Bodhisatirawaranggoora, P.)

จากภาพที่ 2.2 อธิบายได้ว่า เมื่อมนุษย์มีการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ทั้ง 5 จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สื่อสารภายในตนเองผ่านระบบการทำงานของสมองและหัวใจ ซึ่งสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันอยู่ตลอดเวลาด้วยกระแสคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnetic Wave) แล้วเชื่อมโยงสื่อสารกับโลกภายนอก เกิดปฏิกิริยาสะท้อนกลับเข้าสู่โลกภายใน แล้วถ่ายทอดออกไปยังโลกภายนอกผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ กลับเข้ามาสู่กระบวนการประมวลผลของสมอง ในการสร้างความจำ ความรู้ และประสบการณ์จากการเรียนรู้ กลายเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่ต่อยอดและพัฒนาต่อไปได้เรื่อย ๆ ในแต่ละบุคคล จนจบกระบวนการเมื่อสิ้นสุดอายุขัยของแต่ละคน

กระบวนการเรียนรู้โลกภายในสู่โลกภายนอก (Inside-Out)

สำหรับ ‘โลก’ ในความหมายทางพระพุทธศาสนามีอยู่หลายนัยยะ เช่นเดียวกัน ดังความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่าด้วย ‘โลกสูตร’ กล่าวถึง โลก หมายถึง สัตว์ทั้งมวลที่ดำรงอยู่ด้วยอาหาร; นาม 1 รูป 1; เวทนา 3; อาหาร 4; อุปาทานชั้น 5; आयตนะที่เป็นไปภายใน 6; โลกธรรม 8 เป็นต้น¹¹ หรือ ‘โลก’ หมายถึง แผ่นดินเป็นที่อาศัย; หมูสัตว์เป็นที่อาศัย; โลก คือ สังขาร หมูสัตว์ และแผ่นดิน¹² แต่โดยสรุปแล้ว ความหมายโดยรวมของ ‘โลก’ คือ ชั้นห้า ประกอบด้วย รูปกับนาม หรือ กายกับใจ ซึ่งหากพิจารณาจำแนกให้ละเอียดขึ้นจะเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ โดยอธิบายเกี่ยวกับรูปและนามพอสังเขปได้ดังนี้

‘รูป’ จะจำแนกได้เป็นส่วนของ รูปกาย (Body) หรือรูปลักษณ์ (Appearance) และอีกส่วนหนึ่ง เป็นส่วนของพฤติกรรม อาการ การกระทำ ท่วงท่า ท่วงที (Performance) หากอธิบายตามหลักพุทธธรรม ‘รูป’ หมายถึง รูปขันธ์ คือส่วนที่เป็นร่างกาย พฤติกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย

‘นาม’ เป็นนามธรรมส่วนที่ประกอบเข้ากันกับรูปธรรม รวมกันเป็นชีวิต ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ‘เวทนา’ ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ หรือเฉย ๆ (Feeling, Sensation) ‘สัญญา’ การกำหนดได้ หมายถึง (Perception) ‘สังขาร’ ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว คุณสมบัติของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ (Mental Formations) และ ‘วิญญาน’ ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นผ่านทางอายตนะทั้งหก (Knowledge, Consciousness)¹³

การศึกษาโลกในทางพระพุทธศาสนาจึงกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาชั้น 5 การศึกษาอายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก 6 ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และยังหมายรวมถึงสิ่งที่ประกอบกันเข้าเป็นชั้น 5 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับชั้น 5 และองค์ประกอบที่มีผลต่อชั้น 5 โดยกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เริ่มต้นขึ้นเมื่ออายตนะภายในและอายตนะภายนอกมากระทบกันเข้า เกิดความรู้จำเพาะด้านของอายตนะแต่ละอย่างที่เราเรียกว่า “วิญญาน” เช่น ตากระทบรูป เกิดความรู้เรียกว่า “เห็น” หูกระทบเสียง เกิดความรู้เรียกว่า “ได้ยิน” เป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการรับรู้ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้

การสร้างโลกภายในของแต่ละบุคคลให้เกิดขึ้น และโลกภายในนี้เองที่นำมามนุษย์สู่การตอบสนองสู่โลกภายนอก ที่ปรากฏในลักษณะของสิ่งเร้าและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวบุคคลนั้น ทุกปฏิกิริยาสะท้อนกลับที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อโลกภายนอก จะกลายเป็นปรากฏการณ์การเรียนรู้ที่สะท้อนย้อนกลับเข้าสู่โลกภายใน สู่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์ แล้วสะท้อนกลับออกมาสู่โลกภายนอกอีกนับครั้งไม่ถ้วน เพื่อที่จะหล่อหลอมเป็นประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่สั่งสมเป็นความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) อยู่ในตัวบุคคล และถ่ายทอดสู่บุคคลอื่นหรือสู่โลกภายนอกได้ต่อไป

การเชื่อมต่อโลกภายในและโลกภายนอกอาศัยผ่านทางอายตนะต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเข้าด้วยกัน จึงก่อให้เกิดเป็นกระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ แสดงได้ดังตารางที่ 2.1¹⁴

ตารางที่ 2.1 แสดงการเชื่อมต่อโลกภายในและโลกภายนอก

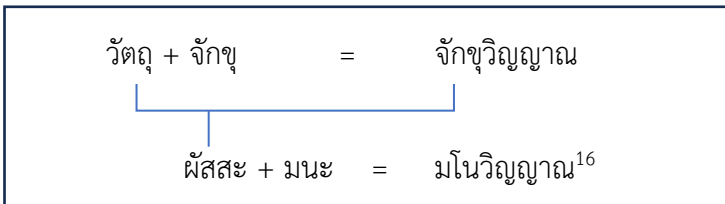
อายตนะต่าง ๆ		วิญญาน (ความรู้) ที่เกิดขึ้น
ภายใน (ทางรับรู้)	ภายนอก (สิ่งที่ถูกรู้)	
จักขุ - ตา	รูป - รูป (ภาพ)	จักขุวิญญาน - เห็น
โสตะ - หู	สัททะ - เสียง	โสตวิญญาน - ได้ยิน
ฆานะ - จมูก	คันธะ - กลิ่น	ฆานวิญญาน - ได้กลิ่น
ชีวหา - ลิ้น	รส - รส	ชีวหาวิญญาน - รู้รส
กาย - กาย	โผฏฐัพพะ - สิ่งที่ต้องกาย (การถูกสัมผัส)	กายวิญญาน - รู้สิ่งที่ต้องกาย
มโน - ใจ	ธรรม - เรื่องในใจ (ความรู้สึนึกคิด)	มโนวิญญาน - รู้เรื่องในใจ

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในมหาหัตถิปโทปมสูตรได้อธิบาย กระบวนการรับรู้ หรือกระบวนการเกิดของวิญญาณ (ความรู้) ซึ่งแสดงถึง โลกภายในของมนุษย์ไว้ว่า เมื่อจักขุประสาทไม่เสียหาย มีรูปเข้ามาสู่คลองจักขุ และจิตกำหนด (หรือเอาใจใส่) การกระทบกันของรูปและจักขุนั้น วิญญาณ คือ ความรู้แต่จักขุและรูปนั้นย่อมเกิดขึ้น ในกรณีของโสตประสาท ฆานประสาท ชิวหาประสาท และกายประสาทก็ดำเนินไปในทำนองเดียวกัน ทำให้เห็นว่ กระบวนการทำงานของประสาทสัมผัสหรืออายตนะทั้งภายในและภายนอก สามารถแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1) ประสาททางกาย เช่น ตา กระทบหรือสัมผัสกับวัตถุภายนอก (คือ วัตถุที่ถูกลมอง) ก่อให้เกิดความรู้สึกขั้นต้น เรียกว่า ความรู้สึกทางตา (จักขุวิญญาณ)

กระบวนการขั้นตอนนี้ (วัตถุ + ตา = จักขุวิญญาณ) รวมเรียกว่า ผัสสะ (ความรู้สึกกระทบหรือความรู้สึกสัมผัส)

2) ผัสสะหรือความรู้สึกที่กระทบนั้นไหลไปสู่ประสาทใจ (มณะ) หรือใจรับรู้สัมผัสนั้นจึงเกิดเป็นการรับรู้ขั้นที่ 2 คือรู้ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ หรือ การรู้ทางใจ รู้เรื่องในใจ เป็นความรู้ที่ชัดเจน การทำงาน ทั้ง 2 ขั้นตอน¹⁵ แสดงเป็นสมการได้ดังนี้

ภาพที่ 2.3 แสดงกระบวนการรับรู้ของมนุษย์

ที่มา: สุขาวาน์ พลอยชุม, 2565

นอกจากนี้ ในคัมภีร์ชั้นหลังของพระพุทธศาสนามีอธิบายองค์ประกอบการรับรู้เพิ่มเติม สามารถแสดงได้ดังนี้

วัตถุ	+ แสงสว่าง	+ จักขุ	+ มนสิการ	= เห็น
เสียง	+ อากาศ	+ โสตะ	+ มนสิการ	= ได้ยิน
กลิ่น	+ วาโย	+ ฆานะ	+ มนสิการ	= ได้กลิ่น
รส	+ อาโป	+ ชิวหา	+ มนสิการ	= รู้รส
วัตถุ	+ ปฐวี	+ กาย	+ มนสิการ	= รู้สึกกระทบ
อารมณ์	+ หทัยวัตถุ	+ มนะ	+ มนสิการ	= รู้

ภาพที่ 2.4 สมการแสดงองค์ประกอบของกระบวนการรับรู้

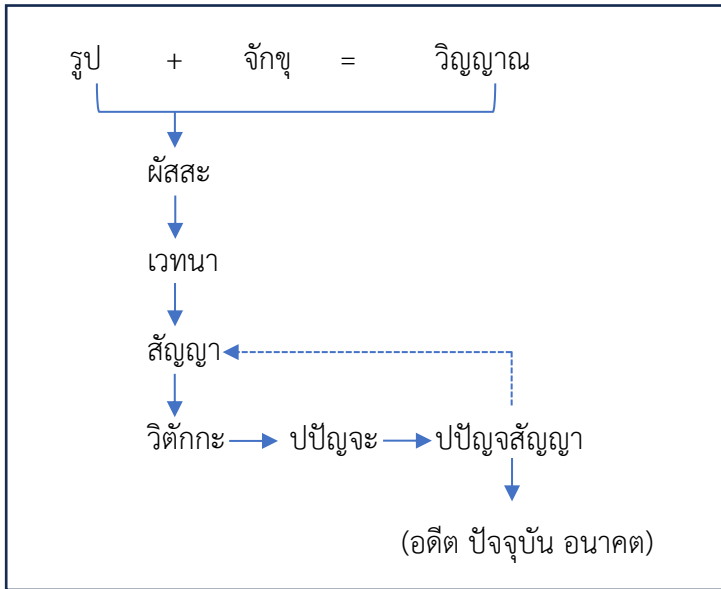
ที่มา: สุขเขาวน พลอยชุม, 2565

จากสมการองค์ประกอบของกระบวนการรับรู้ตามที่แสดงไว้ในภาพที่ 2.4 จะเห็นได้ว่าการรับรู้เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบครบทั้งอายตนะภายใน (ทางรับรู้) อายตนะภายนอก (อารมณ์) และวิญญาณ (วิญญาณ) เข้าเกิดร่วมกัน หรือเรียกรวมว่า ‘ผัสสะ’ ผัสสะจึงเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการรับรู้ และจะนำส่งผลต่อเนื่องไปยังกระบวนการธรรมให้เกิดการตัดสินใจที่รู้แก่นุสัยด้วย ‘ประสาทใจ (มนะ)’ ในการรับข้อมูล ผัสสะหรือกระบวนการทางประสาทสัมผัสทางกายมาคิดอีกทีหนึ่ง จึงทำให้เกิดความรู้หรือการรับรู้ที่ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ถ้าเป็นการรับรู้ทางตา ก็จะทำให้เกิดการมองเห็นที่ชัดเจนหรือรู้ว่าการเห็นนั้นเห็นอะไร ถ้าเป็นการรับรู้

ทางหู จะเกิดเป็นเสียงที่ได้ยินชัดเจนหรือรู้ว่า เป็นเสียงที่ได้ยิน เป็นเสียงอะไร เป็นต้น

กระบวนการรับรู้โลกภายนอกที่เกิดขึ้น นำสู่กระบวนการของโลกภายใน คือ การคิดของจิต ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ‘จิต’ มีธรรมชาติหรือคุณสมบัติคือมีการคิดอยู่ตลอดเวลา และยังเก็บเรื่องที่คิดไว้ในจิตเองด้วยการคิดของจิตจึงมี 2 ลักษณะ คือ การคิดเรื่องราวที่มาจากภายนอก (ผัสสะ) เรียกว่า ‘วิถิจิต’ เป็นการทำงานร่วมกับประสาททางกาย และการคิดเรื่องราวที่มีอยู่ในตัวจิตเอง เรียกว่า ‘สัญญา’ ซึ่งเป็นการทำงานอย่างเป็นอิสระเฉพาะตัว กล่าวได้ว่า หน้าที่หลักหรือธรรมชาติของจิตมี 4 อย่างคือ เวทนา-รู้สึก (แยกแยะ) สัญญา-รู้จำ (จัดเก็บ) สังขาร-รู้คิด (ผสมผสาน) และวิญญาน-รู้ชัด (ตัดสินใจหรือใช้งาน)

ในมรฺุปีมตทกสูตร¹⁷ พระมหากัจจายนะได้อธิบายถึงขั้นตอนการคิดหรือการรับรู้ของจิตละเอียดลงไปอีกว่า เมื่อตาถูปรูปประจวบกันเกิดความรู้สึททางตา (จักขุวิญญาน) กระบวนการ (ตา+รูป=จักขุวิญญาน) นี้เรียกว่า ‘ผัสสะ’ หลังจากนั้น ผัสสะ ก่อให้เกิดเวทนา (รู้สึก) รู้สึกสิ่งใดก็จำ (สัญญา) สิ่งนั้น จำสิ่งใดก็นึกคิด (วิตกกะ) สิ่งนั้น นึกคิดสิ่งใดก็อ้อยอิ่ง (ปปัญจะ) อยู่กับสิ่งนั้น ทั้งที่เป็นเรื่องอดีตบ้าง อนาคตบ้าง ปัจจุบันบ้าง ใ้หนักแน่นยิ่งขึ้น แสดงได้ดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 แสดงกระบวนการทำงานของจิตในพระพุทธศาสนา
ที่มา: สุขเขาวน พลอยชม, 2565

จากกระบวนการคิดของจิตดังกล่าว แสดงให้เห็นขั้นตอนหรือลำดับของการคิด หรือการทำงานของจิตว่าดำเนินการอย่างไร กล่าวคือ เมื่อผัสสะหรือข้อมูลทางประสาทสัมผัสทางกายมากระทบจิต (ผัสสะ+ มนะ) จิตเกิดการรับรู้ เช่น เกิดการเห็น เป็นต้น จิตก็ทำการรู้ต่อไปในลักษณะเป็นการรู้แบบแยกแยะ เช่น ดี เลว หอมเหม็น (เวทนา) จากนั้นจิตจะจำหรือบันทึกความรู้ที่รับรู้ (สัญญา) เรื่องราวที่ถูกบันทึกหรือจำไว้จะถูกลำนำความคิดซ้ำแล้วซ้ำอีกเสมอตามความพอใจของจิต หรือตามแต่

สภาพการณ์ที่มากระตุ้นเตือน (วิตักกะ-ปปัญจะ) ทั้งเรื่องที่ผ่านมาไปแล้ว เรื่องที่กำลังเป็นอยู่และเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้น กระบวนการคิดดังกล่าวนี้คือ กระบวนการรับรู้หรือกระบวนการความรู้ขั้นพื้นฐานของคนโดยทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกระบวนการทางกายกับจิตมนุษย์ อันเป็นรากฐานการรับรู้หรือรู้จักโลกของมนุษย์นั่นเอง¹⁸

การพัฒนาโลกภายใน (Cultivation Inside to Insight)

เมื่อได้ทราบถึงความหมายของ ‘โลก’ ตลอดกระบวนการที่มนุษย์มี ปฏิสัมพันธ์กับโลก โดยอาศัยกระบวนการรับรู้และเรียนรู้ ผ่านประสาทสัมผัส ของร่างกายด้านต่าง ๆ ซึ่งก็คือการเชื่อมต่อระหว่างอายตนะภายในและ อายตนะภายนอก ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ในโลกยุค ปัจจุบัน ที่ยืนยันว่าร่างกายและจิตใจสื่อสารถึงกันและทำงานร่วมกัน อยู่ตลอดเวลา แนวคิด อุนิฮัย บุคลิกลักษณะของคน ตลอดภาวะความเป็น ผู้นำ เป็นคุณลักษณะและเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ อบรม และ ฝึกฝนให้เกิดขึ้นภายในตนเอง ทั้งยังสามารถพัฒนาต่อเนื่องให้เกิดเสถียรภาพ ยิ่งขึ้นต่อไปได้

อย่างไรก็ดี พื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งสำหรับภาวะผู้นำ ก็คือ การรู้จักตนเองให้ถ่องแท้ เพราะเมื่อรู้จักตนเองอย่างกระจ่างแจ้ง ทราบถึง ข้อดีข้อด้อยต่าง ๆ แล้ว ย่อมสามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเพื่อเติมเต็มใน สิ่งดีงามที่ยังขาดตกบกพร่องอยู่ เพื่อความพร้อมต่อการเผชิญสถานการณ์ ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จุดเริ่มต้นของการรู้จักตนจึงต้องรู้จักสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ ผ่านกระบวนการรับรู้ด้วยความมีสติ และแนวทางในการจัดสรรเหตุปัจจัยที่ดี

เพื่อเก็บเกี่ยวข้อมูลจากการรับรู้ที่ดี สำหรับใช้เป็นอาหารสมองในการสร้างองค์ความรู้ ความจำ และประสบการณ์ที่ดีในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้แก่ตนเอง รวมถึงการนำไปใช้ในการบ่มเพาะกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) อุปนิสัย และบุคลิกภาพที่ดีในด้านต่าง ๆ เพื่อคุณประโยชน์แก่ตน แก่สังคม และแก่โลกที่อยู่อาศัยร่วมกันต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

ศีล (Precept, Rule of Morality)

การพัฒนาโลกภายในจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตน พัฒนาคน เพื่อพัฒนาความสุข ความสำเร็จ และความเจริญในด้านต่าง ๆ ภาวะผู้นำจึงเริ่มจากระดับบุคคลคือตนเองก่อน และความยั่งยืนมั่นคงเกิดขึ้นได้จากความเพียร สติปัญญาในการฝึกฝนและพัฒนาจิตและสมอง อันเป็นโลกภายในที่สำคัญอย่างยิ่งของมนุษยชาติ การละอฤศล บำเพ็ญฤศล คือละการกระทำทั้งปวงทางกายวาจาใจที่เป็นโทษ แล้วเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดีงามสำหรับตนเองและผู้อื่น¹⁹ เริ่มต้นตั้งแต่โลกภายใน ที่ ‘จิตใจ’ และ ‘ความคิด’ ซึ่งดำเนินงานผ่านระบบอวัยวะภายในร่างกายคือ ‘สมอง’ เป็นการฝึกฝนที่จำเป็นต้องอาศัยความมีวินัยและความแน่วแน่สงบนิ่งของจิต เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงภายใน เป็นผลกำลังในการที่จะทำให้สามารถยืนหยัดต่อทุกสถานการณ์ที่ต้องประสบพบเจอได้อย่างไม่หวั่นไหว เป็นหลักการทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เรียกโดยรวมว่า ‘ไตรสิกขา’ ประกอบด้วย ศีล (อภิสีลสิกขา) สมาธิ (อภิจิตตสิกขา) และปัญญา (อภิปญญาสิกขา)²⁰

1) ศิล คือ ความเป็นปกติ การควบคุมดูแลความประพฤติทางกาย และวาจา ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างเป็นปกติสุข สำหรับผู้ที่มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าและคุณประโยชน์ของศิลปะ ทำให้การรักษาศิลปะเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายยิ่งขึ้น ในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย พุททวงศ์ กล่าวถึง ศิล ว่า

“ธรรมดาศิสนั้นเป็นมูลแห่งสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า
ศิลปะเป็นต้นเหตุสำคัญของสุขทั้งหลาย.
ผู้มีศิลปะโดยปกติย่อมไปไตรทิพย์.
ศิลปะเป็นเครื่องป้องกัน เครื่องเร้นพักพิง
ของผู้เข้าถึงสังสารวัฏ.
ก็ที่พักพาอาศัยอย่างอื่นของชนทั้งหลายในโลกนี้
หรือในโลกหน้า ที่เสมอด้วยศิลปะจะมีแต่ไหน.
ศิลปะเป็นที่ตั้งสำคัญของคุณทั้งหลายเหมือนแผ่นดิน
เป็นที่ตั้งแห่งสิ่งที่อยู่กับที่และสิ่งที่เคลื่อนที่ได้ฉะนั้น.
ได้สดับว่า ศิลเท่านั้นเป็นกรรมดี ศิลยอดเยี่ยมในโลก
ผู้มีศิลปะ บัณฑิตเรียกว่า ผู้ประพฤติอยู่ในแบบ
ของพระอรียะเจ้า.

.....

ศิลปะ่อมกำจัดภัยมีการติดตนเองเป็นต้นได้ทุกเมื่อ
และก่อให้เกิดเกียรติและความร่ำรวยแก่ผู้มีศิลปะทุกเมื่อ.
สิ่งอื่นซึ่งเป็นบันไดขึ้นสวรรค์ที่เสมอด้วยศิลปะจะมีแต่ไหน
ก็หรือว่าสิ่งอื่นที่จะเป็นประตูเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน
อันเสมอด้วยศิลปะจะมีแต่ไหน。”²¹

จากเนื้อความในอรรถกถา จะเห็นได้ว่า ศิลปะเป็นที่มาของความสุข ความเจริญ เกียรติคุณที่ดั่งงาม เป็นที่ตั้งแห่งคุณงามความดีต่าง ๆ ประดุจดัง แผ่นดินเป็นที่ตั้งแห่งสรรพสิ่ง ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะเปรียบเหมือนพื้นแผ่นดิน เป็นที่เหยียบย่ำ เป็นที่ทำให้ คนทั้งหลายสามารถทำกิจการงานอื่นได้ ถ้าหากว่าไม่มีศิลปะเป็นรากฐานแล้ว ก็จะไม่สามารถเจริญงอกงามในการบำเพ็ญสมาธิ ในการบำเพ็ญปัญญา ต่อไปได้²²

ศิลปะ เป็นข้อประพฤติปฏิบัติชอบทางกายวาจา การรักษาการ ดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ศิลปะที่สำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการสร้างและรักษาคุณสมบัติแห่งความเป็นมนุษย์ คือ ‘ศิลปะห้า’ หรือ เรียกว่า ‘เบญจศิลปะ’ (5 Precepts) ประกอบด้วย

1. เว้นจากการปลงชีวิต จากการฆ่าประทุษร้ายกัน
2. เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ จากการลัก โกง ละเมิด กรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

3. เว้นจากการประพาศิติดินในกาม จากการละเมตสิ่งทีผู้อื่นรักใคร่
หวงแหน
4. เว้นจากการพูดเท็จ โโกหก หลอกลวง
5. เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

อานิสงส์ของผู้ประพาศิปฏิบัติในศีล 5 ประการ ได้แก่

1. ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ
2. กิตติศัพท์อันงามของผู้สมบุรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไป
3. ย่อมแก่ลัวกล้า ไม่เก้อเงินในการเข้าไปในบริษัทใด ๆ
4. ไม่หลงลืมสติตาย
5. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์²³

นอกจากคุณประโยชน์ของการรักษาศีลจะเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคล
ทีประพาศิปฏิบัติตามโดยตรง ดังทีแสดงไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว
การรักษาศีลยังก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น ตลอดจนสังคมแวดล้อมได้
อีกหลายประการ ด้วยว่าหลักการสำคัญของศีลเน้นทีการควบคุมความ
ประพาศิทางกายวาจา คือการไม่เบียดเบียนแก่ตนและบุคคลอื่นเป็นสำคัญ
อันเป็นเหตุปัจจัยแห่งการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในสังคมโลกได้เป็น
อย่างดี

คุณลักษณะของผู้มีศีล ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ ปราศจากความวิตกกังวลว่าตนจะถูก
ปองร้ายหมายหัวจากคู่กรณีหรือจากคติความ ที่เกิดจากการกระทำที่ไม่ดี
ของตน เพราะการไม่เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น
2. เป็นที่น่าเคารพ เพราะความซื่อสัตย์ ไม่โลภมากอยากได้ในทรัพย์สิน
ที่ไม่ใช่ของตน ไม่คิดเบียดเบียนในทรัพย์สินของผู้อื่น
3. เป็นผู้ที่มีการใส่ใจเข้มแข็ง ไม่หลงไหลไปกับสิ่งเย้ายวนต่าง ๆ ได้
โดยง่าย
4. เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ เพราะมีสัจจะ ไม่กล่าววาจาเท็จ ไม่สร้างข่าว
ลวง ไม่ใช้วาจาเบียดเบียนหรือประทุษร้ายผู้อื่น
5. เป็นผู้ที่มีสติ มีวินัยในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ซึ่งเป็น
หนทางนำไปสู่ความสำเร็จ

เนื่องจาก ศีล เป็นหนทางแห่งการฝึกฝนและการประพฤติปฏิบัติ
เพื่อพัฒนาโลกภายในของมนุษย์ และเพื่อเชื่อมต่อกับโลกภายนอกได้อย่าง
มีความสุข แต่การที่คนเราจะรักษาศีลได้อย่างมั่นคงนั้น จำเป็นต้องอาศัย
สติปัญญาในการตระหนักรู้ถึงคุณและโทษของข้อประพฤติปฏิบัติซึ่งจะทำให้
ความรู้สึกละและความตั้งใจที่จะระมัดระวังในการรักษาศีลเป็นไปได้ง่ายขึ้น
โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดแห่งความไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อน
ให้แก่ตนเองและผู้อื่นเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามหรือคำพูดก็ตาม
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคสื่อสารฉับไวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่คนเราต้องมี
สติเป็นเครื่องอุระวังในยามที่ อาจต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด

การมีปัญญาเป็นเครื่องพินิจพิจารณา ไตร่ตรอง กรองเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม จะช่วยให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด และการมีพลังใจที่เข้มแข็งเป็นเครื่องช่วยสนับสนุนบุคคลให้สามารถก้าวข้ามผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบาก ให้ตั้งมั่นอยู่ในหนทางแห่งคุณงาม ความดีได้อย่างหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ได้โดยง่ายทุกขณะแห่งการมีสติ ระงับยับยั้งชั่งใจ ไม่คิดปลงใจในสิ่งที่เป็นอกุศลกรรมคือกรรมหรือการกระทำที่เป็นโทษได้บ่อย ๆ เซลล์สื่อประสาทในสมองจะชักทอโครงข่ายเส้นใยสมองแห่งคุณงามความดีขึ้น แม้ว่าจะเป็นการเพียรพยายามที่จะทำเพียงวันละเล็กน้อย แต่หากไม่ท้อถอย ไม่ละเลย สามารถนำไปสู่ความมีวินัย ความสม่ำเสมอ ซึ่งจะนำพาบุคคลไปสู่ความสำเร็จได้ แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากลในยุคปัจจุบัน ปรากฏในหนังสือขายดีระดับโลก Atomic Habits โดย James Clear²⁴ ยืนยันว่า ความเปลี่ยนแปลง แม้เพียงเล็กน้อย แต่หากกระทำอย่างสม่ำเสมอ สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงและความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ใน วันหน้าได้อย่างคาดไม่ถึง

นอกจากนี้ในปัจจุบัน ยังมีนักคิด นักเขียน นักวิทยาศาสตร์ร่วมสมัยที่มีความเห็นสอดคล้องกันกับประเด็นดังกล่าวอีกหลายท่าน ด้วยคุณค่าและคุณประโยชน์ในการฝึกฝน อบรม พัฒนาตนที่เริ่มต้นขึ้นจากโลกภายใน ดังกล่าว ผู้นำที่ดีที่มีการพัฒนาตนอยู่เสมอ จึงต้องเป็นผู้ที่มีพลังใจเข้มแข็ง มีสติปัญญา และอาจหาญในการรักษาตน ฝึกฝนพัฒนาตน ให้ธำรงไว้ซึ่งคุณงามความดีอย่างสม่ำเสมอ หลักของศีลจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำแห่งความตื่นรู้ได้เป็นอย่างดี

สมาธิ (Concentration)

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า กำลังใจที่เข้มแข็งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้นักกีฬาสามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคและความยากลำบาก ตลอดจนความท้าทายที่จะไม่ละเมิดข้อประพฤติปฏิบัติจากขอบเขตของศีลหรือคุณธรรมความดีงาม ดังนั้น การฝึกฝน อบรม และพัฒนาจิตใจจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่จิตใจ และ ‘ผู้นำ’ จำเป็นต้องมีพลังใจที่เข้มแข็ง แข็งแกร่ง และมีเสถียรภาพ ให้มากยิ่งขึ้นกว่าผู้อื่นที่เป็นผู้ตาม เพราะบุคคลที่เป็น ‘ผู้นำ’ ต้องสามารถ ‘นำ’ ผู้อื่นไปสู่หนทางแห่งความสำเร็จได้อย่างถูกต้องและดีงาม จึงไม่อาจปล่อยปลະละเลยในเรื่องของการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตตนได้เลย

การฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจกระทำได้โดยอาศัยวิธีที่เรียกว่า ‘สมาธิ’ ซึ่งหมายถึงสภาวะความตั้งมั่นแห่งจิต ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว²⁵ ศาสตราจารย์ ดร. มิฮาย ชิกเซนตมิฮายี (Mihaly Chikszentmihalyi) และคณะวิจัย ได้ร่วมกันทำงานวิจัยและเก็บข้อมูลจากประชากรในประเทศต่าง ๆ กว่า 45 ประเทศทั่วโลก ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยมากกว่า 30 ปี ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีสมาธิมากกว่าคนทั่วไป จะมีคุณภาพของจิต มีเสถียรภาพ และความแข็งแกร่งของจิตใจมากกว่าคนปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า ‘ภาวะลื่นไหล (Flow)’²⁶ เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นใน ‘ผู้นำ’ ที่โดดเด่นและประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงในด้านต่าง ๆ เช่น นักกีฬาเหรียญทอง จิตรกรเอก นักดนตรีหรือนักร้องที่มีชื่อเสียงระดับโลก เป็นต้น สภาวะลื่นไหล (Flow) เป็นสภาวะที่ผู้กระทำมีความรู้สึกเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งที่ทำ มีอารมณ์จิตเป็นอันเดียวกับสิ่งที่ตนมุ่งมั่นกระทำอยู่ ทำให้บุคคลนั้นสามารถที่จะผลิตงานที่ดีและมีคุณภาพเหนือกว่าระดับสามัญของคนธรรมดาโดยทั่วไป ให้ปรากฏออกสู่สายตาประชาโลกได้ จึงเป็นสถานะที่บุคคลต้องการประสบความสำเร็จในการทำงาน โดยเฉพาะผู้นำต้องมีไว้เป็นคุณสมบัติประจำติดตัว

สำหรับการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ‘สมาธิ’ (Concentration) หรือ ความตั้งมั่นของจิต มีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่

1. ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ สมาธิในระดับนี้เป็นสมาธิที่มีอยู่โดยธรรมชาติในคนทั่วไป สังเกตได้จากความตั้งใจในการประกอบกิจกรรมใด ๆ ในการดำเนินชีวิต จะมีความจดจ่อและตั้งมั่นในงานนั้น โดยไม่วอกแวกไปทางอื่น ซึ่งจะช่วยให้ทำงานสามารถบรรลุเป้าหมายและความสำเร็จได้เร็วหรือตามเวลาที่ต้องการได้

2. อุปจารสมาธิ สมาธิจวนแน่วแน่ เป็นสถานะที่เกือบจะก้าวเข้าสู่สมาธิในระดับฌาน

3. อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิในระดับฌาน เป็นภาวะที่บุคคลขจัดความฟุ้งซ่านรำคาญต่าง ๆ กล่าวคือสามารถสงบระงับนิวรณ์คือ กิเลสต่าง ๆ ที่มารบกวน ไม่ให้สร้างอิทธิพลต่ออารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตน จิตมีความสงบนิ่งตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียวได้

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า สมาธิ หมายถึง สมาธิในลักษณะที่เป็นสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ คือ การมีสมาธิจิตที่ตั้งมั่นและเป็นกลาง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาปัญญา หรือปัญญาญาณ

เพื่อจะสามารถรู้เห็นในสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่เป็นจริง ไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากความรูสึกนึกคิดปรุงแต่ง ดังนั้นพื้นฐานของสมาธิจึงมีสมาธิภาวนา คือ ความเห็นชอบในอริยมรรคมีองค์แปดเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญ และการพัฒนาสมาธิเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา เรียกว่า การเจริญภาวนา (Mental Development) มีอยู่ 2 ลักษณะ²⁷ คือ

1. สมถภาวนา (Tranquility Development) คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ เกิดสมาธิ

2. วิปัสสนาภาวนา (Insight Development) คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดเป็นความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ซึ่งอาศัยสมาธิเป็นพื้นฐานสำคัญ

ลักษณะของการเจริญภาวนานี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการฝึกกรรมฐาน ซึ่งหมายถึง อารมณฺ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานเจริญภาวนา ที่ตั้งแห่งการทำความเพียร การฝึกอบรมจิต วิธีฝึกอบรมจิต (State of Mental Exercise, Mental Exercise) ผู้คนส่วนใหญ่มักคิดว่าการฝึกสมาธิทำได้เพียงในอิริยาบถนั่ง แต่ที่จริงแล้ว สมาธิที่ถูกต้องหรือสัมมาสติ มีสติคือ ความระลึกรู้เป็นเครื่องกำกับ สามารถทำได้ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็นอิริยาบถยืน เดิน นั่ง หรือ นอน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีฝึกกรรมฐานไว้หลากหลายวิธี เพื่อเป็นทางเลือกในการศึกษาค้นคว้าให้เหมาะสม ตรงกับจริตนิสัยของผู้ฝึกฝน เพื่อการพัฒนาโลกภายในให้ได้ผล และสอดคล้องกับการพัฒนาโลกภายนอก ทำให้การดำเนินชีวิตด้วยสติช่วยให้นักปฏิบัติปรับตัวต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่เข้ากับ

รากเหง้าแบบดั้งเดิมได้²⁸ เพื่อการใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องตรงต่อหนทางแห่ง
ความพ้นทุกข์ และมีความสุขเป็นกำไรในทุกก้าวของการดำเนินชีวิต

สังคมโลกยุคปัจจุบัน ได้มีการศึกษาค้นคว้าประโยชน์ของการฝึกฝน
อบรมและพัฒนาจิตใจ ด้วยวิธีการฝึกสมาธิ เชื่อมโยงกับการทำงานของสมอง
และจิตใจ และพบว่า การฝึกสมาธิก่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ
ของคนหลายประการด้วยกัน คุณประโยชน์และคุณลักษณะที่ค้นพบ
เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาตน และยังเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา
ภาวะผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้คนที่ต้องการตื่นรู้ เท่าทันปรากฏการณ์
ต่าง ๆ ในชีวิต คุณประโยชน์ของการฝึกสมาธิ ได้แก่

1. ช่วยลดหรือบรรเทาความเครียด ขจัดความทุกข์ เนื่องจาก
ในการฝึกสมาธิ สมองส่วนหน้าจะหลั่งสารชีวเคมีหรือที่เรียกว่า ‘ฮอริโมน’
ที่มีความสำคัญต่อการสร้างอารมณ์แห่งความสุข ได้แก่ ฮอริโมนเอนดอร์ฟิน
(Endorphin) เซโรโทนิน (Serotonin) และ โดพามีน (Dopamine) ซึ่ง
ปัจจุบันใช้เป็นตัวชี้วัด (Indicator) สภาวะแห่งความสุขที่สำคัญ ในทาง
ตรงกันข้าม ฮอริโมนแห่งความเครียด ที่ก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บหลาย
ลักษณะดังเช่น ฮอริโมนคอร์ติซอล (Cortisol) ก็จะลดปริมาณลง

2. ทำให้จิตใจผ่องใส เพราะการฝึกสมาธิที่ถูกต้อง เสมือน เป็นการ
กำจัดขยะคือกิเลสต่าง ๆ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่รกรุงรัง
ในใจของคนออกไป ทำให้ใจสงบนิ่ง เปรียบเหมือนน้ำที่ได้รับการตกตะกอน
และสามารถกรองให้ใส ส่งผลให้ผู้ฝึกเป็นคนที่มีสุขภาพจิตดี อารมณ์ดี ใจเย็น
มีความสุขรอบคอบในการคิด การตัดสินใจในการใช้ชีวิตได้ดีขึ้น

3. ทำให้เป็นคนมีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตา มองโลกในแง่ดี ช่วยพัฒนา
ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)

4. ทำให้สมองดี ความจำดี เพราะผลของการฝึกสมาธิ ช่วยในสร้าง
เซลล์ประสาทที่ดีในสมองให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

5. ทำให้มีจิตใจตั้งมั่น จดจ่อในการทำงานได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นเหตุ
ปัจจัยสำหรับการประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงานได้ง่ายขึ้น

6. ไม่เป็นโรคสมาธิสั้น

7. ทำให้เป็นคนที่มีความบุคลิกภาพดี มีความอาจหาญ มุ่งมั่น มีพลังใจ
ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ได้ดี ประสบความสำเร็จได้เร็วขึ้น

8. การฝึกสมาธิที่ถูกต้อง อย่างที่เรียกว่า สัมมาสมาธิ เป็นแนวทางการ
อบรมกรรมฐานที่มีสติกำกับอยู่ตลอดเวลา ในทางกายภาพ นอกจาก
การฝึกสมาธิอย่างถูกต้องจะมีส่วนช่วยในการทำงานของเซลล์ประสาทใน
สมองแล้ว ความเชื่อมโยงกับการฝึกสังเกตลมหายใจเข้าออก โดยการ
หายใจอย่างถูกวิธี ทำให้การแลกเปลี่ยนออกซิเจนในปอดเป็นไปได้ด้วยดี
ยิ่งขึ้น เป็นการสนับสนุนระบบการไหลเวียนเลือดให้มีความคล่องตัว ช่วย
ในการสร้างเสริมสุขภาพทางกายให้แข็งแรง และยังมีผลให้ผิวพรรณผ่องใส
เปรียบเสมือนบ้านที่มีการเก็บกวาดทำความสะอาด จัดระเบียบอยู่เสมอ
ย่อมแลดูสะอาดตา กระแสสัมผัสผ่านประสาทสัมผัสที่คนเราสามารถ
สัมผัสได้ ย่อมส่งผลให้เกิดการรับรู้ถึงความสะอาดในใจ ที่เป็นบ่อเกิดแห่ง
ความสบายใจและอารมณ์ที่ดี สมาธิจึงสามารถเป็นเครื่องช่วยในการ
บำบัดรักษาและฟื้นฟูร่างกายจากโรคภัยไข้เจ็บ และเป็นอุปกรณ์สนับสนุน

การสร้างภูมิต้านทาน หรือภูมิคุ้มกันโรคที่ดีให้แก่ร่างกายและจิตใจของ
คนเราได้อีกทางหนึ่งด้วย

9. เป็นพื้นฐานสำคัญในการเจริญกุศล กล่าวคือ การฝึกฝน อบรม
และพัฒนาโลกภายในของบุคคล ให้เกิดเป็นปัญญาสัมมาทิฐิ เพื่อสามารถ
มองเห็นและรู้เท่าทันโลกได้ตามที่เป็นจริง²⁹

จะเห็นได้ว่าคุณประโยชน์ของสมาธิ ช่วยในการฝึกฝน อบรม เสริมสร้าง
และพัฒนาทั้งสุขภาพร่างกาย จิตใจ ตลอดจนบุคลิกภาพที่ดีให้แก่บุคคลได้ทั้ง
โดยทางตรงและทางอ้อม เป็นการพัฒนาโลกภายในของมนุษย์ที่มี
ประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อโลกภายในดำเนินไปได้อย่างราบรื่นด้วยดีแล้ว ย่อม
ส่งผลสะท้อนออกไปสู่โลกภายนอก ผ่านการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น
และสังคมแวดล้อม ส่งผลให้สภาพแวดล้อมโดยรวมในการใช้ชีวิตได้รับการ
พัฒนาให้ดีขึ้นตามไปด้วย

ปัญญา (Wisdom)

เมื่อบุคคลฝึกฝนและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขตอันดีของศีล
มีกำลังใจที่เข้มแข็งในการที่จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หมั่นอบรม
และพัฒนาจิตใจให้มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่มีเสถียรภาพทางจิตใจ
จิตมีกำลังที่เข้มแข็ง มีสมรรถภาพที่ดี มีอารมณ์ดี มีเมตตา สุขภาพ จิตดี
ส่งผลให้การวิเคราะห์ วิจาร์ณ วิจัย ปรากฏการณ์ใด ๆ เป็นไปด้วยความสุขุม
ไม่ประมาท โอกาสในการเกิดความผิดพลาดในการประกอบกิจการงานใด ๆ
ย่อมลดน้อยลง

การคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง พินิจพิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยแยกกาย เป็นปัญญาที่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ‘โยนิโสมนสิการ’ เปรียบกับ สังคมโลกปัจจุบัน เรียกว่า การคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) หรือการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) จิตที่ตั้งมั่นและสงบนิ่งเป็น พื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้มองเห็นภาพรวมและองค์ประกอบของสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจน สมารถในขั้นที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้น นำไปสู่ปัญญาญาณ เพื่อรู้แจ้งเห็นจริง และดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงในที่สุด

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมาย ‘ปัญญา’ หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจ หยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และ รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการ ทำให้บรรลุผล ล่วงพ้นปัญหา หรือหมายถึง ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามเป็นจริง³⁰

การฝึกฝน อบรมและพัฒนาปัญญา ในพระพุทธศาสนาอธิบายไว้ ว่า ปัญญา (Wisdom) สามารถเกิดได้จาก 3 วิธี³¹ ได้แก่

1. ปัญญาเกิดจากการได้ยินได้ฟังจากภายนอก (ปรโตโฆสะ) หรือ เรียกว่า ‘สุตมยปัญญา’ ปัญญาในขั้นนี้ เป็นปัญญาสำหรับการศึกษา เล่าเรียนทั่วไป เป็นกระบวนการรับรู้เพื่อนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ การได้ยิน ได้ฟังซ้ำ ๆ ทำให้ได้รู้ในสิ่งที่ไม่เคยได้รู้ เข้าใจในสิ่งที่ไม่เข้าใจ กระบวนการ เรียนรู้สืบสานต่อยอดองค์ความรู้จากที่สั่งสมอยู่ในเครือข่ายเซลล์ประสาทของ สมอง อยู่ในลักษณะที่เป็นพลวัต กลายเป็นประสบการณ์ที่ไม่มีวันสิ้นจบได้ ตลอดชีวิต

2. ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา เกิดจากโยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้น ในตนเอง เรียกว่า ‘จินตามยปัญญา’ ในพระพุทธศาสนาจัดว่าปัญญาในลักษณะนี้เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นก่อนจากระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การรู้คิด ในตนเอง แล้วจึงค่อยมีการสั่งสมจากการศึกษาเล่าเรียนภายนอก อย่่างไรก็ดี สำหรับโลกยุคปัจจุบัน เมื่อก้าวถึงปัญญาการเรียนรู้มักจะตั้งต้นจาก สุตมยปัญญา เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการเรียนการสอนของสังคมโลก ยุคปัจจุบัน

ลักษณะของจินตามยปัญญาตามที่กล่าวมานี้ โดยปกติจะดำเนินไปด้วยกันกับสุตมยปัญญา กล่าวคือ เมื่อคนเราได้ยินได้ฟัง เกิดกระบวนการรับรู้ ที่นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ สมองมีการสร้างหน่วยความจำขึ้นมาแล้ว จินตามยปัญญาจะนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) คิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) หรือเรียกว่า เป็นกระบวนการคิดโดยโยนิโสมนสิการ ด้วยความมีสติ ผนวกเข้ากับองค์ความรู้หรือประสบการณ์ที่เคยสั่งสมมาก่อน ก่อให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์ และสามารถนำไปสู่การดำเนินการที่ผ่านการใคร่ครวญ ไตร่ตรอง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพได้ยิ่งขึ้น คุณลักษณะนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญและ จำเป็นที่ผู้เป็นผู้นำควรมีไว้เป็นคุณสมบัติประจำตัว

3. ปัญญาเกิดจากการภาวนา จากการปฏิบัติบำเพ็ญ หรือเกิดจาก สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ที่หมั่นพิจารณาในสภาวะธรรมต่าง ๆ เรียกว่า ‘ภาวนามยปัญญา’ ปัญญาในลักษณะนี้ เป็นที่มาของปัญญาสัมมาทิฐิ และ

นำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นสภาวธรรมตามที่เป็นจริง เพื่อนำไปใช้ในการดับทุกข์ ในการดำเนินชีวิต กระทั่งสามารถพ้นทุกข์ได้อย่างถาวร

ภาวนามยปัญญา นี้ เป็นลักษณะของปัญญาที่เป็นจุดมุ่งหมายหลัก ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดจากสมาธิเป็นพื้นฐานสำคัญ และมีการใคร่ครวญ ไตร่ตรอง วิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพ่งพินิจพิจารณาในธรรมชาติ ของสิ่งต่าง ๆ เห็นชัดแจ้งในกระบวนการของไตรลักษณ์หรือไตรลักษณ์ แล้วก่อให้เกิดเป็นความเข้าใจสรรพสิ่งตามที่เป็นจริง กระทั่งสามารถละความ ยึดมั่นถือมั่น นำไปสู่ความเป็นอิสระชนได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ยังมีปัญญาอีกลักษณะหนึ่ง เรียกว่า ‘โกศล’ เป็นปัญญา ที่หมายถึง ความฉลาด หรือ ความเชี่ยวชาญ (Skill, Proficiency) มี 3 ลักษณะ³² คือ

1. อายโกศล ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญ และเหตุ ของความเจริญ
2. อปายโกศล ความฉลาดในความเสื่อม รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุ ของความเสื่อม
3. อุปายโกศล ความฉลาดในอุบาย รอบรู้วิธีที่จะแก้ไขเหตุการณ์ และวิธีทำให้สำเร็จ

ปัญญาในลักษณะนี้เป็นปัญญาอีกประเภทหนึ่ง ที่ถือได้ว่ามีบทบาท สำคัญอย่างมากในโลกยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะ ศตวรรษที่ 21 ได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของทักษะการใช้ชีวิต ปฏิภาณไหวพริบ การสร้างกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น ภูมิคุ้มกันโรคร้ายทั้งทางกาย-จิต-จิตวิญญาณ

เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่รอดปลอดภัยกับการใช้ชีวิตในโลกได้อย่างเป็นสุข และสามารถเป็นอิสระจากการพึ่งพาสิ่งภายนอกได้ยิ่งขึ้น

โดยสรุป มนุษย์เริ่มกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นชีวิต ผ่านอายตนะหรือประสาทสัมผัส จากกระบวนการเรียนรู้โลกภายในเชื่อมต่อไปยังโลกภายนอก นำไปสู่การสร้างความรู้ ความจำและ ประสบการณ์ส่วนบุคคล แสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายวาจา (ศีล) ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยมีพื้นฐานทางจิตใจที่แข็งแกร่ง (สมาธิ) เป็นเครื่องสนับสนุนและปัญญา เป็นศาสตราวุธในการพินิจพิจารณา ไตร่ตรอง เก็บเกี่ยวปรากฏการณ์ เพื่อฝึกฝน อบรม และพัฒนาตน ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับภาวะผู้นำในโลกยุคปัจจุบัน

สรุปท้ายบท

การเรียนรู้และพัฒนาตัวเองทั้งทางร่างกายและจิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญและจำเป็นสำหรับความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะเป็นผู้นำคนอื่น กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย ผ่านกระบวนการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้าในแง่วิทยาศาสตร์ และอายตนะทั้งภายในและภายนอกในแง่พระพุทธศาสนา โดยกระบวนการรับรู้มีสติ คือ มีความระลึกรู้ เป็นจุดเริ่มต้นซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเซลล์สื่อประสาทในสมองในแง่ประสาทวิทยา เพื่อพัฒนาเป็นความรู้ ความจำ และประสบการณ์ อันเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาโลกภายใน โดยผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ คือ ไตรสิกขา ประกอบด้วย การควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจา การฝึกฝนรักษาสภาวะจิตใจให้สงบนิ่ง และการพัฒนาปัญญา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาโลกภายใน โดยเฉพาะในการพัฒนาภาวะผู้นำ การสะท้อนผลการเรียนรู้ที่ได้รับต่อไปยังโลกภายนอกผ่านอายตนะต่าง ๆ การเชื่อมโยงโลกภายในและโลกภายนอกเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการสร้างประสบการณ์ใหม่ พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดแบบยืดหยุ่น (Growth Mindset) อุปนิสัย บุคลิกภาพ และสิ่งสมเป็นคุณสมบัติและคุณลักษณะพิเศษเฉพาะของผู้ฝึกฝนแต่ละบุคคล

อ้างอิงท้ายบท

- ¹ Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.
<https://www.canva.com/>
- ² The Momentum. (2017). *สุขนึ้ยู่ที่สมอง*.
<https://themomentum.co/happy-health-brain-and-happiness/>
- ³ ริด แชนสัน, ดร. และ นพ.ริชาร์ด เมนดิอัส. (2562). *สมองแห่งพุทธรุะ*. แปลโดย ดร.ณัชร สยามวาลา. (พิมพ์ครั้งที่ 14). อมรินทร์ธรรมะ.
- ⁴ Tony Robbins. (1991). *Awaken the Giant Within: How to take immediate control of your mental, emotional, physical and financial destiny!*. Summit Books.
- ⁵ ปรรรณน หหญเมธี และ จริยา วิไลวรรณ. (2562). *The Facilitator คู่มือคุณ “Fa” มืออาชีพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กล้าก้าว.
- ⁶ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ขุ.ส. 46/306/270-272).
- ⁷ Tony Robbins. (1991). *Awaken the Giant Within: How to take immediate control of your mental, emotional, physical and financial destiny!*. Summit Books.

⁸ Lovepik. (2025). *Neurotransmitter cell illustration* [Image].

Lovepik. <https://lovepik.com/>

⁹ Clicknext. (2023). *Technology*.

<https://blog.clicknext.com/what-is-metaverse/#:~:text>

¹⁰ NSM. (2021). *Virtual Reality*. [https://sites.google.com/a/](https://sites.google.com/a/bumail.net/virtual-reality/home/type-of-trainings)

[bumail.net/virtual-reality/home/type-of-trainings](https://sites.google.com/a/bumail.net/virtual-reality/home/type-of-trainings)

¹¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย. (จุ.อุ.อ. 44/330).

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 18).

¹³ สุนน อมรวิวัฒน์. (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*. โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

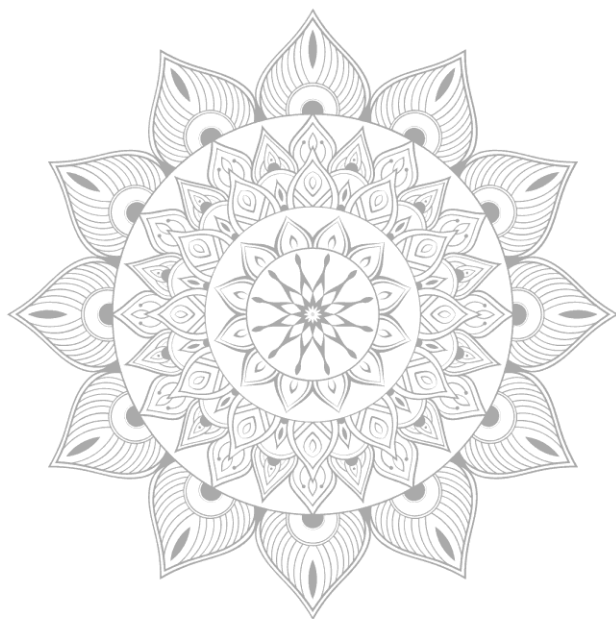
¹⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2562). *พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)*. พลิจัณม์.

¹⁵ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ม.ม. 18/248/190-191).

- ¹⁶ สุเชาว์ นพอมชฌม. (2565). *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4).
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ¹⁷ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ม.ม. 18/248/190-191).
- ¹⁸ สุเชาว์ นพอมชฌม. (2565). *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4).
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ¹⁹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (อง.ทสก. 38/165/431-437).
- ²⁰ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ที.ปา. 16/228/163).
- ²¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ช.พุทธ.อ. 73/240-241).
- ²² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2563). *อานิสงส์ของ
ศีล*. www.pagoda.or.th

- ²³ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ที่.ปา. 16/291/193).
- ²⁴ James Clear. (2018). *Atomic Habits: An Easy & Proven Way to Build Good Habits and Break Bad Ones*. Penguin Random House.
- ²⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ²⁶ Mihaly Csikszentmihalyi. (2008). *Flow the psychology of optimal experience*. Harperperennial Modern Classics.
- ²⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ²⁸ Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Phramaha Chakrapol Acharashubho Thepa, Meechi Netnapa Sutthirat, Chetnitipath Promchin. (2024). Mindfulness Practices in the Thai Society Context. *Journal of Dhamma for Life*, 30(1), 96-113.

- ²⁹ ชมรมพุทธศาสตร์สากล (International Buddhist Society: IBS). (2023). *ประโยชน์ของสมาธิ*.
<https://www.ibsofficial.com/meditation2/>
- ³⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ³¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 33). สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- ³² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

บทที่ 3

พุทธะนำทางการพัฒนาโลกภายนอก
(Buddhist Leading & Outside - In)

“Fruition arises from one’s own action.”

*Lord Buddha;
The Nectar of Truth*

*“Men are wise in proportion,
not to their experience,
but to their capacity for experience.”¹*

George Bernard Shaw.

²(Canva, 2025)

บทที่ 3

พุทธะนำทางกับการพัฒนาโลกภายนอก (Buddhist Leading & Outside – In)

มนุษย์เป็นองค์ประกอบเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของระบบนิเวศโลก (World Ecosystem) และทุกการกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกมาถือได้ว่าเป็นแรงกิริยา (Action) ที่ย่อมจะได้รับแรงปฏิกิริยา (Reaction) สะท้อนกลับคืนมาเสมอตามกฎของพลังงาน (Law of Energy) เช่นเดียวกัน ทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตของมนุษย์และในระบบนิเวศ ย่อมเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของกันและกัน ‘เด็ดดอกไม้สะเทือนดวงดาว’ เป็นคำกล่าวที่แสดงถึงหลักความเป็นจริงที่ว่า แม้ความเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในระบบนิเวศที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระบบนิเวศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ย่อมส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตทุกองค์ประกอบที่อยู่ร่วมกันในระบบนิเวศนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อิทัปปัจจยตากับทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก

(Idappaccayata & Butterfly Effect Theory)

ทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก (Butterfly Effect) ซึ่ง Edward N. Lorenz นักคณิตศาสตร์และนักอุตุนิยมวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้ค้นพบจากการใช้สถิติในการคำนวณการพยากรณ์อากาศ ซึ่งในการคำนวณเขาได้ตัดตัวเลขทศนิยม

ตำแหน่งที่ 4 ออกเพื่อให้ความยาวของตัวเลขที่ใช้คำนวณสั้นลง ส่งผลให้ค่าจำลองแบบการพยากรณ์อากาศแตกต่างจากการใช้ค่าตัวเลขเต็มตั้งต้นที่ไม่ได้ตัดตำแหน่งทศนิยมออกไป Lorenz พบว่า ค่าตัวเลขที่แมกเพียงขึ้นไปเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อคำนวณต่อไปเรื่อย ๆ จะทำให้เกิดข้อผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ได้ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ Lorenz ได้ข้อสรุปว่า ความเปลี่ยนแปลงหรือความคลาดเคลื่อนแม้เพียงเล็กน้อยจะส่งผลกระทบต่อปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างมาก เปรียบเสมือนการกระพือปีกอันแสนบอบบางของผีเสื้อตัวเล็ก ๆ ซึ่งอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมตลอดระบบนิเวศได้มากอย่างคาดไม่ถึง³

ภาพที่ 3.1 ทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีก (Butterfly Effect)

ที่มา: IOK2U.COM, 2019

ปรากฏการณ์ดังกล่าว สอดคล้องกับหลักของธรรมชาติโพธิพุทธศาสนา ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ เป็นเวลากว่า 2,600 ปีที่ผ่านมา และยังคงเป็นความจริง เป็นสัจธรรมที่อยู่คู่โลกมาตลอด หลักความจริงของธรรมชาติดังกล่าวเรียกว่า ‘หลักอิทัปปัจจยตา’

“เมื่อสิ่งนี้ มี สิ่งนี้ ย่อมมี

เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

เมื่อสิ่งนี้ ไม่มี สิ่งนี้ ย่อมไม่มี

เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป”⁴

พระสูตรดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุปัจจัยของสรรพสิ่งที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ล้วนมีความนับเนื่องเชื่อมโยงกัน และเป็นเหตุปัจจัยเกื้อกูลแก่กันและกัน ทั้งมนุษย์ในสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ด้วยกันเอง ในลักษณะการอยู่อาศัยร่วมกันก็ดี การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในด้านต่าง ๆ ก็ดี หรือแม้แต่กระทั่งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในมิติต่าง ๆ ย่อมล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อถึงกันและกันได้เสมอ ตั้งแต่ระดับหน่วยย่อยย่อยขยายต่อเนื่องไปถึงหน่วยที่ใหญ่ขึ้น ในเชิงสังคมอาจกล่าวได้ว่า เริ่มต้นตั้งแต่จากระดับครอบครัว ชุมชน สังคม รัฐ ประเทศ ไปจนกระทั่งถึงระดับโลกได้ ตัวอย่างเช่น กรณีของสตีฟ จ๊อบส์ (Steve Jobs) กับความคิดนอกกรอบและความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ประกอบกับการลงมือทำตามเป้าหมายโดยไม่ย่อท้อ จนกระทั่งเขาได้กลายมาเป็นผู้ผู้นำ ในการสร้างสรรค์

อุปกรณ์สื่อสารชนิดที่ใช้ระบบสัมผัสเป็นครั้งแรกของโลก แล้วตั้งชื่อเรียก
อุปกรณ์อัจฉริยะหรือโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smartphone) นั้นว่า ไอโฟน
(iPhone) นวัตกรรมดังกล่าวทำให้จีอบส์ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้
ในการสร้างนวัตกรรมพลิกโลกแห่งยุคศตวรรษที่ 21 และยังเป็นผู้นำใน
ธุรกิจการสื่อสารยุคใหม่ เมื่อผลกระทบ ‘เด็ดดอกไม้สะเทือนดวงดาว’
ปรากฏในรูปของสมาร์ทโฟน ระบบสื่อสารอัจฉริยะที่เข้ามามีบทบาทเป็น
ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คน เป็นอุปกรณ์สื่อสารที่เป็นที่ต้องการ ตอบโจทย์
การอำนวยความสะดวก และพร้อมวางอยู่ในมือของคนทั่วโลก ก่อให้เกิด
ปรากฏการณ์ ‘ย่อโลกทั้งใบไว้ในมือคุณ’ จึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งที่มี
ความสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิตของผู้คนในยุคดิจิทัลอย่างขาดไม่ได้

ความคิดสร้างสรรค์และการคิดนอกกรอบของบุคคลหนึ่งที่กลายมา
เป็นเหตุปัจจัยสำคัญของจุดเปลี่ยนในสังคมโลกระดับตำนาน กล่าวขานถึงกัน
ตั้งแต่ระดับหน่วยย่อยไปจนถึงระดับโลก โดยทุกปรากฏการณ์และ
ทุกสิ่งแวดลอมที่เกี่ยวข้องได้กลายมาเป็นพลังผลักดัน เป็นแรงบันดาลใจ
ที่ส่งผลกระทบต่อแนวคิดต่อแนวทางในการดำเนินการ และการดำเนินชีวิต
ของจีอบส์ ในฐานะผู้นำเชิงนวัตกรรม และปัจจุบันนวัตกรรมที่เขาคิดค้น
ยังได้กลายเป็นจุดเชื่อมโยงของสรรพสิ่งโดยเฉพาะในโลกเสมือนจริง ที่ช่วย
ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์และความคิดในเชิงธุรกิจให้แก่คนรุ่นต่อมา
อีกจำนวนมาก วิวัฒนาการจนกระทั่งนำโลกเข้าสู่โลกยุคดิจิทัลและโลกผสม
เสมือนจริง (Hybrid Reality) ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

จากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่ง เพราะมีสิ่งหนึ่ง จึงเกิดมีอีกสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น และยังทำให้มีสิ่งอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมาอีกมากมาย เหล่านี้เป็นธรรมชาติที่ ‘อิทัปปัจจยตา’ กำลังขับเคลื่อนไปตามวิถีธรรมชาติ ตามแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องกันในระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หรือกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศโลก (Climate Change) โดยหนึ่งในประเทศที่เป็นผู้นำในการรณรงค์เรื่องเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศโลกก็คือ ประเทศภูฏาน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏานได้ขึ้นแสดงสุนทรพจน์ผ่านเวที Ted Talk⁵ เพื่อเรียกร้องให้ทุกประเทศทั่วโลก ร่วมด้วยช่วยกันในลดปริมาณการผลิตก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ถึงแม้ว่าประเทศภูฏานจะมีพันธกิจและมีความสามารถในการผลิตก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้เป็น 0% (Net Zero Emission) แต่กระนั้นก็ยังประสบปัญหาใหญ่ที่ทำให้ไม่สามารถนิ่งเฉย เมื่อน้ำแข็งที่ยอดภูเขาในประเทศภูฏานกำลังเริ่มละลายตัวลงเรื่อย ๆ สืบเนื่องมาจากภาวะโลกร้อน (Greenhouse Effect) ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศโลก (Climate Change) ในเวลาต่อมา สาเหตุหลักมาจากก๊าซเรือนกระจก ซึ่งเกิดจากปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ด้วยประดิษฐ์กรรมทางวิทยาศาสตร์ทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถูกผลิตเพิ่มขึ้นจากการอุปโภคบริโภคของประชากรในประเทศต่าง ๆ ที่เพิ่มจำนวนขึ้นทั่วโลก ไปสู่ชั้นบรรยากาศโลกแล้วก่อให้เกิดปฏิกิริยาที่ทำลายชั้นของโอโซน (Ozone Layer) ซึ่งทำหน้าที่ปกป้องโลกจากรังสีอัลตราไวโอเล็ตจากดวงอาทิตย์

ทำให้รังสีจากดวงอาทิตย์ส่งมาถึงโลกได้โดยตรง อุณหภูมิของโลกจึงเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อนิเวศของสิ่งมีชีวิตทุกประเภทในโลกมากมายหลายประการ

ประเทศภูฏานเป็นประเทศหนึ่งในโลกที่อยู่ร่วมกันกับประเทศอื่น ๆ ในนิเวศเดียวกัน และได้รับผลกระทบไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น แม้ว่าภูฏานจะพยายามรณรงค์ในประเด็นดังกล่าวมาเพียงใด แต่ในความเป็นจริง หากไม่ได้รับความร่วมมือจากประเทศอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมโลกใบเดียวกัน ก็เป็นไปได้ที่จะคลี่คลายปัญหาระดับโลกนี้ได้โดยง่าย ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว ภูฏานจึงก้าวขึ้นมาเป็นหนึ่งในประเทศผู้นำที่รณรงค์เรื่องการลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในโลก

โลกภายนอก <=> โลกภายใน (Outside - In)

สภาพของสังคมและผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมนั้นย่อมมีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นฝนตก รถติด น้ำท่วม ปัญหาคนว่างงานจากภาวะเศรษฐกิจถดถอย ปัญหาอาชญากรรม เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนเข้าสู่กระบวนการรับรู้ของบุคคล แสดงตัวตนจากโลกภายนอกเชื่อมต่อเข้าสู่โลกภายในของมนุษย์ แล้วก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการประมวลผลของสมอง สร้างความรู้ ความคิด ความจำ สิ่งสมเป็นประสบการณ์ ซึ่งมีผลต่อมุมมองที่มีต่อโลกทั้งเชิงบวกและเชิงลบ จึงกล่าวได้ว่า โลกภายนอกมีผลกระทบต่อโลกภายในโดยตรง ทั้งในแง่ที่อาจจะก่อให้เกิดความวุ่นวาย หรือในแง่ที่อาจจะนำไปสู่ความสงบสุขขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ปรากฏ และความนับเนื่องเชื่อมโยงถึงกันและกันตาม

กฎของอิทัปปัจจยตา อย่างไรก็ตามก็ดี สำหรับผู้ที่มีพัฒนาการของโลกภายใน เนื่องจากความพยายามและตั้งใจหมั่นฝึกฝน อบรมด้วยดีอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้ที่มีภูมิคุ้มกันชีวิตที่แข็งแกร่ง มีกำลังใจที่เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อปรากฏการณ์ใด โดยง่าย และย่อมจะอยู่ได้สงบสุข สุขุมลุ่มลึกได้ยิ่งกว่าผู้ที่ไม่เคยฝึกฝนอบรมตน แม้จะอยู่ในท่ามกลางความวุ่นวายของผู้คนและสังคมที่ต้องเผชิญก็ตาม

สำหรับปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนเล็กน้อยในธรรมชาติ เช่น เมื่อผีเสื้อกระพือปีก โบกยบินไปแสวงหาอาหาร คือ น้ำหวานจากดอกไม้สายพันธุ์ต่าง ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงตามมาก็คือ วิธีการช่วยการผสมพันธุ์ระหว่างเกสรดอกไม้ ที่ทำให้วงจรการสืบพันธุ์ของพืชดำเนินต่อไปได้อย่างครบถ้วน ก่อเกิดกระบวนการกำเนิดชีวิตพืชใหม่ (Germination) ที่จะกลายเป็นแหล่งอาหารสำคัญสำหรับสัตว์โลกประเภทต่าง ๆ ในการหมุนวัฏจักรแห่งห่วงโซ่อาหาร (Food Chain) และการขับเคลื่อนพลังงานของสิ่งมีชีวิตให้เกิดขึ้นต่อไปได้เรื่อย ๆ โดยไม่สิ้นจบอย่างน่าอัศจรรย์

การดำเนินชีวิตด้วยสติที่ก่อปรด้วยเมตตาบนฐานความเข้าใจ หลักธรรมอิทัปปัจจยตาช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างชาญฉลาด⁶ เมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น ผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานของชีวิตและธรรมชาติของชีวิต ตามหลักธรรมอิทัปปัจจยตา ย่อมสามารถตระหนักรู้และใช้กระบวนการคิดอย่างโยนิโสมนสิการ ที่จะนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ สืบสาวหาเหตุและผล ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่อาจเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความผิดปกติ ไปจากวิถีธรรมดาคือควรจะเป็น ซึ่งเมื่อมองเห็นปัญหาชัดเจนตามที่เป็นอย่างจริง

สามารถวิเคราะห์แยกแยะสาเหตุของปัญหาได้ชัดเจน จะทำให้สามารถวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหได้อย่างตรงจุดและประหยัดเวลาได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่ความคลี่คลาย ความหมดปัญหา และดำเนินเข้าสู่วิถีแห่งปกติธรรมดาได้ในที่สุด

วิถีคิดโลกกับปัญหา - ความหมดปัญหา

(World Thinking Pathway & Problem - Cessation)

ขั้นตอนของกระบวนการในการเห็นปัญหาตามที่เป็นจริง จะช่วยวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้ชัดเจน แล้วกำหนดวิธีการแก้ปัญหได้ตรงจุดที่เป็นปัญหา เพื่อนำไปสู่ความหมดปัญหาอย่างชัดเจนนั้น ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ‘หลักอริยสัจ 4 (The Four Noble Truths)’ ประกอบด้วย

ทุกข์ คือ ปัญหาหรือความทุกข์

สมุทัย คือ เหตุแห่งปัญหาหรือเหตุแห่งทุกข์

นิโรธ คือ ความหมดปัญหาหรือความหมดทุกข์

มรรค คือ หนทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์ต่าง ๆ ให้หมดไปจากวิถีการดำเนินชีวิต

หลักการนี้เป็นหลักธรรมชาติสากลที่มนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้ ก่อให้เกิดคุณเอนกอนันต์ต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หลักอริยสัจ 4 นี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Learning Process) ที่ใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) และกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking)

การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง (SWOT Analysis) เป็นต้น เพื่อแก้ไขปัญหา
แก่บุคคลและองค์กร ที่นิยมใช้กันอยู่ในยุคปัจจุบัน

ในกรณีของการวิเคราะห์เหตุปัจจัยแวดล้อมทั้งภายนอกและภายใน
ที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน เพราะความนับเนื่องเชื่อมโยงต่อกันและกันก็ดี
เพราะการพึ่งพิงอิงอาศัยกันและกันก็ดี องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรง
แสดงไว้เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบต่อ
โลกภายนอกและโลกภายในของมนุษย์ หรือเรียกว่า ‘หลักสัปปริสธรรม 7’
หมายถึง คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี ธรรมของสัตว์บุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็น
สัตว์บุรุษ⁷ ประกอบด้วย

1. ธัมมัญญตา (Knowing the Law / Cause) ความรู้จักธรรม รู้หลัก
รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่ง
เหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล หรือเพื่อให้บรรลุผลสมดังความ
มุ่งหมาย

2. อัตถัญญตา (Knowing the Purpose / Consequence)
ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย
รู้วัตถุประสงค์ รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการ
กระทำหรือความเป็นไปตามหลักการ

3. อัตตัญญตา (Knowing Oneself) ความรู้จักตน คือ รู้ฐานะ เพศ
ภาวะ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด คุณธรรม เป็นต้น เท่าไร อย่างไร
ที่เป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน แล้วประพจน์ให้เหมาะสม รวมทั้งรู้ที่จะแก้ไขและ
ปรับปรุงต่อไป

4. มัตตัญญูตา (Moderation; Knowing How to Be Temperate) ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ความพอดีในการจับจ่ายใช้สอย ในการอุปโภคบริโภค เป็นต้น

5. กาลัญญูตา (Knowing the Proper Time) ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้เหมาะสม

6. ปริสัณญูตา (Knowing the Society) ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน รู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพัตต่อชุมชนหรือประชุมชนในที่นั้น อย่างเหมาะสม ทั้งกิริยา วาจา และสิ่งอันควรสงเคราะห์แก่กัน

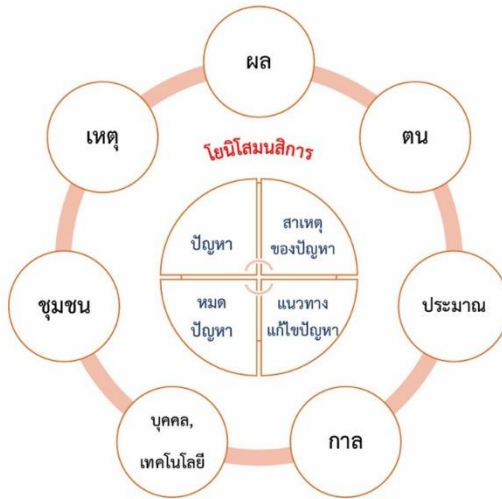
7. บุคคลัญญูตา (Knowing the Individual) ความรู้จักบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องหรือปฏิสัมพันธ์ต่อกัน คือ รู้ความแตกต่างแห่งบุคคล ทั้งโดย อัจฉาศัย ความสามารถ คุณธรรม ตลอดจนแนวทางแห่งการปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ให้ถูกต้องเหมาะสมตามภาวะ ฐานะ กรณี

หลักสัปปริสธรรม 7 หรือหลักแห่งการประพัตเพื่อความเป็นคนดี หรือหลักปฏิบัติแห่งคนดีโดยทั่วไป เป็นการกล่าวถึงความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงของโลก ทั้งโลกภายนอกและโลกภายในต่อบุคคล เป็นทั้ง กระบวนการเรียนรู้ และเป็นทั้งการวางแนวทางเพื่อการประพัตปฏิบัติให้ ถูกต้องแก่บุคคลและสิ่งแวดล้อม ตามบริบทที่เกี่ยวข้อให้เหมาะสม สรุปล้น ๆ ได้เป็นหลัก ‘รู้เหตุ-ผล-ตน-ประมาณ-กาล-บุคคล-ชุมชน’

หลักสัปปริสธรรมนี้ ต้องอาศัยการรู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาว หาเหตุและผลอย่างเป็นระบบ ตลอดจนการเพ่งพินิจพิจารณารายละเอียด

ของบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นให้เข้าใจ ตามหลักอิทัปปัจจายิตา อย่างถ่องแท้ จะทำให้สามารถพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องทั้งในเชิงที่สอดคล้องหรือขัดแย้งขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีต่อกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางในการบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา การเสริมแนวป้องกัน หรือเป็นแนวทางปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อความสำเร็จและสวัสดิภาพแก่บุคคลและชุมชนหรือองค์กรได้เป็นอย่างดี

การวิเคราะห์ประมวลผลสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอกเชื่อมโยงเข้าสู่กระบวนการรับรู้ของโลกภายใน ผ่านอายตนะภายนอกและภายในของบุคคล สู่กระบวนการเรียนรู้และการคิดวิเคราะห์ โยนิโสมนสิการ เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของเหตุ-ผล-ตน-ประมาณ-กาล-บุคคล-ชุมชน กับการรับรู้และเรียนรู้ อันเป็นคุณสมบัติที่ต้องฝึกฝนเฉพาะบุคคล โดยเฉพาะในบุคคลที่เป็นผู้นำ เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยโยนิโสมนสิการแล้วดำเนินตามแนวจตุราริยสังข์หรืออริยสังข์ 4 เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ใช้การคิดเชิงระบบ เชิงวิเคราะห์ ทั้งการสืบค้น หาสาเหตุแห่งปัญหา และแนวทางดำเนินการแก้ไขปัญหา เพื่อความคลี่คลายและหมดปัญหาสามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 3.2

ภาพที่ 3.2 กระบวนการเรียนรู้โลกภายนอกและโลกภายใน
ตามหลักอริยสัจ 4 และหลักสัพบุรีธรรม 7

Created by: Promchin, C. & Bodhisatirawarangoora, P.

แนวทางการเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงโลกภายนอกกับโลกภายในเข้าด้วยกัน วัตถุประสงค์แท้จริงก็เพื่อพัฒนาโลกภายในของบุคคลให้เกิดความมั่นคง มีเสถียรภาพทางจิตใจ ทั้งในแง่ของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี มีความหนักแน่น มั่นคง ตลอดถึงการอบรมปัญญาให้รู้เห็นสภาพต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง ทำให้สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงระบบได้เป็นอย่างดี และพัฒนาการที่ดีของโลกภายในจะส่งผลต่อไปยังโลกภายนอก สามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการทั้งด้าน เหตุ ผล ตนประมาณ กาล บุคคล และ ชุมชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในที่นี้รวมถึงโลกแห่งการ

สื่อสารและเทคโนโลยี ที่ประกอบกันเข้ากับสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของคนยุคดิจิทัลด้วย

กระบวนการเหล่านี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการประพฤติและปฏิบัติดี (ศีล) ตามแนวทางสัมมาทิฐิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้นำ ยิ่งจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่นในเป้าหมาย ที่จะช่วยสร้างอิทธิพลเชิงบวก เป็นแรงบันดาลใจ โนม่น้าว สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ตามทั้งหลายในกลุ่มหรือในสังคม ให้มีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน พลังใจที่แข็งแกร่ง (สมาธิ) จึงเป็นขุมกำลังสำคัญในการนำองค์กรไปสู่ประตูแห่งชัยชนะ โดยมี ปัญหาเป็นตัวขับเคลื่อนกำหนดทิศทางที่ถูกต้อง และการกำหนดแนวทาง ดำเนินการพึงให้ครอบคลุมคุณประโยชน์ทั้ง 3 หรือเรียกว่า อรรถะ 3 (อรรถ 3) ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ส่วนรวม อีกทั้งผู้ที่จะใช้ ปัญหาได้ตรงตามแนวทางที่ถูกควรเป็นปกติต้องเป็นผู้ปราศจากอคติ 4 เป็นที่ตั้ง การพินิจหรือพิเคราะห์กรณีใด ๆ จึงจะคลาดเคลื่อนจากความ เป็นจริงน้อยที่สุด

อคติ 4 คือ ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง ทางความประพฤติ ที่ผิด⁸ ได้แก่

1. ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ
2. โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง
3. โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา
4. ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว

โดยสรุป ภาวะผู้นำที่ดี หรือคุณลักษณะ คุณสมบัติแห่งผู้นำที่ดี ต้องรู้จักการเรียนรู้โลกภายนอกและโลกภายใน การเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างโลกทั้งสอง ผลกระทบที่อาจสืบเนื่องโยงใยต่อกันและกัน ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการรับรู้สู่กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาการของโลกภายในที่ได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกซึ่งส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโลกภายใน และการที่โลกภายในส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาการปรับเปลี่ยนโลกภายนอก ตลอดจนการเพาะบ่มแนวคิด บนพื้นฐานการคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงระบบ ซึ่งสอดคล้องตามแนวทางกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ นำไปสู่การบริหาร เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชนได้อย่างถูกต้องตรงเหมาะสมตามหลักอภิปัจจยตา

สรุปท้ายบท

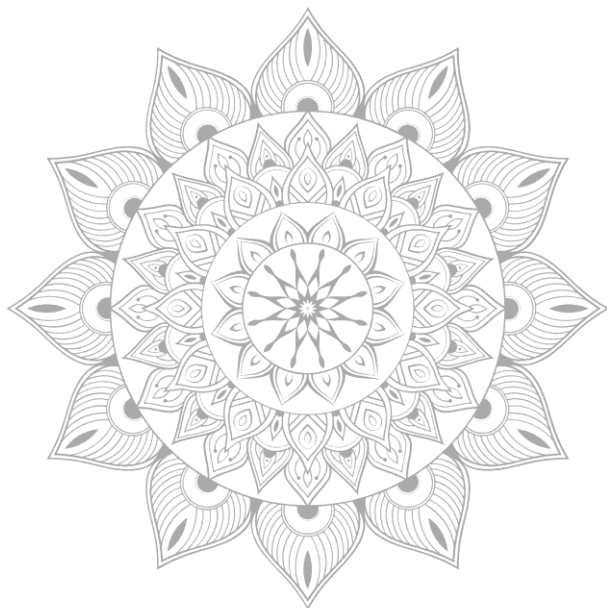
โลกภายนอกก่อให้เกิดการรับรู้ นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของโลกภายในของมนุษย์ โดยความเป็นเหตุปัจจัยสืบเนื่องโยงใยถึงกัน และมีอิทธิพลต่อกันและกัน เปรียบเทียบได้กับปรากฏการณ์เต็ดดอกไม้สะเทือนดวงดาวและทฤษฎีผีเสื้อกระพือปีกที่แสดงถึงเหตุปัจจัยการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวิถีธรรมชาติของชีวิต เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา ในพระพุทธศาสนา พัฒนาการของโลกภายในเกิดจากโลกภายนอก และในทางกลับกัน พัฒนาการของโลกภายนอกก็เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของโลกภายใน การฝึกฝน อบรม บ่มเพาะปัญญาด้วยโยนิโสมนสิการ การคิดอย่างเป็นระบบ การคิดเชิงวิเคราะห์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการบ่มเพาะภาวะแห่งผู้นำ เพื่อการพัฒนาปัญญาที่แจ่มแจ้งเห็นจริง ตามสภาวะที่เป็นจริง ซึ่งจะทำให้บริหารจัดการเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

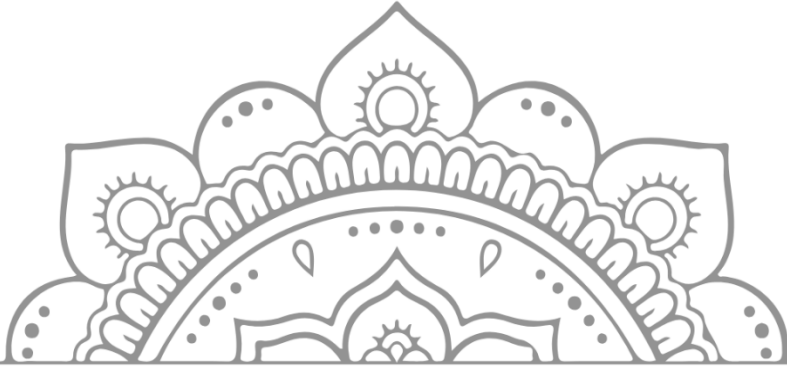
อ้างอิงท้ายบท

- ¹ Forbes Quotes. (2025). *George Bernard Shaw*.
<https://www.forbes.com/quotes/3379/>
- ² Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.
<https://www.canva.com/>
- ³ IOK2U.COM การศึกษาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้. (2019). *แนวคิดและทฤษฎี Edward N. Lorenz ผลกระทบผีเสื้อ (Butterfly Effect)*.
<https://iok2u.com/article/innovation/edward-n-lorenz-butterfly-effect>
- ⁴ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. (สง.น. 26/23/35).
- ⁵ Tshering Tobgay. (2016). *Net Carbondioxide Emission*.
https://www.ted.com/talks/tshering_tobgay_this_country_isn_t_just_carbon_neutral_it_s_carbon_negative?utm_campaign=tedsread&utm_medium=referral&utm_source=tedcomshare
- ⁶ Chetnitipath Promchin, Chompoonuch Changcharoen, Chen Pecharat. (2024). Exploring Buddhist Perspectives on Consciousness, Compassion and Interconnectedness:

Insights from Human Sense. *The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC)*, 10(3). 272-285.

- ⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

บทที่ 4
พุทธธำนำทางกับพุทธโธโลยี
(Buddhist Leading & Buddhology)

*“When there occurs a calamity,
the brave are needed.*

*When there emerges sensational news,
the strong-minded are required.*

*When there is food and drink aplenty,
the beloved are wanted.*

*When there arises a complicated issue,
The wise are called for.”*

*Lord Buddha;
The Nectar of Truth.*

“The principal goal of education is to create men and women who are capable of doing new things, not simply repeating what other generations have done.”

Jean Piaget

¹(Canva, 2025)

บทที่ 4

พุทธระนำทางกับพุทธโธโลยี

(Buddhist Leading & Buddhology)

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างชนิดพลิกโฉมหน้าไปจากเดิม (Disruption) ด้วยวิวัฒนาการและความล้ำสมัยแห่งเทคโนโลยี ดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์และนวัตกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันโลกและมนุษยชาติกำลังปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ตามแนวโน้มการปฏิวัติปัญญาประดิษฐ์ (AI Revolution) เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลทะยานล้ำหน้าไปไกลกว่าเดิมมาก สภาพแวดล้อมของโลกและการดำรงอยู่ของมนุษย์จึงมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัยที่ส่งผลแก่กันและกันอย่างต่อเนื่อง ตามวิถีธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ การผสมผสานโลกจริงกับโลกเสมือนโดยมีเทคโนโลยีดิจิทัลเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกัน (Hybrid Reality) กำลังเกิดขึ้นแทบจะในทุกมิติของการดำเนินชีวิต ส่งผลให้รูปแบบการใช้ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมรอบตัวคนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความรู้เป็นสิ่งที่คนทั่วไปสามารถแสวงหาได้ทุกที่ เพียงแค่ขยับปลายนิ้วมือผ่านอุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ สมาร์ทโฟน แพลตฟอร์มต่าง ๆ โดยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในทุกสรรพสิ่ง (IoE) ได้เชื่อมโยงเครือข่ายโลกทั้งใบเข้าไว้ด้วยกัน

คำว่า ‘เทคโนโลยี (Technology)’ มาจากภาษากรีกโบราณ ประกอบด้วยคำว่า ‘Techne’ แปลว่า ศิลปะ ทักษะ ฝีมือ และคำว่า ‘Logia’ แปลว่า ศึกษา หรือศาสตร์ ดังนั้น เทคโนโลยี (Technology) จึงหมายถึง การศึกษาหรือการปฏิบัติอย่างมีระบบของศิลปะหรือช่างฝีมือ เป็นคำที่เริ่มใช้มาตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 20 หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 และภายหลังมักนิยมใช้ในความหมายถึง การศึกษาศิลปะอุตสาหกรรม และตัวศิลปะอุตสาหกรรมเอง²

สำหรับคำว่า ‘พุทธโทยี (Buddhology)’ ประกอบด้วยคำว่า ‘พุทธะ (Buddha)’ แปลว่า รู้ ตื่น เบิกบาน หรือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และคำว่า ‘Logia’ แปลว่า ศึกษา หรือ ศาสตร์ ‘พุทธโทยี (Buddhology)’ จึงหมายถึง การศึกษา การปฏิบัติเพื่อการรู้ ตื่น เบิกบาน หรือหมายถึง การศึกษา การปฏิบัติเพื่อความเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพื่อช่วยในการจัดข้อบกพร่อง เต็มเต็มช่องว่างของการใช้เทคโนโลยีในฝ่ายที่เป็นโทษ และช่วยสนับสนุน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี ในฝ่ายที่เป็นคุณ ให้เกิดคุณประโยชน์และคุณค่าสูงสุดต่อมนุษยชาติ

ในเชิงสหวิทยาการ อาจกล่าวได้ว่า ‘พุทธโทยี (Buddhology)’ หรือ ‘พุทธวิทยา’ ก็คือการศึกษาแนวทางในการบูรณาการ การประยุกต์หลัก พุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) เข้าด้วยกันกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ³ การนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานเข้ากับศาสตร์อื่น ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นเข็มทิศนำทางบุคคลสู่การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในทุกมิติอย่างยั่งยืน

การศึกษากระบวนการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ทำให้ทราบว่ามนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างโลกภายในและโลกภายนอก คือ ผ่านอายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ประจวบเข้ากับอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส โดยโลกภายในและโลกภายนอกมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและมีผลต่อกันและกันอยู่ตลอดเวลา และทุกการเรียนรู้ด้วยสติ ส่งผลให้สมองของมนุษย์สร้างเซลล์สื่อประสาท เพื่อสร้างเป็นหน่วยความรู้ ความจำ และประสบการณ์เฉพาะตัวบุคคลขึ้นมา การพัฒนาตนเองจึงมีจุดเริ่มต้นที่การพัฒนาโลกภายใน โดยเฉพาะเริ่มจากจิตใจและความคิดของมนุษย์ สอดคล้องกับคำกล่าวในพระพุทธศาสนาที่ว่า *“ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกอย่างสำเร็จด้วยใจ”*⁴

เราคือ...??? (We are...???)

เมื่อศึกษาเรื่องการทำงานของโลภายในและโลกภายนอกแล้ว จะเห็นได้ว่า จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงก็คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาเรียนรู้ ที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิด (Mindset) แล้วพัฒนาเป็นอุปนิสัย นิสัย และบุคลิกภาพประจำตัวบุคคลต่อไป ตามความถี่ของการฝึกฝนอบรมตนของบุคคลเป็นเกณฑ์สำคัญ และการเปลี่ยนแปลงโลกภายในซึ่งอยู่ภายในตัวของแต่ละบุคคล เป็นคุณสมบัติพิเศษที่ติดตัวบุคคลอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นสิ่งที่บุคคลนั้นสามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ในทันที และสามารถทำได้ทุกที่ทุกเวลาที่เกิดความตระหนักรู้ตนว่าต้องการและตั้งใจจะทำ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงโลกภายในกระทำได้ง่ายกว่า

การเปลี่ยนแปลงโลกภายนอก คำกล่าวของนักปรัชญาและนักประพันธ์ชื่อดังชาวอเมริกัน Henry David Thoreau ที่ว่า “*Things do not change; we change*⁵.....สิ่งต่าง ๆ ไม่ได้เปลี่ยนแปลง แต่เป็นเราเองที่เปลี่ยนไป” แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงโลกภายในของบุคคลเกิดขึ้นได้เสมอ และเมื่อโลกภายในเปลี่ยนย่อมส่งผลให้แนวคิด มุมมอง ทักษะคติของคนเปลี่ยนไป วิธีการมองโลกที่เปลี่ยนไป ทำให้ภาพของโลกภายนอก สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรามองเห็นอยู่รายรอบตัวเกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามวิสัยทัศน์ของเราที่เปลี่ยนไปด้วย

ในทางวิทยาศาสตร์ ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เกิดขึ้น สามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า เมื่อคนเราเกิดการระลึก (สติ) ผ่านกระบวนการรับรู้ต่อสิ่งเร้าจากโลกภายนอกที่เข้ามากระทบระบบประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของร่างกาย ส่งผลให้สมองส่วนหน้าสร้างเซลล์สื่อประสาท (Neurons) ขึ้นมา โดยสิ่งที่เราระลึกรู้บ่อย ๆ ย้ำบ่อย ๆ ทำบ่อย ๆ เรียนบ่อย ๆ ฝึกฝนบ่อย ๆ จะทำให้เนื้อสมองส่วนความรู้ในเรื่อนั้นมีรูปร่างเปลี่ยนไป และเนื้อสมอง (Grey matter) ในส่วนนั้นจะมีขนาดใหญ่ขึ้น มีการปรับโครงสร้างในการสร้างหน่วยความจำระยะสั้นและระยะยาว เมื่อมีการระลึกอยู่บ่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นความเคยชิน สมองจะสร้างความจำระยะยาวขึ้นมา ดังนั้น เมื่อเราระลึกรู้ในเรื่องเดิมการเชื่อมโยงของเซลล์สื่อประสาทก็จะเข้าไปสืบค้นเซลล์สื่อประสาทประเภทเดียวกัน ซึ่งเมื่อปริมาณของเซลล์สื่อประสาทลักษณะเดียวกันมีมากขึ้น จะทำให้การสืบค้นและเชื่อมต่อเข้าด้วยกันเป็นไปได้อย่างสะดวกง่ายดายยิ่งขึ้น แต่สิ่งใด หรือ

ปรากฏการณ์ใดก็ตามที่เราไม่ได้ศึกษาหรือทบทวนบ่อย ๆ ธรรมชาติของสมองจะลบเซลล์สื่อประสาทของข้อมูลในส่วนนั้นออกไป ทำให้เราลืมเรื่องราวหรือปรากฏการณ์นั้นไปในที่สุด⁶

สิ่งที่เราคิดบ่อย ๆ ทำบ่อย ๆ ทบทวนบ่อย ๆ จนกระทั่งเมื่อระลึกได้แล้วกลายเป็นการรู้โดยอัตโนมัติ เป็นสติอัตโนมัติในเรื่องนั้น ๆ จะถูกสมองพัฒนาขึ้นเป็นกรอบแนวคิดหรือชุดความคิด (Mindset) ของคนเรา ยิ่งย้ำเข้าบ่อย ๆ ก็จะค่อยพัฒนาเป็นอุปนิสัย และกลายเป็นนิสัยประจำตัวที่จะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลนั้นในที่สุด สอดคล้องกับวาทกรรมของเล่าจื๊อที่ว่า

“Watch your thoughts, they become your words; watch your words, they become your actions; watch your actions, they become your habits; watch your habits, they become your character; watch your character, it becomes your destiny.

จงระวังความคิด เพราะความคิดจะกลายเป็นคำพูด

จงระวังคำพูด เพราะคำพูดจะกลายเป็นการกระทำ

จงระวังการกระทำ เพราะการกระทำจะกลายเป็นอุปนิสัย

จงระวังอุปนิสัย เพราะอุปนิสัยจะกลายเป็นนิสัย

จงระวังนิสัย เพราะนิสัยจะกลายเป็นชะตากรรม”⁷

สิ่งที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบันแท้จริงจึงเกิดขึ้นจากความคิด จากจิต
คะนึงทั้งต่อโลกภายนอกและโลกภายใน แล้วจึงกลายเป็นการแสดงออก
ด้วยการกระทำ โดยมีเหตุปัจจัยภายนอกเป็นสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นเร้า
มโนกรรม หรือความคิดที่เกิดจากหัวใจและจากสมอง ที่นำไปสู่การเกิด
มโนวิญญูณ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในกระบวนการรับรู้ เพราะเป็นเสมือน
หัวใจของซอฟต์แวร์ที่กำหนดโปรแกรมคำพูดและการกระทำของมนุษย์
ให้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมา และโดยนัยยะที่ละเอียดยิ่งขึ้นย่อม
หมายความว่าคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากมีการเปลี่ยนแปลง
แนวคิดหรือกรอบความคิดให้แตกต่างไปจากเดิม ทั้งคนดีหรือคนชั่ว
จึงไม่จำเป็นต้องติดลวดซีพหรือขั้วตลอดชาติไปจนกระทั่งวันตาย กรณี
ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เช่น พระองค์สิมาล
ซึ่งเป็นหนึ่งในพระอรหันต์ที่ปรากฏนามสำคัญในพระพุทธศาสนา ก่อนที่
ท่านจะบวชเป็นภิกษุ เดิมชื่อ อหิงสกะ ท่านถือกำเนิดเป็นบุตรชายของ
พราหมณ์เสนาบดีในพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งนครสาวัตถี เป็นผู้ที่มี
ความสามารถ เก่งกาจในศิลปวิทยา จนเพื่อนร่วมสำนักเรียนอิจฉาริษา
และได้พากันไปกล่าวยุยงอาจารย์ผู้สอนให้กำจัดท่านออกไปจากสำนักเรียน
โดยวิธีการสร้างเรื่องหลอกลวงให้ท่านไปฆ่าคนให้ครบหนึ่งพันคน แล้วจะได้
เรียนสุดยอดวิชา อหิงสกะหลงเชื่อตามคำครุผู้เป็นมิถิฉาปฏิฐิ จึงได้เริ่ม
ฆ่าคนไปเรื่อย ๆ จากหนึ่งเป็นสิบเป็นร้อย แล้วตัดเอานิ้วหัวแม่มือของเหยื่อ
ที่ถูกฆ่ามาร้อยเป็นพวง ทำเป็นมาลัยคล้องคอไว้ ผู้คนจึงพากันขนานนามว่า
องค์สิมาล

ในวันที่ยองคูลีมาลกำลังจะสังหารเหยื่อรายที่ 1,000 เป็นรายสุดท้าย คือ นางมันตานี ซึ่งเป็นมารดาบังเกิดเกล้าผู้ให้กำเนิดองคูลีมาล พระพุทธองค์ ทรงทราบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ และได้เสด็จมาขัดขวางการกระทำ อนันตริยกรรม การกระทำมาตุฆาต คือ การฆ่ามารดา ซึ่งถือว่าเป็นการ กระทำกรรมหนักที่ต้องได้รับผลสาหัสสากรรจ์ ที่กำลังจะเกิดขึ้นกับองคูลีมาล พระผู้มีพระภาคทรงทำให้องคูลีมาลได้สติด้วยพระเมตตากรุณา มหาโจรจึง ยอมวางดาบเป็นอันเลิกแล้วขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่ด้วย ผลจากการกระทำอกุศลกรรมในอดีตที่ท่านได้สังหารคนเป็นจำนวนมาก มาก่อน ทำให้ผู้คนพากันหวาดกลัวและเกลียดชัง ดังนั้น กว่าที่ท่านจะได้ บรรลุอรหัตผลจึงได้รับทุกข์เวทนาอันเกิดจากความเคียดแค้นของประชาชน เช่น ถูกขว้างปาด้วยก้อนหินในทุกถิ่นที่เดินทางไปถึง ได้รับอาหารบิณฑบาต ไม่พอฉัน แต่ท่านก็อดทนด้วยความตระหนักรู้ในความผิดพลาดที่ ตนเองได้เคยกระทำไว้ และด้วยการที่มีโอกาสได้ยินได้ฟัง ได้เรียนรู้ และ ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระพุทธองค์ ผู้ทรงเป็นบรมครู ในที่สุดท่าน ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันตบุคคล และได้กลายมาเป็นหนึ่งในกำลัง สำคัญของพระพุทธศาสนา⁸

คนทุกคนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ การเป็นคนดีหรือคนไม่ดี ย่อมเกิดจากความคิด คำพูด และการกระทำของตนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นผล มาจากการรับรู้และการศึกษาเรียนรู้โลก จากประสบการณ์ของบุคคลนั้น ไม่ใช่เป็นเพราะชาติกำเนิด สอดคล้องกับงานวิจัยของนายแพทย์ อีริก อาร์ แคนเดล (Eric R. Kandell) ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาการแพทย์

ในปี ค.ศ. 2000 เรื่องการแปรสัณฐานของเซลล์ประสาทในสมองมนุษย์ ที่ได้ข้อสรุปจากผลการศึกษาวิจัยว่า ‘เราเป็น “ใคร” อย่างที่เราเป็น มาจากสิ่งที่เราเรียนรู้และจดจำได้. (We are who we are because of what we learn and what we remember).’⁹ ไม่ใช่เพราะอิทธิพลจากพันธุกรรมเป็นสำคัญ

ดังนั้น ในการส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำในโลกยุคปัจจุบัน เพื่อให้บุคคลสามารถเป็นผู้นำแก่ตนเองและผู้อื่นได้ดี ในแวดวงการค้า (Coaching) ผู้ให้คำแนะนำ (Instructor) หรือผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirator) ในการพัฒนาตน ซึ่งคนในยุคปัจจุบันที่มองเห็นกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่กำลังดำเนินไปอย่างก้าวกระโดดและพร้อมจะเปลี่ยนแปลงพลิกผันอย่างฉับไว ต่างพากันให้ความสนใจเป็นอย่างมาก สามารถสรุปลงเป็นแนวคิดอย่างสั้นที่สุดได้ว่า *กรอบแนวคิด (Mindset) คือ ตัวกำหนดชะตาชีวิตของคน* แล้วค่อยขยายผลถึงวิธีการที่จะสร้างกรอบแนวคิดแบบยืดหยุ่น (Growth Mindset) หรือกรรมวิธี กระบวนการที่จะนำไปสู่ปลายทางแห่งความสำเร็จตามเป้าประสงค์ ซึ่งข้อสรุปโดยกระบวนการก็คือการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโลกภายในของคน เน้นที่ตนเองเป็นหลักสำคัญ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่จะสามารถนำตนเองและผู้อื่นไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้อย่างแท้จริง โดยอาศัยความมุ่งมั่น ตั้งใจ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคจากพลังใจที่เข้มแข็งของบุคคลเป็นฐานรองรับความสำเร็จนั้น

เทคโนโลยี <==> พุทธิเทคโนโลยี ในโลกปัจจุบัน

เมื่อวิทยาการทางด้านวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าขึ้น โลกยุคปัจจุบันได้ศึกษาเกี่ยวกับศาสตร์ทางด้านประสาทวิทยา และจิตวิทยาสาขาต่าง ๆ กันมากขึ้น ผู้คนหันมาให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาจิตกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากประเด็นปัญหาหลายประการที่ได้เกิดขึ้นในสังคมโลกยุคปัจจุบัน ได้กลายสภาพมาเป็นภัยคุกคามทั้งภัยเงียบและภัยไม่เงียบ แต่มีผลคุกคามคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการทำให้สามารถตรวจสอบผลต่าง ๆ ได้จากค่ารายงานทางสถิติ จากเครื่องมือและอุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถแสดงผลให้เห็นในเชิงประจักษ์ได้อย่างชัดเจน อาทิ ค่าตัวเลขสถิติอัตราการฆ่าตัวตายสำเร็จในพลเมืองโลกและในประเทศไทย ที่พบว่ามีอัตราสูงขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง¹⁰ ปัญหาสภาวะเศรษฐกิจถดถอย คนว่างงานมากขึ้น¹¹ การปรับตัวของตลาดแรงงานตามสภาพเศรษฐกิจสังคมฐานความรู้ ที่เน้นการสร้างนวัตกรรมและการผลิตปัญญาประดิษฐ์เพื่อนำไปใช้มากขึ้น แต่ส่งผลให้ตลาดแรงงานมีความผันแปร อาชีพต่าง ๆ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หมุนเวียนกันไปมา ไม่มีความแน่นอน¹² รวมถึงกระบวนการสื่อสารที่รวดเร็วฉับไว เหล่านี้ล้วนส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อไม่กี่ทศวรรษก่อนอย่างเห็นได้ชัด การพัฒนาโลกภายในจึงกลายเป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของการพัฒนาคน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล การพัฒนาทุนมนุษย์ ดังที่ปรากฏในนโยบายของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี¹³ หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่เป็นสุขในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

ในการพัฒนาโลกภายใน สถาบันหทัยคณิต (HeartMath Institute) ได้ทำการศึกษาวิจัยและพบว่า หัวใจและสมองของคนเรามีการสื่อสารถึงกันและกันตลอดเวลาด้วยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า สามารถตรวจวัดค่าได้ด้วยเทคโนโลยี EEG (Electroencephalogram) รวมถึงสามารถที่จะแผ่รังสีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าออกจากต้นแหล่งคือหัวใจและสมอง¹⁴ ซึ่งสำหรับผู้ที่มีการฝึกฝนจิตอยู่เสมอมจะสามารถสัมผัสรับรู้ได้ โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ดังมีปรากฏในการวิจัยเกี่ยวกับพระภิกษุผู้ฝึกสมาธิในพระพุทธศาสนา ซึ่งนิตยสารไทม์ (Time Magazine)¹⁵ ได้เสนอผลทดลองการสแกนสมองของพระภิกษุทิเบตผู้ที่ทำสมาธิ โดยใช้เครื่องมือในการตรวจวัดที่เรียกว่า fMRI (functional Magnetic Resonance Imaging) วิวัฒนาการเครื่องวัดการทำงานของสมอง ที่สามารถจับความเปลี่ยนแปลงของทางเดินโลหิตในสมองและการทำงานของเซลล์ประสาทที่มีการประสานงานควบคู่กัน¹⁶ ได้ผลสรุปออกมาว่า ผู้ที่มีความสุขที่สุดในโลกก็คือพระภิกษุในพระพุทธศาสนา¹⁷

ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนแสวงหา และปรากฏการณ์ทางด้านประสาทวิทยาที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่นักวิทยาศาสตร์จำนวนมากให้ความสนใจและได้มีศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมกันอยู่ในปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการศึกษาบูรณาการการพัฒนาจิตทางพุทธศาสตร์เข้ากันกับศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และประสาทวิทยา เช่น โครงการศึกษาวิจัยสำคัญโครงการหนึ่งที่คนทั่วโลกให้ความสนใจ ได้แก่ โครงการที่เกิดจากความร่วมมือขององค์ทะเลลามะที่ 14 หนึ่งในบุคคลที่เป็น

ผู้นำทางจิตวิญญาณสำคัญของโลก ร่วมกันกับคณบดีนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยสาขาต่าง ๆ จากหลายประเทศทั่วโลก โดยมีศาสตราจารย์ ดร. ริชาร์ด เดวิดสัน (Richard J. Davidson) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันเป็นผู้นำทีมในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า เพื่อประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาของมนุษยชาติ

ยิ่งไปกว่านั้น การทำงานของสมองในแง่ประสาทวิทยาซึ่งมีการศึกษาวิจัยเข้มข้นขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา โดยอาศัยวิวัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้มนุษย์ในยุคปัจจุบันได้พัฒนาเทคโนโลยีและอุปกรณ์ดิจิทัลต่าง ๆ เพื่อพยายามต่อยอดการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นสมองกลที่เลียนแบบการทำงานของสมองมนุษย์ อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงสมองของมนุษย์เข้ากับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เทคโนโลยีประสาท ตามที่ปรากฏในการศึกษาวิจัยที่นำโดยอีลอน มัสก์ (Elon Musk)¹⁸ ซีอีโอและวิศวกรผู้ก่อตั้ง Space X เกิดเป็นนวัตกรรมล้ำสมัยขึ้นใหม่ในโลกยุคดิจิทัล เป็นนวัตกรรมที่คาดการณ์ว่า จะสามารถช่วยบรรเทาและเยียวยาปัญหาโรคลำไส้เจ็บในสมองและร่างกายของมนุษย์ได้ต่อไปในระยะยาว

นอกจากนี้ ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยที่นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยยุคปัจจุบันได้ค้นพบเพิ่มเติม คือ สมองของมนุษย์สามารถพัฒนาได้ตลอดชีวิต และทรงประสิทธิภาพเทียบได้กับคอมพิวเตอร์ขนาดจิ๋วทำงานร่วมกันเชื่อมต่อกันกว่า 1 แสนล้านเครื่อง¹⁹ สมองของมนุษย์จึงจัดได้ว่าเป็นเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ที่ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ไว้อย่างยอดเยี่ยมและน่าอัศจรรย์ การค้นพบดังกล่าว ทำให้นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยเชื่อว่า

คนเราสามารถทะนุถนอมและสร้างเซลล์สมองเพื่อชลออาการสมองเสื่อมหรืออัลไซเมอร์ที่กำลังเป็นปัญหาสุขภาพระดับโลกได้

ความพยายามในการศึกษาวิจัยของมนุษย์ที่เจริญรุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้งกำลังนำพามนุษย์ให้ก้าวเข้าสู่แนวโน้มยุคแห่ง IA (Intelligence Assistant)²⁰ ต่อยอดจาก Generative AI ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในโลกแห่งการศึกษาเรียนรู้ยุคปัจจุบัน

จากข้อมูลการศึกษาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จะเห็นได้ว่า ยิ่งโลกเทคโนโลยีก้าวล้ำนำหน้าไปมากเท่าไร มนุษย์ก็ยิ่งห่างไกลจากโลกภายในของตนเองมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในมือตลอดเวลา อาการไถมือถือหรือสมาร์ทโฟนเพื่อสื่อสารกับโลกสังคมออนไลน์ เป็นสิ่งที่เห็นกันได้ทั่วไปในคนทุกเพศทุกวัย กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ทำให้จิตใจของผู้คนไหลไปตามกระแสของสิ่งเร้าจากโลกภายนอกที่เชื่อมต่อการรับรู้ของมนุษย์ ผ่านทางอุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่าง ๆ มากขึ้น ส่งผลให้คนกลายเป็นโรคสมาธิสั้น ไม่สามารถจดจ่ออยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้นาน ๆ โดยไม่จำกัดเพศและวัย ปัญหาจากเหตุปัจจัยดังกล่าวกำลังกลายมาเป็นภัยเงียบต่อเด็กและเยาวชน ทั้งยังลุกลามเป็นปัญหาไปถึงคนทำงานในยุคนี้ได้มากอย่างคาดไม่ถึง ไม่ว่าจะเป็นประเด็นปัญหาโรคสมาธิสั้น ออฟฟิศซินโดรม กระดูกสันหลังคดงอ จอประสาทตาเสื่อมก่อนวัยอันควร ภาวะซึมเศร้าหรือโรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล โรคเครียด กระทั่งนำไปสู่การฆ่าตัวตายสำเร็จ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านระบบการสื่อสารที่เคลื่อนไหล

ถึงกันและกันได้อย่างง่ายดายผ่านโลกข้อมูลข่าวสาร ทำให้สภาพสังคม
องค์กรวมที่มีแนวโน้มพฤติกรรมวัฒนธรรมเดียวกัน ประสบปัญหาพื้นฐาน
คล้ายคลึงกัน และปัญหาเหล่านี้กำลังเป็นประเด็นที่ประเทศทั่วโลกให้ความ
สนใจและใส่ใจในการแก้ไขกันอย่างจริงจัง

เทคโนโลยีจึงมีทั้งด้านที่เป็นคุณและเป็นโทษ ขึ้นอยู่กับผู้ใช้เป็น
หลักสำคัญ หากใช้เป็น กล่าวคือ ใช้ด้วยสติและปัญญา มีการคิดพินิจ
พิจารณาการใช้ข้อมูล ทั้งรายละเอียดเนื้อหา ทั้งช่วงเวลา ทั้งช่องทาง
ติดต่อสื่อสารต่อการส่งสาร หรือสื่อสารอย่างเหมาะสม ก็จะเป็นคุณประโยชน์
ในทางตรงกันข้าม หากใช้อย่างไม่เหมาะสม เช่น ใช้ในการสร้างข่าวลวง
(Fake News) ในการบูลลี่เพื่อน คนรู้จักหรือแม้แต่คนที่ไม่รู้จัก ที่ไม่เคย
เห็นหน้าค่าตากันมาก่อน เป็นแต่การไหลไปตามกระแสคำพูดหรือข้อความ
ผ่านโซเชียลมีเดีย วิพากษ์วิจารณ์กันโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้อง
หรือความเสียหายทางจิตใจ ความเดือดร้อนทางสังคมที่จะเกิดแก่บุคคล
ที่ถูกบูลลี่ก็จะกลายเป็นโทษมากกว่าที่จะเป็นคุณประโยชน์ แน่แน่นอนว่าการ
ที่บุคคลจะสามารถเข้าใจถึงความถูกต้องเหมาะสมได้ถูกต้องตรง ย่อมต้องมี
‘ปัญญา’ เป็นพื้นฐานหลักสำคัญในการพินิจพิจารณา ไตร่ตรอง อย่างละเอียด
รอบคอบถี่ถ้วน ความมีสมาธิ มีจิตใจที่ตั้งมั่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปกับกระแส
สิ่งเร้าหรือกระแสข้อมูลข่าวสารทั้งเชิงบวกและเชิงลบในโลกออนไลน์
ได้โดยง่าย การไม่ด่วนตัดสิน ไม่เชื่อคติ และประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ
การตั้งใจอยู่ในความไม่เบียดเบียนต่อผู้อื่น คือ การมีศีล เป็นพื้นฐาน เป็นวินัย
ในการประพฤติปฏิบัติ จะเป็นสิ่งที่ช่วยในการระงับยับยั้งชั่งใจ ให้การศึกษา

เรียนรู้และการสื่อสารเป็นไปในทางที่มีคุณประโยชน์ มีคุณภาพ และมีคุณค่ายิ่งขึ้น

ดังนั้น การใช้พุทธโธโลยี กล่าวคือ หลักธรรมแห่งการเป็นผู้ตื่นรู้ สู่ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการเข้ากันกับการใช้เทคโนโลยีในมิติต่าง ๆ จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนในโลกยุคปัจจุบัน เพื่อคลี่คลายปัญหาสุขภาพ ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ทำให้ผู้คนมีความเดือดเนื้อร้อนใจน้อยลง สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและสันติสุขมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป โลกแห่งวิทยาการและเทคโนโลยีมีวิวัฒนาการล้ำหน้าอย่างรวดเร็ว และได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมของผู้คนทั่วโลก เทคโนโลยีมีทั้งคุณและโทษ หากผู้ใช้ขาดสติปัญญาและคุณธรรมในการใช้ ย่อมส่งผลให้เกิดเป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างมาก การบูรณาการพุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเกิดเป็นกระแสแห่ง ‘พุทธโธโลยี’ ที่สามารถใช้เป็นแนวทางป้องกันแก้ไขข้อบกพร่องอันเป็นโทษของการใช้เทคโนโลยีได้ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ตามหลักประสาทวิทยา และเป็นการช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดคุณประโยชน์ คุณค่า และคุณภาพ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้สมดุลได้ดียิ่งขึ้น

พุดระนำทางกับพุดโธโลยีแห่งภาวะผู้นำ

ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 มีการพัฒนาคอมพิวเตอร์ใช้ในโลกรจนกระทั่งเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ซึ่งการปฏิวัติเทคโนโลยีดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้พลเมืองโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ความก้าวล้ำนำสมัยของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในยุคนี้ ทำให้เครื่องมือและอุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างก้าวกระโดด ต่อยอดจากองค์ความรู้ จากกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์จากการศึกษาค้นคว้าร่องรอยประวัติศาสตร์ของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่ปรากฏในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวัฒนาการของระบบติดต่อสื่อสารการสร้างระบบดาวเทียม ระบบจีพีเอส เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในทุกสรรพสิ่ง (IoT) ที่ถูกประยุกต์เข้ามาเชื่อมโยงกับแทบทุกมิติการดำเนินชีวิตของมนุษย์ยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้นำแต่ละศาสตร์โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พยายามผลิตคิดค้นและเผยแพร่สู่มวลชนในเชิงประจักษ์ นำพาผู้คนให้ดำเนินรอยตามการอุปโภคบริโภค การสื่อสาร รวมถึงแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เพื่อการศึกษาองค์ความรู้และทักษะหลากหลายสาขาเพิ่มเติม ให้เหมาะสมและเท่าทันกับยุคสมัยในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากนวัตกรรม เทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นและนำไปใช้ ส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน และการสื่อสารที่รวดเร็วฉับไวกลายเป็นที่มาของแหล่งข้อมูลจากหลากหลายแนวคิดของพลเมืองโลก ที่พร้อมจะแสดงอัตลักษณ์

และแบ่งปันข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่ตนมีสู่กระแสสังคมได้ในทุก ๆ วินาที โดยไม่จำเป็นต้องเจอกันโดยตรงเช่นโลกในยุคอดีต แต่ใช้วิธีสื่อสารผ่านระบบ วิทยุทัศน์ การไลฟ์ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ตลอดจนการเชื่อมโยงโลกจริง (Real World) เข้ากับโลกเสมือนจริง (Virtual World) โดยบรรจุโปรแกรมการสร้าง รูปอวตาร (Avatar) แทนตัวตนบุคคล เพื่อใช้ในการสื่อสารในโลกไซเบอร์ เพื่อให้คนรู้สึกถึงความเป็นตัวตนในโลกผสมผสาน (Hybrid Reality) เชื่อมโยงการรับรู้และความรู้สึกนึกคิด เสมือนหนึ่งเป็นตัวตนของบุคคลนั้น ในโลกจำลองดังกล่าว

อย่างไรก็ดี อิทธิพลของการสื่อสารในสังคมโลกยุคสื่อสารกว้างไกล ไร้พรมแดน (Globalization) ปัจจุบัน มีการสร้างข่าวลวง (Fake News) เพราะความขาดสติและขาดความตระหนักรู้ของคนบางกลุ่มบางจำพวก ในสังคม ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้มีฉฉาชีพใช้เป็นช่องทางในการสร้าง อาชญากรรมไซเบอร์ โดยวิธีการสร้างข่าวลวง (Fake News) แอปพลิเคชันเท็จ การต้มตุ๋นหลอกลวง ที่สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ในแต่ละปีไม่น้อย ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อความเข้าใจช่องทางการรับรู้และ กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ หรือก็คือช่องทางในการติดต่อสื่อสารถึง กันและกันของประชาชนในสังคมโลกยุคปัจจุบัน ประกอบกับความเข้าใจ ในเรื่องคุณประโยชน์และโทษของเทคโนโลยี วิธีการกระตุ้นเร้าผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้คนหลงใหลหรือหลงผิดได้ไม่ยาก ผู้ใช้เทคโนโลยีจึงจำเป็นต้องมีสติ และปัญญา รู้ให้เท่าทันปรากฏการณ์ต่าง ๆ มีแนวทางในการใช้เทคโนโลยี

ด้วยความไม่ประมาทอย่างผู้ตื่นรู้ โดยไม่ไหลไปกับกระแสแห่งคลื่นข้อมูลข่าวสาร ปริมาณมหาศาลที่ดึงดูดความสนใจ แต่พร้อมที่จะเปลี่ยนผ่านอยู่ตลอดเวลา การมีพลังใจที่เข้มแข็งไม่หวั่นไหวไปกับกระแสข่าวลือทั้งหลาย ที่ไหลผ่าน ช่องทางการสื่อสารเข้าสู่ช่องทางการรับรู้และกระบวนการเรียนรู้ของคน ทำให้เกิดเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตจิตใจที่สำคัญสำหรับการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลกยุคดิจิทัล

ด้วยเหตุนี้ แนวทางแห่งพุทธะ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ แห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ประกอบกับการพิจารณาด้วยสติปัญญา ในการใช้ชีวิตในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดถึงการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ หรือช่องทางต่าง ๆ ให้เท่าทันตามที่เป็นจริง จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่ง หลักพุทธโฆโลยีแห่งภาวะผู้นำ เพื่อการใช้ชีวิตอย่างผู้นำ ตนเองและผู้อื่นได้อย่างผู้ที่มีความรู้ อย่างผู้ตื่น และเบิกบานใจ มี 4 ประการดังนี้

1. แจ่มแจ้ง (Clear) การรับรู้อย่างมีสติ เพื่อเรียนรู้ด้วยวิถีแห่ง ปัญญา 3 ได้แก่ การได้ยินได้ฟัง รวมทั้งการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) การคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) โยนิโสมนสิการ สามารถ สืบค้นถึงข้อเท็จ-ข้อจริงตามความเป็นจริง ตลอดจนการวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับรู้ผ่านสื่อ ผ่านการสื่อสารช่องทาง ต่าง ๆ ตามประเด็นจริง ด้วยความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่หลงประเด็น ไม่เป็น มงคลตื่นข่าว ไม่เชื่อเรื่องราวอะไรโดยปราศจากการไตร่ตรอง โดยอาศัย

หลักพิจารณา 10 ประการ ในการคิดวิเคราะห์ ที่เรียกว่า ‘กาลามสูตร’²¹ เป็นเครื่องประกอบ ดังนี้

- อย่าเชื่อ ด้วยฟังตามกันมา
- อย่าเชื่อ ด้วยถือสืบ ๆ กันมา
- อย่าเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- อย่าเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- อย่าเชื่อ เพราะตรรกะ
- อย่าเชื่อ เพราะการอนุมาน
- อย่าเชื่อ เพราะเข้ากันกับทฤษฎีที่พิจารณาไว้แล้ว
- อย่าเชื่อ เพราะเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- อย่าเชื่อ เพราะนับถือที่ท่านเป็นครูบาอาจารย์ของเรา

2. จูงใจ (Conduct) มี 2 ลักษณะคือ การจูงใจตนเอง และการจูงใจผู้อื่น

การจูงใจตนเองเริ่มต้นจากการมี ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งที่ทำ ในสิ่งที่เรียนรู้ รวมทั้งสิ่งที่ต้องทำหรือจำเป็นต้องทำ และสิ่งที่ต้องเรียนรู้ หรือจำเป็นต้องเรียนรู้ ความพอใจในลักษณะนี้จะทำให้คนพร้อมที่จะสมาทาน คือ มีความตั้งใจนำสิ่งที่จะทำหรือต้องทำ และสิ่งที่เรียนรู้ มาประพฤติปฏิบัติ นำมาลงมือกระทำการ ปฏิบัติการ ด้วยความมีสติ มีพลังใจที่แน่นแน มุ่งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลายโดยง่าย จึงจะสามารถเป็นผู้นำตนเองไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างแน่นอน ทั้งยังสามารถเป็นแบบอย่างสำหรับผู้อื่นด้วยการทำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์

การจูงใจผู้อื่น คือ การสามารถสร้างอิทธิพลต่อกลุ่ม ต่อสังคมที่ตน
ร่วมอยู่ด้วย สามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้ร่วมองค์กรเกิดแรงบันดาลใจในการ
ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายสู่ความสำเร็จร่วมกัน

การจูงใจแบบพุทโธโลยีจึงเป็นการจูงใจตนเองให้ทำในสิ่งที่ดี มีการ
รักษาดินให้ดำเนินอยู่บนหนทางที่ถูกต้องดีงามเป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จ
คือ เป็นผู้มีสัมมาทิฐิเป็นพื้นฐาน และเป็นการจูงใจผู้อื่นให้ฟังตามหรือ
ประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม ไม่สร้างกระแสข่าวลือ
ไม่ถือมองคลตื้นข่าว ไม่เอาแต่ประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง ไม่ฟังความข้างเดียว
ไม่ยึดเหนี่ยวอคติ เป็นผู้มีสัจจะ ใช้วาจาเป็นที่น่าเคารพศรัทธาแก่หมู่คณะ
และสามารถใช้แรงจูงใจนำพาหมู่คณะบรรลุสู่ความสำเร็จได้ตามความ
มุ่งหมาย

3. แก้วกล้า (Courage) มีความอาจหาญในที่ทุกสถาน ในกาล
ทุกเมื่อ บุคคลที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าว เนื่องจากมีพื้นฐานที่หนักแน่น
ในการคิด พุด และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเป็นปกติ กล่าวคือ เป็นคน
ที่มีศีล มีความระมัดระวังในทุกคำพูดและทุกการกระทำ ซึ่งต้องเริ่มต้นจาก
ความมี 'สติ' ประกอบกับมีปัญญาโยนิโสมนสิการ คือ รู้คิด รู้พิจารณา
ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง วิเคราะห์ แยกแยะเหตุผลและเหตุปัจจัยในการต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องศึกษาเรียนรู้ และมีพื้นฐานกำลังของจิตใจเป็นกำลังสำคัญ
เพราะความมองอาจ แก้วกล้า กล้าหาญใด ๆ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่ง
สำหรับผู้นำ การมีพลังใจหนักแน่น แข็งแกร่ง มั่นคง สงบนิ่ง เป็นลักษณะของ
ผู้ที่มีสมาธิเข้มแข็ง มีสมรรถภาพของจิตที่ดี จึงต้องเป็นผู้ที่หมั่นฝึกฝนอบรม

และพัฒนาจิตของตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอให้เป็นปกติ จะเป็นเครื่องสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลนั้นสามารถใช้กำลังของสติและพลังของจิตใจ ในการดำเนินการแก้ปัญหาการณใด ๆ ก็ตามที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุคคลที่มั่นคงในคุณความดี จะสามารถยับยั้งในทุกถิ่นที่ได้โดยไม่ต้องหวาดกลัวหรือหวั่นเกรงภัยอันตรายอันเกิดจากการเบียดเบียนตนและคนอื่นมาคุกคาม และจะมีความไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยคุกคามที่ไม่คาดคิด หรือสถานการณ์อาจที่พลิกผันไปจากปกติได้อย่างสงบ ทำให้สามารถมองเห็นปัญหาและแนวทางแก้ไขหรือทางออกของปัญหาในบริบทสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจน ได้ดียิ่งกว่าผู้ที่ขาดการฝึกฝนอบรมตน ทั้งการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ใด ๆ ในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมจะเป็นไปด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่สร้างความสับสน ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นการสนับสนุนส่งเสริมความรักและสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะได้อีกทางหนึ่ง

4. ร่าเริง (Cheerful) มีความคิดและจิตใจที่ตั้งอยู่ในกุศลธรรมเป็นพื้นฐาน เพราะมีคุณภาพของจิตที่ดี มีความแจ่มแจ้งในธรรม คือในธรรมชาติของกิจการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องอันพึงกระทำอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสามารถในการจูงใจตนเอง ในการนำองค์ความรู้มาประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกตรงและเหมาะสม มีความแก้แค้นล้างอายหาญสง่างาม เนื่องด้วยความคิด คำพูด และการกระทำที่ดั่งงามเป็นประดุจอาภรณ์ประดับตน ส่งผลให้

เป็นผู้ที่มีวิถีการมองโลกในแง่บวก (Positive thinking) มีกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) ไม่เป็นคนเหลวไหล ไม่วิถี มีพลังงานบวกในจิตใจและในตนเองสูง เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของตนเอง จินตนาการรักตัวเองให้ดำรงอยู่ในการคิด พูด และกระทำในหนทางที่ดีงาม สุขภาพจิตดี มีความร่าเริง เบิกบาน ยินดี เป็นจิตที่พร้อมเป็นผู้ให้และเสียสละ พร้อมทั้งจะส่งต่อคุณสมบัติพิเศษที่ดีงามไปสู่ผู้อื่น ประกอบด้วย ความเข้มแข็งในตน การรู้จักสร้างแรงจูงใจ สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ตน และบุคคลอื่น ด้วยความกล้ากล้าอาจหาญ ย่อมนำความสำเร็จให้เกิดขึ้นแก่ตนและผู้อื่นหรือผู้ที่อยู่ในหมู่คณะได้อย่างน่ายินดี การติดต่อสื่อสารกระทำการใด ๆ ของบุคคลนั้นย่อมตั้งอยู่ในกุศล หลีกเลียงละเว้นอกุศล เป็นการส่งเสริมความรักและสามัคคีแก่หมู่คณะ แก่กลุ่มคนในสังคม ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายได้ด้วยดี

สรุปท้ายบท

พุทธโธโลยี เป็นการผสมผสานศาสตร์แห่งพุทธะเข้าด้วยกันกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเข็มทิศนำทางชีวิตผู้คนให้ดำเนินได้อย่างเป็นปกติสุข จึงเป็นการศึกษาการประพฤติปฏิบัติสู่ความเป็นผู้ตื่นรู้ สู่ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในการดำรงชีวิต ทำให้สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับธรรมชาติของชีวิตและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ให้เข้ากันกับโลกแห่งเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ในโลกยุคดิจิทัลปัจจุบันได้อย่างผู้ที่มีสติ มีปัญญา โยนิโสมนสิการในการพินิจพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ แยกแยะ ข้อมูลหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัยได้อย่างผู้ไม่ประมาท ประกอบกับการใช้หลักพิจารณาสิ่งที่ควรเชื่อ-ไม่ควรเชื่อ 10 ประการ (กาลามสูตร) อันเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับภาวะการเป็นผู้นำที่ตื่นรู้ และหลักธรรมที่สำคัญอีก 4 ประการ คือ ความแจ่มแจ้ง-จูงใจ- แกล้วกล้า-ร่าเริง ในการใช้ชีวิต ในการเพ่งพินิจพิจารณาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทั้งโลกภายในและโลกภายนอก ด้วยความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งตามที่เป็นจริง ทำให้สามารถสร้างแรงจูงใจแก่ตนและบุคคลอื่นให้ก้าวเดินไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งความสำเร็จร่วมกันด้วยความแกล้วกล้า อาจหาญ ซึ่งเกิดจากความมั่นคงสม่าเสมอในการบ่มเพาะพฤติกรรมทางกายวาจา-การฝึกฝนอบรมจิต-การพัฒนาปัญญา คือ ไตรสิกขา (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ทำให้เป็นผู้มีปัญญารู้เห็นโลกตามที่เป็นจริง เป็นผู้ที่มีพลังใจแข็งแกร่ง มีภูมิคุ้มกันชีวิตที่ดี เป็นเกราะคุ้มครองป้องกันตนจากโรคร้ายที่เกิดจากโลก ส่งผลให้เป็นคนมองโลกในแง่บวก และพร้อมที่จะเป็นผู้ให้ด้วยหัวใจที่เบิกบานร่าเริง ยินดีในการเสียสละและแบ่งปันสิ่งดีงามต่าง ๆ แก่หมู่คณะ แก่สังคม เพื่อความสำเร็จร่วมกันตามเป้าประสงค์

อ้างอิงท้ายบท

- ¹ Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.
<https://www.canva.com/>
- ² เทคโนโลยี. (2025, September 1). In *Wikipedia*.
[https://th.wikipedia.org/w/index.php?search=เทคโนโลยี
&title=Special%3ASearch&ns0=1](https://th.wikipedia.org/w/index.php?search=เทคโนโลยี&title=Special%3ASearch&ns0=1)
- ³ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2553). *วิธีบูรณาการ
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ⁴ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถา
แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ช.ธ.อ. 40/7).
- ⁵ สันติธาร เสถียรไทย. (2567). *คิดเปลี่ยนในโลกหักมุม (Twists and
Turns)*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มติชน.
- ⁶ พันซ์พงษ์พรธน โปธิสถิรวรางกูร. (2566). *รูปแบบการสร้างความสุข
อย่างยั่งยืนด้วยพลวัตแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธปัญญา*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

⁷ Goodreads. (2025). Luo Tzu.

<https://www.goodreads.com/quotes/8203490-watch-your-thoughts>

⁸ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ที่.ปา. 21/532-533/143).

⁹ ปรรารถนา หายูเมธี และ จริยา วิไลวรรณ. (2562). *The Facilitator คู่มือคุณ “Fa” มืออาชีพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กัลป์กาว.

¹⁰ Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2025). *กรมสุขภาพจิต เร่งแก้ปัญหาเขตสุขภาพที่ 1 ลดอัตราฆ่าตัวตายสำเร็จ หลังตัวเลขสูงสุดใน 13 เขตสุขภาพ*. <https://www.hfocus.org/content/2025/05/34178>

¹¹ Reporter Journey. (2025). *มองเศรษฐกิจไทยผ่านอัตราการว่างงาน. มองเศรษฐกิจไทยผ่านอัตราการว่างงาน มีนาคม 2568*.

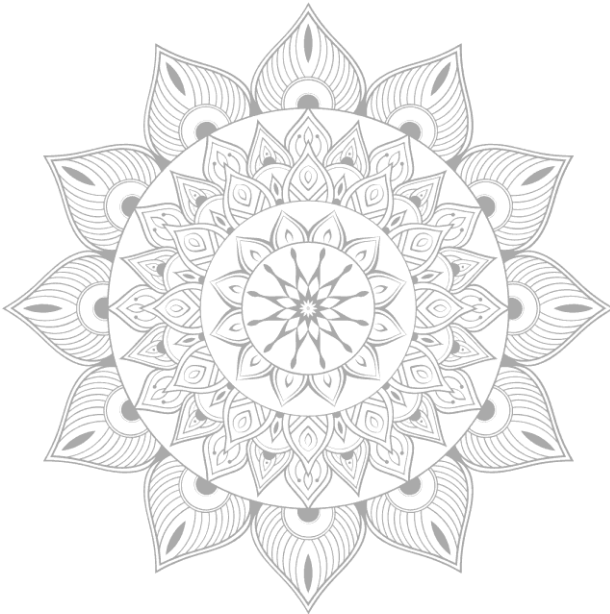
¹² World Economic Forum. (2025). *(20+) eduzones - สรุปรายงานงานที่จะเติบโตมากขึ้นในปี 2025-2030*.

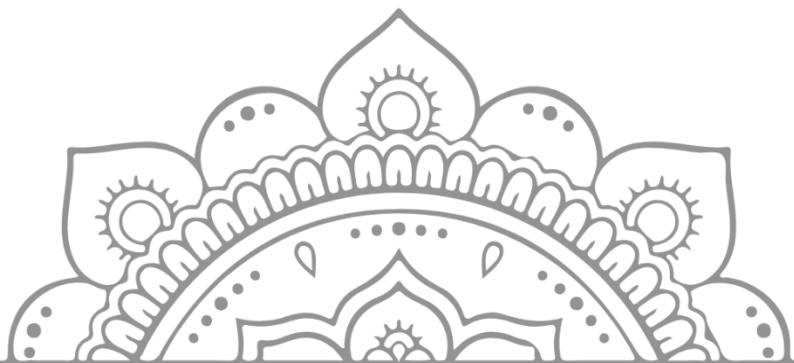
<https://www.eduzones.com/2025/04/23/world-economic-forum-2/>

¹³ สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี. (2018). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)*. https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001

- ¹⁴ นรินทร์ หวังศรีวัฒนกุล. (2560). ไขความลับของสมองด้วย “EG Brain” แบบทดสอบอัจฉริยะ. สนวนอักษรพริ้นติ้ง.
- ¹⁵ CNHC. (n.d.). *สะกดจิตบำบัด หลักสูตรสะกดจิตบำบัด ให้คำปรึกษา ด้วยเทคนิคต่างๆ.*
<https://thaihypnosis.com/Content/page>
- ¹⁶ SALIKA: Knowledge sharing space. (2025). *สัมฤทธิ์ “จิตวิทยา อ่านใจ” ด้วยเครื่อง fMRI.*
<https://www.salika.co/2022/11/07/alexander-huth/>
- ¹⁷ Times Magazine. (n.d.). *คนที่มีความสุขมากที่สุดในโลกก็คือ พระ ในทางพุทธศาสนา.* <https://www.happysociety.org/dhamma/>
- ¹⁸ BBC NEWS THAI. (2025). *มารู้จักชายผู้ถูกฝังชิปอ่านใจในสมอง เพราะอีลอน มัสก์.*
<https://www.bbc.com/thai/articles/cn8rmkvezvjo>
- ¹⁹ BBC NEWS THAI. (2018). *สมองมนุษย์ทำงานเหมือนคอมพิวเตอร์จิ๋ว แสนล้านเครื่องเชื่อมต่อกัน.*
<https://www.bbc.com/thai/features-45953172>
- ²⁰ สันติธาร เสถียรไทย. (2567). *คิดเปลี่ยนแปลงในโลกหักมุม (Twists and Turns).* (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มติชน.

²¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรม
พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์
พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

บทที่ 5

พุทธธำนำทางกับการบ่มเพาะภาวะผู้นำ
(Buddhist Leading & Leadership Cultivation)

*“Just as when water is clear and translucent,
one can distinctly see shells, molluscs,
pebbles, sand, and fish,
so too when the mind is not muddled,
one can lucidly see benefits for oneself and for others.”*

*Lord Buddha;
The Nectar of Truth.*

“The challenge of leadership is...

to be strong, but not rude;

be kind, but not weak;

be bold, but not bully;

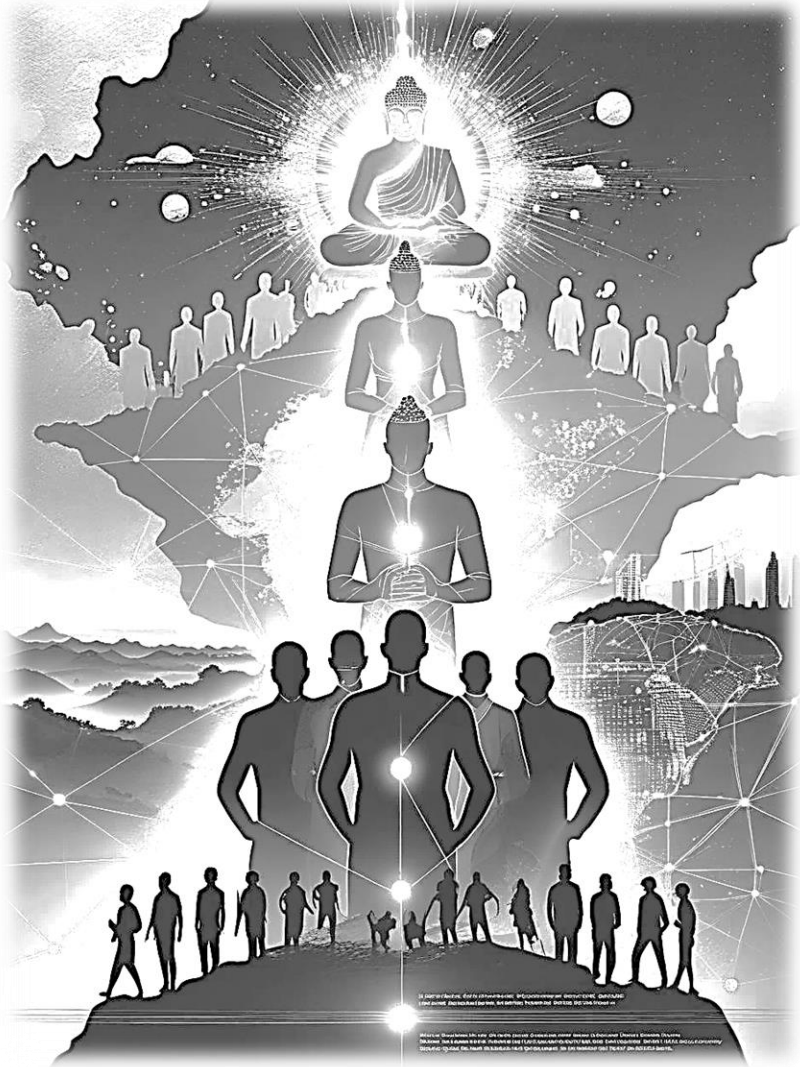
be thoughtful, but not lazy;

be humble, but not timid;

be proud, but not arrogant;

have humor, but without folly.”¹

Jim Rohn

²(Canva, 2025)

บทที่ 5

พุทธระนำทางกับการบ่มเพาะภาวะผู้นำ (Buddhist Leading & Leadership Cultivation)

เมื่อครั้งโลกที่คนเราอาศัยอยู่เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ผู้คนต่างแตกตื่นโกลาหลด้วยความวิตกกังวลกันในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเปลี่ยนผ่านสหัสวรรษจาก ค.ศ.1999 สู่ ค.ศ. 2000 หรือที่เรียกกันว่าปรากฏการณ์ ‘วายทูเค (Y2K)’ ซึ่งคนทั่วโลกในขณะนั้นเชื่อกันว่า ระบบการสื่อสารในโลกอินเทอร์เน็ตจะล่มสลายเพราะวิกฤตการณ์คอมพิวเตอร์ที่จะส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงาน กระทั่งผู้นำในหลายประเทศได้ออกแถลงการณ์เตือนประชาชนให้เตรียมความพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนของปรากฏการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น³ ในขณะที่โลกแห่งความคิดของคนบางส่วนได้นำไปสู่จินตนาการถึงวันสิ้นโลก และมีการผลิตเป็นสื่อภาพยนตร์ออกฉายให้ผู้คนทั่วโลกได้ติดตาม ตอบสนองความกระหายใคร่รู้ต่อสิ่งที่คาดการณ์ว่าอาจจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาแห่งความวิกฤตนั้น แต่ในความเป็นจริง เมื่อโลกก้าวผ่านเข้าสู่ปี ค.ศ. 2000 ความเสียหายต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นแก่ผู้คนทั่วโลกมากเท่าที่พากันหวาดหวั่นหรือวิตกกังวล แม้กระนั้นก็ยังมิผลกระทบบางประการที่เกิดขึ้นที่ได้บันทึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เช่น คอมพิวเตอร์ของธนาคารมีการคำนวณดอกเบี้ยติดลบไป 100 ปี สายการบินต่าง ๆ เกิดปัญหาที่ระบบบันทึกตารางบินที่ย้อนกลับไปเป็นปี 1900

ระบบคอมพิวเตอร์ในโรงพยาบาลประเทศเดนมาร์กบันทึกอายุเด็กทุกคนที่เกิดในวันแรกในปี 2000 มีอายุ 100 ปี เสี่ยงเดือนฉุกเฉินของปฏิกรณ์พลังงานนิวเคลียร์ในประเทศญี่ปุ่นตั้งขึ้นนานกว่า 2 นาที เมื่อเข้าสู่ปี 2000 ดาวเทียมของสหรัฐอเมริกาไม่สามารถใช้งานได้เป็นเวลา 3 วัน⁴

หลังจากปรากฏการณ์ดังกล่าว โลกได้เข้าสู่ยุคทองของการปฏิวัติเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างก้าวกระโดดในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปิดตัวของระบบโทรศัพท์อัจฉริยะรุ่นนวัตกรรมพลิกโลกที่ผู้นำเทคโนโลยีในโลกธุรกิจอย่าง สตีฟ จ๊อบส์ (Steve Jobs) ซีอีโอแห่งค่ายแอปเปิล (Apple) ได้ต่อยอดนวัตกรรมความคิดของ ไซมอน (Simon) แห่งค่ายไอบีเอ็ม (IBM) จากการผลิตโทรศัพท์มือถือที่ได้ชื่อว่าเป็นระบบอัจฉริยะ (Smart Phone) เครื่องแรกของโลกในปี 1994⁵ โดยพัฒนาขึ้นเป็นโทรศัพท์มือถือที่มีการปรับฟังก์ชันเชื่อมโยงเข้ากับระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์ขนาดเล็ก ให้กำเนิดโทรศัพท์อัจฉริยะระบบหน้าจอสัมผัส (Touchscreen) ในชื่อ 'ไอโฟน (iPhone)' รุ่นแรกของโลก ซึ่งหลังจากเปิดตัวในปี 2007 ได้สร้างยอดขายแบบถล่มทลาย จนได้รับการยกย่องให้เป็นนวัตกรรมเปลี่ยนโลก เพราะความนิยมของคนที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย และส่งผลต่อการพัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และสมาร์ตโฟนในรุ่นต่อ ๆ มาอย่างมหาศาล สามารถช่วยอำนวยความสะดวกสบายในแง่มุมต่าง ๆ แก่การดำเนินชีวิตของคนในสังคมโลกยุคใหม่ได้อย่างทั่วถึง ผ่านฟังก์ชันหลากหลายซึ่งสัมฤทธิ์ผลได้ในสมาร์ตโฟนเพียงเครื่องเดียว ทั้งยังง่ายและสะดวกต่อการพกพา การใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนทั่วโลกไปจากเดิมได้อย่างโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ยืนยันได้

จากข้อมูลสถิติการใช้สมาร์ตโฟนหรือมือถืออัจฉริยะในแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศไทย ประชากรมีการใช้สมาร์ตโฟนในปี 2001 ประมาณ 7.5 ล้านราย และในเวลาอีก 10 ปีต่อมาหรือใน ค.ศ. 2011 เพิ่มขึ้นเป็น 75.5 ล้านราย คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์ของการใช้งาน ในขณะที่สถิติการใช้งานโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smartphone) ทั่วโลกอยู่ที่ 472 ล้านเครื่องใน ค.ศ. 2011 และเพิ่มขึ้นเป็น 630 ล้านเครื่องใน ค.ศ. 2012⁶ จนกระทั่งปัจจุบัน ปรากฏยอดการใช้โทรศัพท์อัจฉริยะมีอัตราการใช้สูงถึง 97 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรทุกประเทศทั่วโลก⁷

พัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เป็นไปอย่างก้าวกระโดด ซึ่งเกิดขึ้นเพียงในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกิดจากอิทธิพลวิวัฒนาการของโทรศัพท์มือถือและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่ส่งผลให้ระบบการติดต่อสื่อสารเสมือนย่อโลกทั้งใบลงมาไว้ในฝ่ามือคนได้ทั่วโลก ผู้คนทั้งหลายสามารถติดต่อสื่อสาร รับข้อมูล เผยแพร่ข่าวสาร สร้างกลุ่มเพื่อนออนไลน์ สร้างกลุ่มที่มีแรงบันดาลใจ มีเป้าหมายหรือการเรียนรู้ร่วมกัน โดยไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดวัย กระตุ้นให้คนทั้งหลายสามารถกลายเป็นผู้นำของตนเองในเกือบทุกด้าน ทั้งการแสดงออกผ่านช่องทางต่าง ๆ การสร้างแรงจูงใจสร้างอิทธิพลกลุ่ม ในปัจจุบัน คุณลักษณะดังกล่าวจึงได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้นำในสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ ทั่วโลกในยุคดิจิทัลที่ช่วยพัฒนาความรู้ องค์กรความรู้ต่าง ๆ ด้วยทุกเครือข่ายที่มีอยู่ในมือของตนและในสถาบันหรือองค์กร เพื่อส่งเสริมการทำงานตลอดแนวทางขององค์กรและหมู่คณะให้เชื่อมโยงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยฐานชุดข้อมูลที่มีอยู่เพื่อการสืบค้น

สร้างสรรค์ ต่อยอดองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ ให้เจริญงอกงาม พัฒนาไป ในทางที่ดียิ่งขึ้น ผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ตลอดถึงการใช้สื่อทุกประเภท ที่เกี่ยวข้องให้เป็นประโยชน์ได้อย่างทรงประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำกับโลกที่ทุกคนคือผู้นำ

(Leadership & The World of Leaders)

เมื่อกระแสวิวัฒนาการเทคโนโลยีดิจิทัลพัฒนาความเปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่เข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิตของพลเมืองทั่วโลก พลิกผันรูปแบบการใช้ ชีวิตของผู้คนให้สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้ตลอดเวลาอย่างไร้พรมแดน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Cross-cultural) อย่างกว้างขวาง สื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคที่เคยทำหน้าที่ เป็นคนกลาง ถูกแทนที่ด้วยแพลตฟอร์มต่าง ๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ยกตัวอย่างเช่น แอปพลิเคชัน (Application) เว็บเพจ (Webpage) เว็บไซต์ (Website) ธุรกิจภาพยนตร์หรือวงการบันเทิงที่เคยต้องอาศัยแอมบาสเดอร์ หานุ่มหล่อ สาวสวย หรือบุคคลผู้มากด้วยความสามารถด้านต่าง ๆ กลายเป็น แพลตฟอร์มอิสระที่ทุกคนสามารถฉกฉวยส่องประกายได้ด้วยตนเอง รู้จักที่จะ แสดงความรู้ความสามารถ รูปร่าง หน้าตา วาตะ บุคลิกลักษณะ หรือแบ่งปัน องค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีในตนเอง ออกสู่สาธารณชนได้ตลอดเวลา โดย ไม่ต้องผ่านคนกลางอย่างเช่นในอดีต ข้อมูลความรู้ด้านต่าง ๆ ถูกส่งต่อและ ขยายความ หลังไหลเข้าสู่กระแสโลกโซเชี่ยลไม่ขาดสาย ผ่านเครือข่ายระบบ อินเทอร์เน็ตที่ยังคงมีวิวัฒนาการต่อเนื่องเรื่อยมา ความรู้มีอยู่ทุกหนแห่ง ส่งต่อผ่านระบบเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เป็นแม่ข่าย (Server) หรือการใช้ระบบ

บันทึกและประมวลผลข้อมูลที่เรียกว่า ‘คลาวด์คอมพิวติ้ง (Cloud Computing)’ ซึ่งผู้ใช้บริการสามารถเรียกหาข้อมูลต่าง ๆ แม้เป็นจำนวนมากมาดูได้ตลอดเวลาผ่านระบบอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารดิจิทัลประเภทต่าง ๆ ที่ได้ถูกพัฒนาให้มีขนาดเล็กลง แต่ทรงประสิทธิภาพการทำงานได้อย่างดียิ่ง

การใช้จักรกลเรียนรู้ (Machine Learning: ML) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ตลอดจนการผสมผสานโลกจำลองหรือโลกเสมือนจริง (Virtual World) เข้ากับโลกจริง (Real World) กำลังขยายขอบเขตสร้างพื้นที่โปรแกรมในสมองมนุษย์มากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งอธิบายได้ตามแนวทางการเรียนรู้เชิงประสาทวิทยา (Neuroscience) วิวัฒนาการที่เกิดขึ้นนำไปสู่การพัฒนาสมองกลอัจฉริยะที่เลียนแบบและทดแทนการทำงานของสมองมนุษย์ หรือในลักษณะของการเชื่อมต่อแบบนิวรัลลิงก์ (Neural link) ซึ่งนักวิทยาศาสตร์คาดการณ์ว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการใช้ชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ในอนาคต วิทยาการล้ำสมัยในยุคดิจิทัลต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของนวัตกรรมเปลี่ยนโลกที่ส่งผลให้ผู้คนเดินทางเข้าสู่แนวทางกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้เข้าด้วยกัน^๖ พลิกโฉมตลาดแรงงานเสรี ก่อให้เกิดอาชีพต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกหลากหลายในตลาดแรงงานแห่งอนาคต^๗ ในขณะที่บางอาชีพก็ค่อย ๆ ถูกกลืนหายไป ตามลักษณะแห่งอุปสงค์และอุปทานของบริบทสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ด้วยเหตุนี้ คนจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเพื่อรองรับรูปแบบวิถีชีวิตแบบใหม่ที่มาพร้อมกับกระแสของความเปลี่ยนแปลง

ที่พร้อมจะเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ตลอดเวลา รวมถึงสภาวะที่ทุกคนสามารถกลายเป็น ‘ผู้นำ’ ทั้งผู้นำตนเองและผู้อื่นในด้านต่าง ๆ ได้ การเสาะแสวงหาองค์ความรู้ การฝึกฝนและพัฒนาทักษะ ไม่ว่าจะ เป็นทักษะอาชีพ ทักษะภาษา ทักษะการบริหารจัดการ ทักษะการคิดวิเคราะห์ เพื่อส่งเสริม เสริมแรงสติปัญญาของตนในแต่ละด้านให้เฉียบคม การเชื่อมโยงประชาชนทั่วทุกมุมโลกผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตยังมีส่วนช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เป็นการบ่มเพาะภาวะผู้นำไปในเวลาเดียวกัน เพื่อนำพาตนและหมู่คณะในแต่ละสังคมให้ก้าวเดินสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านที่นำไปสู่การคิดค้น ส่งเสริมและพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การรวมตัวกันของผู้นำกลุ่มหนึ่งจากหลากหลายสาขาอาชีพจากหลายประเทศทั่วโลก เรียกโดยรวมว่า ‘ภาคีเครือข่ายศตวรรษที่ 21 (The 21st Century Partnerships)’ ที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำในการคิดค้นและนำเสนอระบบการศึกษาเรียนรู้แบบใหม่ที่สนับสนุนให้มีการปรับตัว สร้างเสริมทักษะด้านต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับโลกยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21¹⁰ ตลอดถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีโลกในด้านต่าง ๆ ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดด อันเป็นผลกระทบสืบเนื่องมาจากวิวัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และในที่สุดได้ประมวลสรุปผลออกมาเป็นธีมทักษะศตวรรษที่ 21 (The 21st Century Themes)¹¹ ซึ่งได้รับการสนับสนุนส่งเสริมตั้งแต่ระดับนโยบายในหลายประเทศ เพื่อให้

เป็นแนวทางการนำไปใช้กันในประเทศต่าง ๆ ได้ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย
ริม (Themes) ดังกล่าวประกอบด้วย 3 รหัสหลัก คือ 3R 8C และ 2L

3R ได้แก่

- ทักษะในการอ่าน (Reading)
- ทักษะในการเขียน ('Riting: Writing)
- และทักษะการคิดคำนวณ และการคิดในเชิงนามธรรม ('Rithmetic: Arithmetic)

8C ได้แก่

- การคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking & Problem Solving)
- ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation)
- ทักษะการทำงานเป็นทีม (Collaboration & Leadership)
- ทักษะการสื่อสาร (Communication)
- ทักษะความเข้าใจความแตกต่างด้านวัฒนธรรม (Cross-Cultural Understanding)
- ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ (Computing & Media Literacy)
- ทักษะอาชีพ (Career & Learning Self-Reliance)
- ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย และคุณธรรม (Compassion)

และ 2L ได้แก่

- ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) ซึ่งโลกปัจจุบันมุ่งส่งเสริมแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) รวมถึงการ Reskill, Upskill ทบพวนความรู้เก่า ประยุกต์หรือปรับใช้ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เข้ากับบริบทของยุคสมัยให้เกิดคุณค่าและคุณประโยชน์แก่ตนและสังคม
- ภาวะผู้นำ (Leaderships)

จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำ จัดเป็นหนึ่งในทักษะที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกยุคศตวรรษที่ 21 ที่การสื่อสารไร้พรมแดน (Globalization) ข้ามขอบเขตจำกัดของนานาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อความสามารถในการปรับตัว เรียนรู้เพื่ออยู่รอด อยู่เป็น อยู่ดี นำพาตนเองและผู้อื่นให้พ้นภาวะวิกฤต สู่จุดมุ่งหมายแห่งความสำเร็จร่วมกัน และเป็นคุณลักษณะที่คนทุกคนสามารถเรียนรู้ เพื่อฝึกฝน อบรม และพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในตนเอง

โดยสรุป ภาวะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะจากวิถีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิวัฒนาการและนวัตกรรมการสื่อสาร เช่น ระบบโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smart Phone) และการเชื่อมโยงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ก่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารไร้พรมแดน และพลิกโฉมวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่วโลกได้อย่างสิ้นเชิง โลกยุคศตวรรษที่ 21 กลายเป็นยุคที่คนทุกคนสามารถเรียนรู้ ฝึกฝน อบรม และพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ รวมถึงภาวะความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นในตนเอง และกลายเป็นคุณลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญประจำตัวบุคคล เพื่อนำพาตนเองและบุคคลอื่นในหมู่คณะให้ไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จร่วมกันได้

ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ในยุคบูรณาการ (Awakening Leadership Integrator)

เนื่องจากโลกยุคปัจจุบัน เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ดังนั้น บุคคลจึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ให้หลากหลาย ตลอดถึงความสามารถในการผสมผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้ศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อเตรียมพร้อมรับโอกาสหรือวิกฤตที่พร้อมจะเกิดขึ้นกับชีวิตได้ตลอดเวลาในโลกยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่เป็นผู้นำกลุ่มหรือหมู่คณะ ควรต้องมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญ ประสบการณ์ในหลากหลายด้าน หรือในด้านใดด้านหนึ่งให้ยิ่งกว่าผู้อื่นที่ เป็นผู้ติดตามในสังคม ช่วยเสริมแรงการสร้างอิทธิพลแก่กลุ่ม ตลอดจนการโน้มน้าวสร้างแรงจูงใจด้วยศรัทธาที่มักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ และประสบการณ์ที่เหนือกว่าผู้อื่น เพื่อนำพากลุ่มหรือหมู่คณะให้มุ่งมั่นในเป้าหมายเดียวกัน และสามารถนำพากันบรรลุจุดมุ่งหมายแห่งความสำเร็จร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

ภาวะผู้นำโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำที่ตื่นรู้ เป็นคุณลักษณะและคุณสมบัติสำคัญของผู้นำในโลกยุคศตวรรษที่ 21 กล่าวได้ว่า มีความพิเศษแตกต่างจากสังคมในยุคก่อน เนื่องจากสภาวะความผันแปรของสรรพสิ่ง ที่พร้อมจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จึงเป็นสภาวะที่ไม่มีความแน่นอน ผู้นำที่สามารถนำพาหมู่คณะให้อยู่รอดได้อย่างสวัสดิภาพ จึงต้องมีความตื่นรู้และเท่าทันต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนให้เป็นผู้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่แข็งแกร่ง เพื่อความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์

ต่าง ๆ โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่คาดคิด ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking) การคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) การคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การมีกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) พร้อมรับปรับตัวกับทุกสถานการณ์ ล้มได้ลุกเป็น (Resilience) ใฝ่เรียนใฝ่รู้โดยเฉพาะเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ตลอดจนความสามารถในการคาดการณ์หรือประเมินสถานการณ์ การบริหารความเสี่ยง บุคคล เวลา และทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ ยังครอบคลุมถึงคุณสมบัติทางด้าน ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient: EQ) ความฉลาดทางสังคม (Social Quotient: SQ) ความฉลาดทางการเมือง (Political Quotient: PQ) ความฉลาดทางสติปัญญา (Intelligence Quotient: IQ) เป็นต้น ที่สำคัญต่อการบริหารจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ดำเนินไปได้อย่างถูกต้องตรงต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เหมาะควรต่อสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวมน้อยที่สุด คุณลักษณะของผู้นำที่มีความสามารถหลากหลาย จะเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ ได้ในลักษณะการใช้สหวิทยาการ (Interdisciplinary) หรือเรียกได้ว่าเป็น ‘ผู้นำที่ตื่นรู้ในยุคนบูรณาการ (Awakening Leadership Integrator)’ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ปัจจุบันยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนอบรม และพัฒนาให้เกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประจำติดตัวแต่ละบุคคลได้นอกเหนือไปจากพรสวรรค์ทางพันธุกรรมที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามหลักการและแนวคิดทางประสาทวิทยา (Neuroscience)¹²

Bruce Rosenstein ได้กล่าวถึงแนวทางภาวะผู้นำจากผลงานและประสบการณ์จริงของ Frances Hesselbein ซีอีโอแห่ง Girl Scouts of the USA (ค.ศ. 1976-1990) สุภาพสตรีชาวอเมริกันผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในผู้นำของผู้นำ (A Leader of Leaders) แห่งโลกยุคการเปลี่ยนแปลงแห่งศตวรรษที่ 21 ผู้ได้รับรางวัลเกียรติยศ ‘The Presidential Medal of Freedom’ ทางด้านภาวะผู้นำ จากประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ.1998 ประสบการณ์ในการอบรมภาวะผู้นำ การสร้างผู้นำที่มีคุณภาพแก่นักศึกษา โรงเรียนนายร้อยทหารบกเวสต์พอยต์แห่งกองทัพบกสหรัฐอเมริกา (United States Military Academy at West Point; 2009-2011) รวมถึงเป็นผู้นำในการก่อตั้งและที่ปรึกษาวารสาร ‘Leader to Leader’ ใน ค.ศ. 1997 เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และให้องค์ความรู้เชิงลึกแก่ผู้บริหารและผู้นำตลอดผู้มีความสนใจใฝ่รู้¹³ โดยสรุปจากผลงานแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ Frances Hesselbein ได้เคยฝากไว้ในโลกแห่งผู้นำเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่ทรงคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อสังคม และเพื่อเป็นการระลึกถึงการจากไปของท่าน เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2022 ในวัย 107 ปี

หลักการบ่มเพาะภาวะผู้นำดังกล่าว สามารถประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีสำหรับโลกยุคการเปลี่ยนแปลง (Transformative World) ผู้เขียนจึงได้นำผลงานจากผู้มากประสบการณ์ในเชิงภาวะผู้นำที่ทรงคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างยิ่งนี้มาเป็นแนวทาง และได้ขยายความเพิ่มเติมตามแนวพุทธบูรณาการ บนพื้นฐานสัจธรรมแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลก

ที่ยังคงดำเนินไปอยู่ตลอดเวลา เพื่อคุณค่าและคุณประโยชน์ในแนวทางการ
บ่มเพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ (Awakening Leadership)

สำหรับผู้นำในโลกยุคบูรณาการ (Leader Integrator) หลัก 7
ประการดังกล่าว ได้แก่

1. *การบริการ (Service) พันธมิตร (Alliances) และการตอบแทน (Reciprocity)* เป็นคุณลักษณะภาวะผู้นำที่ควรบ่มเพาะ เป็นบุคลิกลักษณะ
ของผู้นำที่ดีที่มีพึงเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับโลกยุคปัจจุบัน ได้แก่

1.1 *การบริการ* ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้ที่มีหัวใจแห่งการให้บริการ
ในการดูแลรับใช้ผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจแห่งความถ่อมตน เพราะ
ผู้นำที่ตื่นรู้ต้องสามารถลดอัตตาตัวตน ไม่โอ้อวด ไม่ดูถูกดูหมิ่นผู้อื่นมีความคิด
คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นและประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าการเห็นแก่
ประโยชน์ตนเองเป็นที่ตั้ง เป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีความพร้อมที่จะเป็นผู้ให้
ทั้งในด้านวัตถุ ความรู้ และโอกาส พร้อมแบ่งปันสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ แก่ผู้อื่นเสมอ

1.2 *การมีพันธมิตร* การมีเครือข่ายและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น
มีน้ำใจไมตรี มีมิตรจิตมิตรใจที่ดีต่อผู้อื่นเสมอ ทำให้เมื่อถึงสภาวะการณ์
ที่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือ ก็มีมิตรที่พร้อมจะ
สนับสนุนให้การดำเนินกิจการต่าง ๆ ลุล่วงไปได้ด้วยดีตามเป้าประสงค์
เป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญอย่างมากสำหรับโลกยุคปัจจุบันที่มีการ
เชื่อมโยงเครือข่ายการสื่อสารทั่วถึงกันทั้งโลก โลกที่หมุนไปสู่ความเปลี่ยนแปลง
อย่างรวดเร็ว ทั้งยังสามารถพลิกผันได้ในทุกขณะ ดังนั้น การเป็นผู้นำที่มีความรู้
ความสามารถ มีทักษะหลาย ๆ ด้านในตนเอง หรือการเป็นผู้นำที่มี

ความสามารถสร้างอิทธิพลในการโน้มน้าวกลุ่ม รวบรวมพันธมิตรที่มีความรู้ความสามารถหรือมีทักษะด้านต่าง ๆ ที่ตนเองหรือหน่วยงานหรือสถาบัน อาจขาดหรือขัดข้องอยู่ แม้ว่าพันธมิตรเหล่านั้นจะไม่ได้อยู่ในองค์กรเดียวกัน แต่ก็สามารถเติมเต็มกันและกัน ส่งเสริมและสนับสนุนให้คุณจะสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งสู่เป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน ดำเนินพันธกิจร่วมกัน เพราะโลกของการสื่อสารที่ไร้พรมแดนทำให้ผู้คนสามารถปรึกษาหารือผ่านเครือข่ายถึงกันได้ตลอดเวลา จึงช่วยในการส่งเสริมสนับสนุน และเติมเต็มคุณสมบัติส่วนที่ขาดแก่กันและกันได้อย่างคล่องตัว เพื่อตอบโจทย์การทำงานสำหรับสถาบันหรือองค์กรโดยส่วนรวม ให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จได้อย่างราบรื่นและรวดเร็วที่สุด

1.3 การตอบแทน เมื่อผู้อื่นกระทำความดีให้แก่ตน ก็มีความตระหนักรู้สำนึกและคิดที่จะกระทำความดีตอบแทนกลับคืน ดังคำในพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า ‘นิมิตตัง สาธุรูปานัง กตัญญูกตเวทิตา’ ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีความตระหนักรู้ในสิ่งที่ผู้อื่นกระทำคุณให้แก่ตนเอง และตนพร้อมที่จะกระทำความดีตอบแทนกลับคืนให้เมื่อมีโอกาสอันเหมาะสม โดยผู้ที่กระทำคุณให้ก่อนไม่จำเป็นต้องจำเพาะเจาะจงว่าเป็นบุคคล ที่อยู่ในฐานะต่าง ๆ เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ บุพการีผู้มีคุณ แต่ยังหมายรวมถึงสถาบันหรือองค์กรที่ได้ให้การสนับสนุน ส่งเสริมตนเองให้เกิดความรู้ มีความสุข สร้างความเจริญ ส่งเสริมความสำเร็จ แม้ในด้านใดด้านหนึ่ง ช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต รวมไปถึงมาตุภูมิคือประเทศชาติหรือถิ่นกำเนิดที่เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิต

ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาอย่างละเอียด บนพื้นฐานของจิตใจ ที่ฝึกฝนอบรมเฉพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ การเป็นผู้ให้และเสียสละ ย่อมสามารถมองเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ของสรรพสิ่งทั้งหลาย สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เอื้ออำนวยประโยชน์ด้านต่าง ๆ แก่ชีวิต ไม่ว่าจะเป็น ต้นไม้ ป่าไม้ ลำธาร แม่น้ำ ภูเขา ธรรมชาติ แม้แต่ที่พื้กอาศัย เป็นต้น ซึ่งความ เข้าใจในคุณค่าและการตอบแทน ทำให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในการรักษา การสืบสานให้ยั่งยืน เพื่อการรักษาและส่งต่อคุณค่าและคุณประโยชน์ สำหรับ ตนและคนรุ่นต่อ ๆ ไปไว้ด้วยความไม่ประมาท

2. *ภาพลักษณ์ที่ปรากฏในเชิงบวก (Positive Presence) และ ความสง่างาม (Grace)* เป็นสิ่งที่แสดงออกให้โลกภายนอกได้รับรู้ และเป็น การแสดงถึงความรู้จักกาลเทศะ มารยาท และการวางตัวอย่างเหมาะสม ในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญสำหรับภาวะแห่งความ เป็นผู้นำที่ตื่นรู้ประการหนึ่ง ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย (เสื้อผ้า อาหาร เครื่องประดับ) ที่มีความพอเหมาะพอดีและพอควรแก่กาลเทศะ หน้าตา (สงบ สดชื่น แจ่มใส อารมณ์ดี มีรอยยิ้มเสมอ) วาทะ (กล่าวแต่ คำพูดที่เป็นจริง มีประโยชน์ ถูกโอกาส ถูกคน ถูกเวลา ส่งเสริมพลังและ ความคิดเชิงบวก สร้างแรงจูงใจ โน้มน้าวให้กลุ่มเกิดความมุ่งมั่นตั้งใจดี) บุคลิกลักษณะ (สง่า สุขุม เยือกเย็น) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) การ วิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ด้านต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัย โดยพิจารณาจาก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชน¹⁴ ที่เกี่ยวข้องด้วยความเคารพ และความไม่ประมาท

นอกจากนี้ผู้นำที่ตื่นรู้ย่อมเป็นผู้ที่มีความเมตตา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากปัญหาหรือความทุกข์ มุทิตา คือ มีความยินดีในความสุขความสำเร็จของผู้อื่นอย่างจริงใจ และอุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉยต่อเรื่องราว บุคคล ตามวาระอันเหมาะสมโดยปราศจากอคติ ปราศจากความลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คุณลักษณะและคุณสมบัติเหล่านี้เป็นเครื่องส่งเสริมภาพลักษณ์ต่อโลกภายนอก เป็นสิ่งที่ผู้คนทั้งหลายสังเกตเห็นและสัมผัสได้ โดยบุคคลไม่จำเป็นต้องโอ้อวดตนเอง เพราะคุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่เจริญงอกงามออกมาจากโลกภายในสำหรับผู้ที่ตระหนักรู้และหมั่นฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ อวิหิงสาวิตก คือ ความตรึกปลอดจากการเบียดเบียน ความนึกคิดที่ประกอบด้วยกรุณา ไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย¹⁵ ก็เป็นอีกหนึ่งรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำที่ส่งเสริมให้เกิดความเกิดความสามัคคี ความสมานฉันท์ทำให้เกิดสังคมที่สงบสุข แม้จะเผชิญกับความท้าทายทางการเมืองหรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ¹⁶

3. การรักษาความสัมพันธ์ข้ามรุ่น (Intergenerational Ties)

เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบัน ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายวัย หลายเจนเนอเรชัน (Generation) ทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่หรือวัยทำงาน และวัยสูงอายุ ซึ่งคนแต่ละวัยย่อมมีพฤติกรรม แนวโน้มบุคลิกลักษณะ ตลอดจนประสบการณ์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่กระนั้น การอยู่อาศัยร่วมกันในสังคมย่อมประกอบด้วยคนทุกวัย และแต่ละช่วงวัยย่อมสามารถช่วยเสริมเติมเต็มสิ่งแวดล้อมสังคมแห่งการเรียนรู้แก่กันและกันได้ ยกตัวอย่างในสถาบันพื้นฐานเช่น ครอบครัว การที่มีบุคคลต่างวัยต่างรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน ด้วยความ

ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่อบอุ่น แน่นแฟ้น มั่นคง เป็นการส่งเสริมสุขภาพที่ดี ส่งเสริมให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ในคุณค่าของตนเอง เป็นการบ่มเพาะภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ และช่วยลดปัญหาสังคมได้อย่างมีนัยสำคัญอีกแนวทางหนึ่ง

คุณลักษณะเด่นของช่วงวัยต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สำหรับวัยเด็ก ที่ยังต้องมีพัฒนาการในการเจริญเติบโตต่อไปอีกมาก จะเห็นได้ว่าเด็กย่อมอาศัยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่เป็นแบบอย่าง ซึ่งเบื้องต้นเป็นไปตามลักษณะของการทำงานของเซลล์กระจกเงาในสมองส่วนหน้าของมนุษย์ ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบ ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงมีความสำคัญในการเป็นต้นแบบ การเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ และเป็นแรงบันดาลใจในแนวทางการใช้ชีวิตแก่เด็กที่จะก้าวเดินตามหรือเจริญรอยตามผู้ใหญ่ต่อไป

วัยรุ่น เป็นช่วงที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างสูง ทั้งด้วยเหตุผลทางกายภาพ และชีวภาพ ความแปรปรวนของฮอร์โมน พฤติกรรมความต้องการเป็นที่ยอมรับจากหมู่คณะ จากครอบครัวและสังคม ส่งผลให้มีความอ่อนไหว และความเปราะบางทางอารมณ์สูงกว่าช่วงวัยอื่น ๆ ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งคนรุ่นเดียวกันและคนข้ามรุ่น จึงมีบทบาทและความสำคัญอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด มุมมอง ทักษะคติ และพฤติกรรมของวัยรุ่น

วัยผู้ใหญ่หรือทำงาน ในสถาบันหรือองค์กรหนึ่ง ๆ ย่อมมีทั้งบุคคลน้องใหม่ผู้เริ่มต้นเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน มีทั้งวัยเก่าที่ผ่านการบ่มเพาะประสบการณ์การเรียนรู้ตามวัยและวันเวลา ซึ่งต้องมีการทำงานร่วมกัน รับผิดชอบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ทั้งคนรุ่นเดียวกันและคนข้ามรุ่นย่อมส่งผลให้เกิดความราบรื่นและความสำเร็จในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

วัยสูงอายุ โดยเฉพาะผู้ที่เพิ่งเกษียณอายุจากการทำงาน ย่อมมีประสบการณ์เชิงประจักษ์ที่เป็นองค์ความรู้เป็นสมบัติติดตัว เป็นความรู้ที่แฝงฝังในตนเอง (Tacit Knowledge) มากกว่าผู้ที่มีวัยวุฒิน้อยกว่า เป็นผู้อาวุโสที่ทรงคุณค่าต่อสถาบันหรือองค์กร ซึ่งรวมถึงมุมมองและแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่ช่วงวัยอื่นอาจไม่เคยได้เรียนรู้และสัมผัสมาก่อน ดังนั้น การเรียนรู้จากผู้มากประสบการณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ย่อมเป็นอีกหนึ่งหนทางลัดของประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ชีวิต และต่อการบ่มเพาะภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ได้

การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนข้ามรุ่นนี้ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมนำแนวทางชีวิตในเรื่องทศทั้ง 6 ซึ่งแสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ของคนตามสถานะและบทบาทหน้าที่ที่ดำเนินไประหว่างกัน ทั้งระหว่างคนต่างวัย ต่างฐานะ ต่างสถานะ ต่างสภาวะ ต่างบทบาทหน้าที่ หรือคนที่อยู่ในวัยเดียวกัน เพื่อให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น พ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษาแก่บุตรธิดา และบุตรธิดามีหน้าที่เชื่อฟัง แบ่งเบาตอบแทนตามกำลัง ครูอาจารย์มีหน้าที่อบรมให้ความรู้แก่ศิษย์ ศิษย์มีหน้าที่เชื่อฟังหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักธรรมทศทั้ง 6 เป็นเครื่องช่วยส่งเสริมการเชื่อมสายสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะในสังคม ตั้งแต่ระดับหน่วยย่อย เช่น สถาบันครอบครัว ไปจนกระทั่งหน่วยใหญ่ เช่น ในสังคมประเทศชาติ จึงก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4. มิตรภาพ (Friendship), คำปรึกษาแนะนำ (Mentorship) และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Generosity) ผู้นำที่ดีย่อมมีความเป็นมิตรให้แก่ผู้อื่นเสมอ พร้อมทั้งจะเป็นผู้ให้ ทั้งในรูปของวัตถุสิ่งของ คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์ พร้อมทั้งจะดูแลช่วยเหลือ ให้การปกป้องคุ้มครองแก่มิตร รักษาสम्บัติของมิตร ตักเตือนให้สติยามมิตรขาดสติหรือกระทำผิดพลาดให้กำลังใจ เสริมสร้างแรงบันดาลใจในยามที่มีมิตรท้อแท้ ยินดีกับความสำเร็จและความดีงาม สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมนำแนวทางชีวิตที่เรียกว่า ‘สังคหวัตถุ 4’ ซึ่งประกอบด้วย ‘ทาน’ คือ การให้ ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น วัตถุสิ่งของ และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความรู้ หลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดีของชีวิต ‘ปิยวาจา’ คือ การกล่าววาจาที่จริง ดี มีประโยชน์ ถูกตรงตามโอกาส บุคคล และกาลเวลา ไม่บูลลี่ ไม่ส่อเสียด ไม่นินทาว่าร้าย ไม่กล่าวเท็จ รวมไปถึงการไม่สร้างข่าวลวง ข่าวลือ หรือ Fake News ต่าง ๆ ‘อตัณจريا’ คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ‘สมานัตตตา’ คือ การประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ไม่โลเล เหลาะแหละ เหลวไหล เหล่านี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้นำที่ตื่นรู้พึงมีเป็นคุณสมบัติติดตัวเป็นปกติ

5. พัฒนาคตนเอง (Self-Development) และการสร้างคุณค่าให้ยาวนาน (Lifelong Contributions) ผู้นำที่ดีโดยเฉพาะผู้นำที่มีความตื่นรู้ ย่อมตื่นรู้ในตนเอง รู้จักตนเองเป็นอย่างดี มีความใฝ่ศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เพื่อการพัฒนาคตนเองตลอดถึงพัฒนาทักษะในด้าน

ต่าง ๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอ เป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง ซึ่งนอกจากจะกระทำได้ผ่านการอบรมสั่งสมความรู้แล้ว ยังสามารถทำได้โดยการระมัดระวังพฤติกรรมทางกายวาจาของตนเอง ไม่เบียดเบียนตนและบุคคลอื่น ไม่คอร์รัปชัน แต่คิด พูด และกระทำในสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ จึงเป็นการสร้างคุณค่าที่ยั่งยืน

6. *เคารพรากเหง้า (Honoring Roots and Heritage)* ผู้นำที่ตื่นรู้ย่อมไม่ลืมตัวลืมตน แม้จะได้ดีมียศถาบรรดาศักดิ์หรือมีอำนาจสูงส่งมากขึ้นเพียงไหน แต่จะไม่ดูถูกดูแคลนรากเหง้าที่มาของตนเอง ไม่ว่าจะ เป็นบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ผู้ให้ความรู้ บุพการีผู้มีพระคุณ บรรพบุรุษบรรพชนผู้ให้ความเสียสละ ประเทศชาติบ้านเมืองซึ่งเป็นถิ่นกำเนิด พักพิงอิงอาศัย ทำให้บุคคลสามารถอยู่รอด เติบโต ได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และโอกาสที่ดีงามในชีวิตต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถยืนหยัดเป็นตัวตน คงความเป็นอัตลักษณ์อยู่ได้เป็นอย่างดี

7. *เชื่อมความสัมพันธ์กับองค์กรเดิม (Maintaining Past Organizational Ties)* ผู้นำที่ตื่นรู้ ย่อมคิด พูด และกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบระมัดระวัง ด้วยสติปัญญา มีความปฏิสัมพันธ์กับผู้คน แบบบัวไม่ช้ำน้ำไม่ขุ่น ไม่สร้างวีรกรรมซ้ำเติมคนที่กระทำผิดพลาด และ รู้จักที่จะทะนุถนอมความสัมพันธ์อันดีกับทุกคนที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ตลอดทุกสถาบันหรือองค์กรที่เคยมีส่วนร่วมในการประกอบกิจการงานใด ๆ ก็ตาม ด้วยความตระหนักรู้ว่า ทุกสรรพสิ่งล้วนดำเนินอยู่บนความไม่แน่นอน ไม่มี

มิตรแท้และไม่มีศัตรูที่ถาวรในช่วงชีวิตของผู้ที่เรียนรู้ และเข้าใจโลกตามสถานะที่เป็นจริง แต่ทุกสิ่งในโลกล้วนพึ่งพิงอิงอาศัยกัน ตามหลักธรรมชาติที่เรียกว่า ‘อิทัปปัจจยตา’ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ฯ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวบนโลกได้ตลอดอย่างน้อยก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว หรือผู้คนในสังคม ในชุมชนตามวาระโอกาส แม้สถาบันหรือองค์กรใดไม่สามารถประสบความสำเร็จหากปราศจากบุคลากรที่มีคุณภาพช่วยดำเนินการขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม และแม้ว่าวันนี้อาจได้พบผู้ใดที่เป็นเพียงผู้เดินทางผ่านเข้ามาในจังหวะหนึ่งของชีวิต แต่ความเป็นไปได้จากสถานะความไม่แน่นอนของโลก อาจทำให้มีบางช่วงจังหวะของชีวิตที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ในการเอื้อเพื่อเกื้อกูลช่วยเหลือกันอย่างโดยไม่คาดคิดก็เป็นได้ หรือแม้ผู้นำจากองค์กรหนึ่งที่เติบโตขึ้นไปสู่อีกองค์กรหนึ่ง การมีฐานที่มั่นคงแข็งแรงจากองค์กรเดิมเป็นเครื่องรับรองสนับสนุน ย่อมช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือในความสามารถ ศักยภาพ ตลอดจนคุณค่าในตนเองของผู้ผู้นำนั้นได้ในเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี

โดยสรุป ในโลกยุคที่ทุกสรรพสิ่งมีแต่ความไม่แน่นอน พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกคนต้องพยายามขวนขวายศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนอย่างเป็นพลวัต ตลอดเพื่อการปรับตัวอยู่รอดให้ได้ด้วยดี และมีคุณค่า มนุษย์ทุกคนสามารถบ่มเพาะภาวะความเป็นผู้นำที่ต้นรู้ให้ เป็นคุณลักษณะและคุณสมบัติในตนเองได้ โดยการฝึกฝน อบรม และ

พัฒนาตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในบทนี้ได้กล่าวถึง
แนวทางการบ่มเพาะภาวะผู้นำ จากแนวคิดของผู้นำที่ได้รับการยกย่องว่า
เป็นผู้นำแห่งผู้นำ ประกอบกับการบูรณาการพุทธะธรรมนำแนวทาง
ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ทำให้ได้หลักปฏิบัติ 7 ประการ สำหรับนำไปใช้หรือ
ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ เพื่อความสุข ความเจริญ และ
ความสำเร็จในชีวิตได้อย่างยั่งยืน

พุทธะนำทางกับภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้

(Buddhist Leading & Awakening Leadership)

โลกในช่วงที่มีความผันผวนและปรวนแปรสูง พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลง
อยู่ทุกขณะ ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และ
สิ่งแวดล้อมพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วยตลอดเวลา ผู้ที่จะดำรงตนอยู่
ในสภาพสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในลักษณะดังกล่าวได้
จึงต้องเป็นผู้ที่มีกำลังใจเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวหรือไหล
ไปตามสิ่งใด ๆ โดยง่าย มีสติและปัญญาเข้าใจสภาวะต่าง ๆ ของโลกตามที่
เป็นจริง ทั้งโลกภายใน คือ การรู้จักตนเองในทุกแง่มุม และโลกภายนอก
คือ สภาพแวดล้อมในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ที่สามารถส่งผลต่อ
กระบวนการเรียนรู้ โดยปราศจากอคติ เป็นการเรียนรู้ตน รู้คน รู้งาน รู้ธรรมชาติ
แวดล้อม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องมีการฝึกฝน อบรม และพัฒนา
ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการบ่มเพาะภาวะผู้นำแห่ง
การตื่นรู้ โดยการบูรณาการศาสตร์แห่งผู้นำเข้าด้วยกันกับหลักพุทธะธรรม
นำแนวทางชีวิต เพื่อก่อกำเนิดเป็นผู้นำที่มีความตื่นรู้ในยุคนบูรณาการ

(Leader Integrator) ซึ่งเป็นยุคที่ผู้นำต้องมีความพร้อมที่จะประยุกต์ทุกสรรพวิชาในเชิงสหวิทยาการ บนพื้นฐานหลักพุทธธรรมแห่งการตื่นรู้ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย และความสำเร็จลุล่วงในกิจการงานต่าง ๆ โดยสามารถสรุปรวมชาติพื้นฐานที่ย่อมปรากฏเป็นคุณลักษณะของผู้นำแห่งการตื่นรู้ อันเป็นผลมาจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม นำแนวทางชีวิตไว้เป็น 4 คุณลักษณะ คือ ความ ‘แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวก้า ร่าเริง’

องค์ความรู้ใหม่ที่ด้วยภาวะผู้นำเชิงพุทธ: ผู้นำที่ตื่นรู้

(Body of Knowledge for Buddhist Leading: Awakening Leader)

เมื่อพิจารณาสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สามารถสรุปโดยย่อได้เป็น 2 ลักษณะ คือ โลกภายในและโลกภายนอก ที่มีความนับเนื่องเชื่อมโยงต่อกันและกัน ปฏิสัมพันธ์ของโลกภายในและโลกภายนอกก่อให้เกิดการรับรู้ (Perception) แล้วทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ซึ่งเกิดขึ้นตลอดช่วงอายุขัยของมนุษย์ ในลักษณะที่เป็นการปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งส่วนกายภาพและชีวภาพ สรุปลงได้ที่ ‘กาย (Body) และใจ (Mind)’ เมื่อประมวลในส่วนของการกำหนดโปรแกรมที่เป็นเสมือนซอฟต์แวร์ (Software) ที่นำไปสู่พฤติกรรมทางกายวาจาของบุคคล สรุปได้เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงของ ‘สมอง (Brain) และ หัวใจ (Heart)’ เป็นหลักสำคัญ

การพัฒนาภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ ประเด็นสำคัญที่สุดอยู่ที่การฝึกฝนอบรม และพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและสติปัญญา โดยมีร่างกายเป็นฐานรองรับ

พื้นฐานที่สำคัญ หากพิจารณาตามหลักอิทัปปัจจยตา ว่าด้วยหลักของเหตุปัจจัย หรือ เหตุและผลตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง เมื่อสุขภาพร่างกายดีอันเกิดจากการดูแลรักษาสุขภาพตนเองในด้านต่าง ๆ ตลอดเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้อยู่ในภาวะสมดุล เช่น กินอาหารที่มีประโยชน์ให้อิ่ม นอนให้หลับ ขับถ่ายให้เป็นเวลา รู้จักรักษาอารมณ์ ตลอดถึงการฝึกฝนออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ย่อมส่งผลต่อสภาวะของจิตใจ สภาวะจิตใจที่ดีย่อมเอื้อต่อการฝึกฝน อบรม และพัฒนาจิตให้สูงขึ้น ผ่องใสขึ้น กล่าวคือ เมื่อจิตใจดีอันเกิดจากการฝึกฝนอบรมให้เกิด *คุณภาพของจิต* ที่ดี ได้แก่ ความตั้งใจตั้งใจไว้ในกุศล คือ สิ่งที่ดีงาม อันเป็นต้นแหล่งของการเพาะบ่มสัมมาปัญญาให้เจริญงอกงาม การมีกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) มี *สมรรถภาพของจิต* ที่ดี ได้แก่ มีกำลังของจิตที่เข้มแข็ง ตั้งมั่น เป็นสมาธิ ไม่หวั่นไหว ไม่ถูกรบกวนกระทบกระเทือนโดยง่ายไปกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิตได้ทุกเมื่อ มี *สุขภาพจิต* ที่ดี คือ มีอารมณ์ดี มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) มีความคิดบวก (Positive Thinking) มีแรงบันดาลใจในเชิงสร้างสรรค์ มีเมตตา กรุณา พร้อมเอื้อเพื่อเผื่อแผ่และแบ่งปันสิ่งที่ดีงามแก่ผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ

กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเพาะบ่มปัญญาแห่งการตื่นรู้ด้วยการฝึกฝน อบรม และพัฒนาจิต มีกายที่สมดุลเป็นพื้นฐานแล้ว การฝึกสติฝนความหมั่นเพียรในการศึกษาเรียนรู้อันเกิดจากการฟัง โดยเฉพาะการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) สู่การอบรมวิธีคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) คิดอย่างเป็นระบบเป็นเหตุเป็นผล (Systematic Thinking)

หรือเรียกว่าเป็นการคิดอย่างมีโยนิโสมนสิการ (Yonisomanasikara) เหล่านี้เป็นการพัฒนาโลกภายในของมนุษย์

กระบวนการเรียนรู้โดยความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกภายในและโลกภายนอกที่เป็นเหตุปัจจัยนับเนื่องแก่กันและกัน ในที่สุดจะนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมทางกายวาจาที่ได้รับการฝึกฝน อบรมแล้วด้วยดี ช่วยในการสร้างคุณค่า ส่งเสริมคุณประโยชน์ สนับสนุนคุณภาพแห่งคุณลักษณะที่ดีของบุคคลให้บังเกิดขึ้น โดยเฉพาะในการบ่มเพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ (Awakening Leadership) สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง ทำให้สามารถคาดการณ์หรือประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ อีกทั้งเมื่อเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ใด ๆ ก็ตาม ย่อมสามารถเข้าใจปรากฏการณ์หรือสภาวะการณ์นั้นได้อย่างแจ่มแจ้ง สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจงสาเหตุของปัญหา หรือเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งก่อให้เกิดปัญหารวมถึงความสามารถในการประมวลผล กำหนดแนวทางในการแก้ไขและคลี่คลายปัญหาได้อย่างมีสติ ดำเนินตามหลักการที่ถูกตรงทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถสร้างแรงจูงใจแก่ตนเอง อีกทั้งการโน้มน้าว สร้างแรงบันดาลใจให้แก่หมู่คณะ นำไปสู่ความหมดปัญหา ซึ่งกล่าวโดยย่อก็คือการดำเนินตามแนวจตุราริยสัจหรือริยสัจสี่ (The Four Noble Truths) ทำให้เกิดความราบรื่นและสวัสดิภาพในการดำเนินชีวิต ทั้งแก่ตนเองและกลุ่มคนในหมู่คณะให้ได้บรรลุความสำเร็จตามเป้าประสงค์ได้เป็นอย่างดี

เมื่อพื้นฐานของการฝึกฝน อบรม และพัฒนาตนได้อย่างมีความ
คล่องแคล่ว เข้มแข็งแล้ว บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมตนดังกล่าว
ย่อมถึงพร้อมด้วยภาวะแห่งความตื่นรู้ พร้อมด้วยความสามารถและ
ศักยภาพในการเป็นผู้นำแกตนและบุคคลอื่นได้อย่างโดยสวัสดิภาพ และ
สามารถสรุปรวมลงในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์
ผู้อื่น องค์กรหรือสถาบันอันเป็นคุณประโยชน์โดยส่วนรวมได้เป็น
คุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่

1. *ความเป็นผู้แจ่มแจ้ง (Clear)* คือ ทั้งรู้รอบและรอบรู้ ทั้งการ
รู้จักตนเอง รู้จักบุคคล รู้จักสถานการณ์ รู้จักกาลเทศะ รู้จักเหตุและผล
รู้จักทรัพยากร การประมาณและประเมินสถานการณ์ตามสภาวะที่เป็นจริง
หรือสรุปสั้น ๆ ได้ว่า รู้ตน รู้คน รู้งาน รู้ธรรม อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

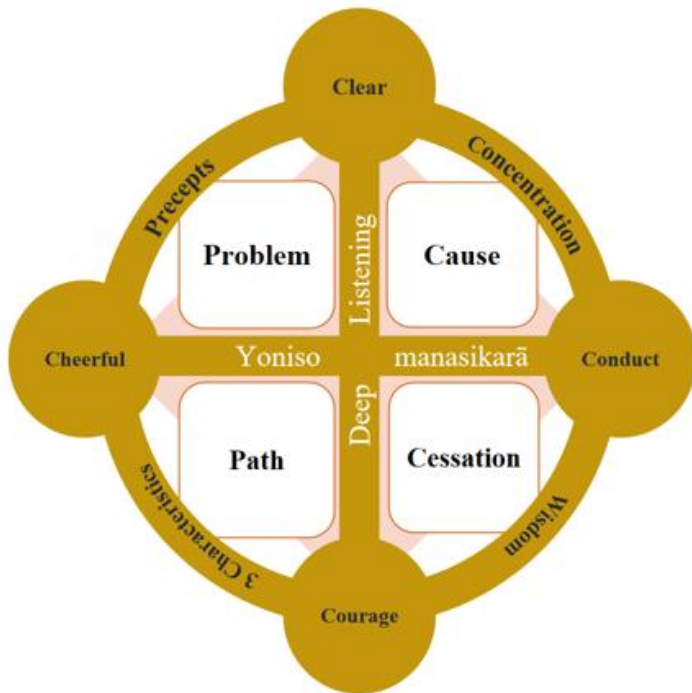
2. *ความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงามเป็นปกติวิสัย*
(Conduct) ซึ่งจะนำไปสู่ความมีระเบียบวินัย ไม่ย่อหย่อน และเป็นพื้นฐาน
กำลังของจิตใจที่เข้มแข็ง แข็งแกร่ง มั่นคง เป็นพลังแห่งความสำเร็จต่อไป

3. *ความหาญ (Courage)* ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการสมาทาน
ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม บนพื้นฐานการฝึกฝนอบรมและพัฒนา
ความดีงามของคุณภาพแห่งจิต การตั้งจิตและความคิดไว้ในสิ่งที่เป็นกุศล
เสมอ ความเข้มแข็งของสมรรถภาพทางจิต ความเข้มแข็ง หนักแน่น
มีสมาธิตั้งมั่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว หรือวอกแวกไปกับสิ่งรบกวนต่าง ๆ โดยง่าย
และความเข้มแข็งของสุขภาพจิต การมีสุขภาพจิตที่ดี ส่งผลให้บุคคล
มีความเมตตากรุณา มีความฉลาดทางอารมณ์ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบให้

บุคคลที่เป็นผู้นำซึ่งมีความตื่นรู้ บังเกิดความกลัวกลัว อาจหาญ มั่นใจในตนเองได้ในทุกสถานการณ์

4. ความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใสจากภายในจิตใจ (Cheerful) มองโลกในแง่บวก (Positive Thinking) ส่งเสริมให้เกิดการมีกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) มีความเมตตา กรุณา พร้อมเป็นผู้ให้เสียสละและแบ่งปันสิ่งดีงามแก่ผู้อื่นเสมอ ซึ่งผู้นำที่ตื่นรู้ย่อมเป็นผู้มีปัญญามองเห็นสภาวะต่าง ๆ ของโลกตามที่เป็นจริง เข้าใจในความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง ความไม่สามารถดำรงคงที่ของสิ่งต่าง ๆ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ตลอดไป ตลอดความไม่มีตัวตนแท้จริงให้ยึดมั่นถือมั่นได้ทั้งของตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง จึงเป็นจิตที่มีคุณภาพดี มีสุขภาพดี มีสมรรถภาพดี เป็นจิตที่ไม่ยึดติดถือมั่นในความทุกข์ใด ๆ ให้เนิ่นนาน ย่อมเป็นผู้มีความร่าเริง เบิกบาน แจ่มใสได้เสมอเป็นนิจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่คนทั่วไปย่อมสามารถรับรู้สัมผัสได้ถึง ทำให้เป็นผู้ที่มีเสน่ห์ น่านิยมชมชอบแก่ผู้อื่นได้เป็นปกติ

การบ่มเพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ โดยอาศัยหลักพุทธธรรม นำแนวทางในยุคบูรณาการและการเปลี่ยนแปลง สามารถสรุปเป็นโมเดลต้นแบบ ‘พุทธะนำทาง : 4C^{3T} ภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้’ หรือ [Model of Awakening Leadership : 4C^{3T} Inside \Leftrightarrow Out]’ ได้ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 : Model of Awakening Leadership ‘4C^{3T}: Inside <=> Out’

Created by: Promchin, C. & Bodhisatirawarangoora, P.

จากแผนภาพที่ 5.1 ซึ่งแสดงโมเดลต้นแบบของภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ ‘4C^{3T} : Inside <=> Out’ ประกอบด้วยรหัสที่มีความหมายต่าง ๆ ดังนี้

4C หมายถึง แนวทางภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ (Awakening Leadership) มี 2 องค์ประกอบสำคัญ คือ

4 = The Four Noble Truths คือ 4 ในความหมาย

แห่งอริยสัจ 4 ประกอบด้วย

ทุกข์ คือ ปัญหาหรือความทุกข์

สมุทัย คือ เหตุแห่งปัญหาหรือเหตุแห่งทุกข์

นิโรธ คือ ความหมดปัญหาหรือความหมดทุกข์

มรรค คือ หนทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์

ต่าง ๆ ให้หมดไปจากวิถีการดำเนินชีวิต

4C = Clear-Conduct-Courage-Cheerful

(แจ่มแจ้ง-จูงใจ-แก้กลัวกลัว-ร่าเริง) จากความหมายนัยยะแห่งธรรมชาติอันเป็นคุณลักษณะของภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ (Basic Natural Characters of Awakening Leadership) ประกอบด้วย

➤ *Clear* ความแจ่มแจ้ง ในสรรพวิชาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความรู้จักตน-รู้จักคน-รู้จักงาน-รู้จักธรรม (ธรรมชาติของสิ่งที่มีน้ำหนักเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและผลที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ)

➤ *Conduct* การสร้างแรงจูงใจแก่ตนและผู้อื่นในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่เป็นเป้าประสงค์ร่วมกัน

➤ *Courage* ความกล้าหาญ สมทานการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม บนพื้นฐานคุณภาพทางจิตที่ดีงาม สมรรถภาพทางจิตที่เข้มแข็ง สุขภาพจิตที่แข็งแรง

➤ *Cheerful* ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่บวก (Positive Thinking) และมีกรอบแนวคิดที่ยืดหยุ่น (Growth Mindset) มีความเมตตา กรุณา พร้อมเป็นผู้ให้ เสียสละและการแบ่งปันสิ่งดีงามแก่ผู้อื่น

3T หมายถึง พื้นฐานสรรพกำลังแห่งการบ่มเพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ มี 2 องค์ประกอบสำคัญ คือ

 3T = **Threefold Characteristics** (ไตรลักษณ์) ความเข้าใจในภาวะความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่บนความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่สามารถคงอยู่ในสภาวะเดิมได้ตลอดเวลา ไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นหรือยึดติดผูกพันได้ตลอดไป ทำให้พร้อมยอมรับและสามารถเผชิญกับสภาวะการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างสงบเยือกเย็น

 3T = **Trisikkha** (ไตรสิกขา) การฝึกฝน อบรม ประพฤติปฏิบัติตนทางกาย วาจา ใจ ใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้เจริญในกุศลอยู่เสมอ เป็นผู้ที่มีปัญญา รู้เห็นสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่เป็นจริง

นอกจากนี้ ยังมีอีก 2 องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาปัญญาเพื่อบ่มเพาะภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ คือ กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ เรียกว่า ‘โยนิโสมนสิการ (Yonisomanasikara)’ ซึ่งเป็นปัญญาจากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการพัฒนาโลกภายในสู่โลกภายนอก และปัญญาที่เกิดจากการฟังและการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการพัฒนาโลกภายนอกสู่โลกภายใน และปัญญาจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นปัญญาเชิงพลวัตที่เกิดในกระบวนการเรียนรู้ได้ตลอดชั่วชีวิตของบุคคล

สรุปท้ายบท

พัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เป็นไปอย่างก้าวกระโดด ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวัฒนาการของโทรศัพท์มือถือและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้ระบบการติดต่อสื่อสารเสมือนย่อโลกทั้งใบลงมาไว้ในฝ่ามือคนได้ทั่วทั้งโลกอย่างไร้พรมแดน ส่งผลให้คนทุกคนสามารถเป็นผู้นำตนเองและเป็นผู้นำคนอื่นในกลุ่มสังคม ในโลกแห่งการสื่อสารและโลกเสมือนจริงได้อย่างไม่มีข้อจำกัด และนำสู่ความตระหนักรู้ในสภาพความเป็นจริงที่ว่าโลกยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงผันผวนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในยุคนี้จึงต้องมีสติปัญญาให้เห็นสถานะต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง บนพื้นฐานพลังใจที่แข็งแกร่ง หนักแน่น มั่นคง เป็นประจวบวิเศษหรือภูมิคุ้มกันแห่งชีวิตบุคคลที่สำคัญ การมีองค์ความรู้ และทักษะที่หลากหลาย ตลอดจนคุณลักษณะด้านอื่น ๆ ที่เป็นเสมือนขุมกำลังแห่งความเป็นผู้นำ ความสามารถในการสร้างอิทธิพลกลุ่ม การสร้างแรงจูงใจ พลังจิตพลังใจที่แข็งแกร่ง มุ่งมั่นสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ

คุณลักษณะดังกล่าวสามารถเรียนรู้และบ่มเพาะภาวะผู้นำที่ตื่นรู้ในยุคสังคมบูรณาการ ที่สามารถนำทุกสรรพวิชาในเชิงสหวิทยาการผสมเข้าด้วยกันกับหลักพุทธธรรมนำแนวทางชีวิต เพื่อปลูกคุณลักษณะแห่งความตื่นรู้ให้ปรากฏ บังเกิดเป็นผู้นำที่มีความแจ่มแจ้งในตน คน งาน ธรรมชาติสรรพสิ่ง สามารถสร้างแรงจูงใจ บันดาลใจตนและบุคคลอื่นในกลุ่มสังคมให้ยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางความผันแปร และมุ่งมั่นตั้งใจดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ให้บรรลุตามเป้าประสงค์ได้อย่างแก้วกล้า ร่าเริง

คุณลักษณะของ ‘ผู้นำที่ตื่นรู้ในยุคบูรณาการ (Awakening Leadership Integrator)’ เป็นคุณลักษณะ เป็นทักษะที่สามารถบ่มเพาะให้เกิดขึ้นได้ เป็นคุณสมบัติประจำติดตัวแต่ละบุคคลได้ ไม่ใช่เพียงพรสวรรค์อันเกิดจาก ลักษณะทางพันธุกรรมที่ติดตัวบุคคลมาแต่กำเนิด แต่เกิดจากการ หมั่นฝึกฝน อบรม และพัฒนาโลกภายในและโลกภายนอก บนพื้นฐานของ หลักศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา) ท่ามกลางความเข้าใจธรรมชาติของ ความเปลี่ยนแปลง (ไตรลักษณ์) โดยความไม่ติดยึดถือมันเป็นสำคัญ ได้เป็นแนวทาง 7 ประการสำหรับผู้นำที่ตื่นรู้ ได้แก่ ความพร้อมบริการ พันธมิตร-มีจิตตออบแทน-แสนคิดบวก-รักษ์ (สัมพันธ์ภาพ) ข้ามรุ่น-การรู้ณย์ มิตร คิดปรึกษา พาเอื้อเพื่อ-เพื่อพัฒนา สร้างคุณค่า-อย่าลืมรักเหง้า และ ถิ่นเคยเนา (สถานที่หรือองค์กรที่เคยอยู่มาก่อน)

สูตรสำเร็จภาวะผู้นำแห่งการตื่นรู้ สามารถสรุปภาพรวมได้เป็น โมเดลต้นแบบ ‘4C^{3T}: Inside <=> Out)’ การนำไปใช้และประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิต ผลิตผู้นำที่ตื่นรู้ในยุคบูรณาการ (Leader Integrator) ผู้นำตนและกลุ่มคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน ให้บรรลุสู่ทุกเป้าหมายแห่ง ความสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน

อ้างอิงท้ายบท

- ¹ Tony Robbins. (1991). *Awaken the Giant Within: How to take immediate control of your mental, emotional, physical and financial destiny!*. Summit Books.
- ² Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.
<https://www.canva.com/>
- ³ BBC NEWS. (2023). *Y2K คืออะไร รวมข้อสงสัยการเปลี่ยนผ่าน สหัสวรรษ สู่การกลับมาของแฟชั่น Y2K*.
<https://www.bbc.com/thai/articles/cv29yle55l3o>
- ⁴ BBC NEWS. (2023). *Y2K คืออะไร รวมข้อสงสัยการเปลี่ยนผ่าน สหัสวรรษ สู่การกลับมาของแฟชั่น Y2K*.
<https://www.bbc.com/thai/articles/cv29yle55l3o>
- ⁵ พัลลภ สื่อสัมฤทธิ์ (2023). *ย้อนรอยวิวัฒนาการเส้นทาง 'โทรศัพท์มือถือ' มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นบ้างในรอบ 50 ปี*.
<https://www.gqthailand.com/tech/gadgets/article/the-mobile-phone-turns-50-evolution>
- ⁶ ศุภศิศิลป์ กุลจิตต์เจี๊วงค์. (2013). *โทรศัพท์มือถืออัจฉริยะ ทศวรรษใหม่ของนวัตกรรมการสื่อสารแห่งอนาคต (Smartphone: Innovative Communication for Future Decade)*. *Veridian E-Journal, SU 6*(1).

⁷ MARKETING OOPS. (2025). *สรุปสถิติ Digital 2025 ทั้งจากทั่วโลก และในประเทศไทย.*

<https://www.marketingoops.com/reports/media-stat/digital-2025>

⁸ พันซ์พงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร. (2566). *รูปแบบการสร้างความสุข อย่างยั่งยืนด้วยพลวัตแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธปัญญา.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

⁹ กองทัพบก เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์และประชาชน. (2025). *EP.21 แนวโน้มของตลาดแรงงาน Future of Jobs.*

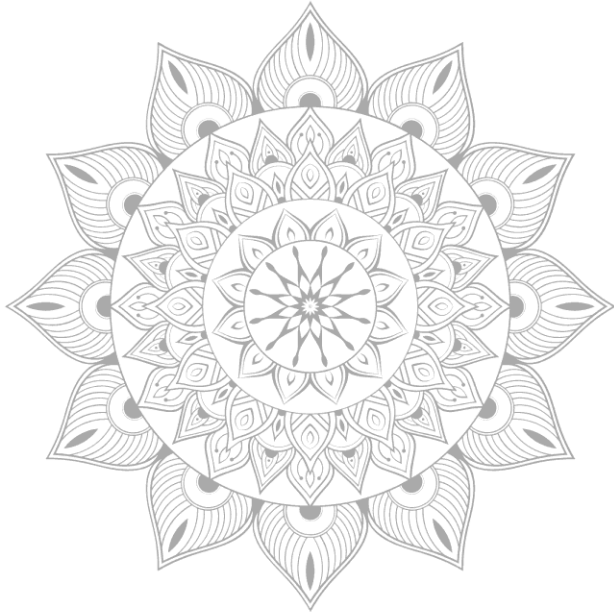
<https://rta.mi.th/the-warrior-ep21-future-of-jobs/>

¹⁰ James Bellanca & Ron Brandt. *ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษา เพื่อศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills : Rethinking How Students Learn).* (2562). แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). บุ๊คสเคป.

¹¹ วรณดี แสงประทีปทอง, “แนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ใน ศตวรรษที่ 21 : Guidelines for Assessment of Learning Outcomes in the 21st Century”, *Journal of Research and Evaluation* 7(1).

¹² จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารความ เปลี่ยนแปลง. สำร่ายก๊อปปี้บ้านใหม่.*

- ¹³ Connection Culture Group. *Frances Hesselbein: A Leader of Leaders, Who Cared For People First*.
<https://www.connectionculture.com/post/frances-hesselbein-a-leader-of-leaders-who-cared-for-people-first>
- ¹⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ¹⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ¹⁶ Nattawut Makhumtup, Chetnitipath Promchin, Sirot Tonggon & Phrapalad Thana Aggadhammo Pimparat. (2024). Buddhism and Political Conflicts: Understanding the Role of Religion in Peace Building and Reconciliation. *Journal of Dhamma for Life*, 30(3), 407-415.

บรรณานุกรม

- กองทัพบก เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์และประชาชน. (2025). *EP.21 แนวโน้มของตลาดแรงงาน Future of Jobs*.
<https://rta.mi.th/the-warrior-ep21-future-of-jobs/>
- จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2564). *ภาวะผู้นำกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง*.
สำรวจก๊อปปีบ้านใหม่.
- จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2567). *พุทธบริหาร: การบริหารของผู้ที่ตื่นรู้*.
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศักดิ์ เอกเพชร. (2018). *แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ*.
<https://graduate.sru.ac.th/wp-content/uploads/2018/06>
- ชมรมพุทธศาสตร์สากล (International Buddhist Society: IBS).
(2023). *ประโยชน์ของสมาธิ*.
<https://www.ibsofficial.com/meditation2/>
- เทคโนโลยี. (2025, September 1). In *Wikipedia*.
[https://th.wikipedia.org/w/index.php?search=เทคโนโลยี
&title=Special%3ASearch&ns0=1](https://th.wikipedia.org/w/index.php?search=เทคโนโลยี&title=Special%3ASearch&ns0=1)
- นรินทร์ หวังศรีวัฒนกุล. (2560). *ไขความลับของสมองด้วย “EG Brain”*
แบบทดสอบอัจฉริยะ. สานอักษรพริ้นติ้ง.
- ปรารธนา หาญเมธี และ จริยา วิไลวรรณ. (2562). *The Facilitator*
คู่มือคุณ “Fa” มีอาชีพ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กล้าก้าว.

พัลลภ สีสัมฤทธิ์ (2023). *ย้อนรอยวิวัฒนาการเส้นทาง 'โทรศัพท์มือถือ' มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นบ้างในรอบ 50 ปี.*

<https://www.gqthailand.com/tech/gadgets/article/the-mobile-phone-turns-50-evolution>

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2553). *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 18).

พระปลัดธนา อคฺคธมฺโม (พิมพ์รัตน์) และ กฤตสุชิน พลเสน. (2565). *หลักอธิปไตยเพื่อพัฒนาผู้บริหาร*. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา* 5(2), 304-313.

พนัชนงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร. (2566). *รูปแบบการสร้างความสุขอย่างยั่งยืนด้วยพลวัตแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธปัญญา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 16, 18, 21, 26, 34, 38, 40, 44, 46, 73*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).

- ริค แชนสัน, ดร. และ นพ.ริชาร์ด เมนดิอัส. (2562). *สมองแห่งพุทธะ*.
แปลโดย ดร.ณัชร สยามวาลา. (พิมพ์ครั้งที่ 14). อมรินทร์ธรรมะ.
ลงทุนแมน. (2021). *สรุป อลัน ทัวริง บิดาแห่งวิทยาการคอมพิวเตอร์*.
<https://www.longtunman.com/30180>
วรรณดี แสงประทีปทอง, “แนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ในศตวรรษที่
21 : Guidelines for Assessment of Learning Outcomes in
the 21st Century”, *Journal of Research and Evaluation*
7(1).
ศุภศิลป์ กุลจิตต์เจืองศ์. (2013). โทรศัพท์มือถืออัจฉริยะ ทศวรรษใหม่
ของนวัตกรรมสื่อสารแห่งอนาคต (Smartphone:
Innovative Communication for Future Decade). *Veridian*
E-Journal, SU 6(1).
สันติธาร เสถียรไทย. (2567). *คิดเปลี่ยนในโลกหักมุม (Twists and*
Turns). (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มติชน.
สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สป.อว. (STKC)). *Thomas Alva Edison*.
<https://www.stkc.go.th/scientist-thomas-alva-edison>
สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี. (2018). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-*
2580). [https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/
2561/A/082/T_0001](https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001)

สุขาวาน์ พลอยชุม. (2565). *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4).

โรงพิมพ์มหาภูมิภาควิทยาลัย.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). *ภาวะความเป็นผู้นำ*. เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

สุพจน์ ประไพเพชร, สรรววุฒิ กุลแดง, ราตรี เลิศหว่าทอง, และสุดสวาสดิ์

ประไพเพชร. (2566). *ภาวะผู้นำ: แนวคิด ทฤษฎี และ*

องค์ประกอบ [Leadership: Concepts, theories, and

elements]. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปัญญา*, 2 (1), 59–73.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์ :*

ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรม*

พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 33). สำนักพิมพ์

ผลิธัมม์ ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2562). *พุทธธรรม*

(ฉบับปรับขยาย). ผลิธัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2563). *อานิสงส์ของศีล*.

www.pagoda.or.th.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรม*

พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 14). โรงพิมพ์

พระพุทธานุชาของธรรมสภา.

สมศักดิ์ ชาวลาภ. (2544). *ภาวะผู้นำ การจูงใจ และทีมงาน*. สถาบัน
ราชภัฏสวนสุนันทา.

AKSORN. (n.d.). *BANI WORLD*.

<https://www.aksorn.com/ac1-lf1-bani-world>

BBC NEWS THAI. (2018). *สมองมนุษย์ทำงานเหมือนคอมพิวเตอร์จิ๋วแสน
ล้านเครื่องเชื่อมต่อกัน*. <https://www.bbc.com/thai/features-45953172>

BBC NEWS. (2023). *Y2K คืออะไร รวมข้อสงสัยการเปลี่ยนผ่านสหัสวรรษ
สู่การกลับมาของแฟชั่น Y2K*.

<https://www.bbc.com/thai/articles/cv29yle55l3o>

BBC NEWS THAI. (2025). *มารู้จักชายผู้ถูกฝังชิปอ่านใจในสมอง เพราะ
อีลอน มัสก์*.

<https://www.bbc.com/thai/articles/cn8rmkvezvjo>

Canva. (2025). *Canva AI [AI image generation tool]*. Canva.

<https://www.canva.com/>

CHAIJAROENTECH. (n.d.). *INDUSTRY 4.0 ปฏิวัติโลกอุตสาหกรรมครั้งที่
ที่ 4 ความสำคัญของการปฏิวัติโลกยุคใหม่*.

<https://www.chi.co.th/article/article-966/>

Chetnitipath Promchin, Chompoonuch Changcharoen, Chen
Pecharat. (2024). Exploring Buddhist Perspectives on
Consciousness, Compassion and Interconnectedness:

Insights from Human Sense. *The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC)*, 10(3). 272-285.

Clicknext. (2023). *Technology*.

<https://blog.clicknext.com/what-is-metaverse/#:~:text>

CNHC. (n.d.). *สะกดจิตบำบัด หลักรัฐุตรสะกดจิตบำบัด ให้คำปรึกษาด้วยเทคนิคต่างๆ*. <https://thaihypnosis.com/Content/page>

Connection Culture Group. *Frances Hesselbein: A Leader of Leaders, Who Cared For People First*.

<https://www.connectionculture.com/post/frances-hesselbein-a-leader-of-leaders-who-cared-for-people-first>

Forbes Quotes. (2025). *George Bernard Shaw*.

<https://www.forbes.com/quotes/3379/>

Goodreads. (2025). *Luo Tzu*.

<https://www.goodreads.com/quotes/8203490-watch-your-thoughts>

Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2025). *กรมสุขภาพจิต เร่งแก้ปัญหาเขตสุขภาพที่ 1 ลดอัตราฆ่าตัวตายสำเร็จ หลังตัวเลขสูงสุดใน 13 เขตสุขภาพ*.

<https://www.hfocus.org/content/2025/05/34178>

IOK2U.COM การศึกษาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้. (2019). *แนวคิดและทฤษฎี Edward N. Lorenz ผลกระทบผีเสื้อ (Butterfly Effect)*. <https://iok2u.com/article/innovation/edward-n-lorenz-butterfly-effect>

James Bellanca & Ron Brandt. *ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills : Rethinking How Students Learn)*. (2562). แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). บุ๊คสเคป.

James Clear. (2018). *Atomic Habits: An Easy & Proven Way to Build Good Habits and Break Bad Ones*. Penguin Random House.

Johannes Gutenberg. (2025, August 9). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg

Kotter, J. P. (2001). *What leaders really do*. *Harvard Business Review*. <https://www.edomi.org/wpcontent/uploads/2021/01/What-Leaders-Really-Do-kotter>.

Learning Center for Earth Science and Astronomy. (n.d.). *โลก*. <https://www.lesa.biz/ดาราศาสตร์/ระบบสุริยะ/ดาวเคราะห์/โลก>.

- MARGETING OOPS. (2025). *สรุปสถิติ Digital 2025 ทั้งจากทั่วโลกและในประเทศไทย*. <https://www.marketingoops.com/reports/media-stat/digital-2025>
- Mihaly Csikszentmihalyi. (2008). *Flow the psychology of optimal experience*. Harperperennial Modern Classics.
- Nattawut Makhumtup, Chetnitipath Promchin, Sirot Tonggon & Phrapalad Thana Aggadhammo Pimparat. (2024). Buddhism and Political Conflicts: Understanding the Role of Religion in Peace Building and Reconciliation. *Journal of Dhamma for Life*, 30(3), 407-415.
- NSM. (2021). Virtual Reality. <https://sites.google.com/a/bumail.net/virtual-reality/home/type-of-trainings>
- Northouse, P. G., & Lee, M. (2019). *Leadership: Theory and practice* (8th ed.). SAGE Publications.
- Panachphongphan Bodhisatirawarangoora, Phramaha Chakrapol Acharashubho Thepa, Meechi Netnapa Sutthirat, Chetnitipath Promchin. (2024). Mindfulness Practices in the Thai Society Context. *Journal of Dhamma for Life*, 30(1), 96-113.
- Renaissance. (2025, August 9). In *Wikipedia*. <http://th.wikipedia.org/wiki/สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา>

- Reporter Journey. (2025). *มองเศรษฐกิจไทยผ่านอัตราการทำงาน*.
มองเศรษฐกิจไทยผ่านอัตราการทำงาน มีนาคม 2568.
- Richards, D. & Engle, S. (1986). *Transforming Leadership*. Mines
River Press.
- Roberts, A. (2014). *Napoleon: A Life*. Penguin Books.
- SALIKA: Knowledge sharing space. (2025). *สัมภาษณ์ “จิตวิทยาอ่านใจ”
ด้วยเครื่อง fMRI*.
<https://www.salika.co/2022/11/07/alexander-huth/>
- SAS. (n.d.). *Internet of Things (IoT)*.
https://www.sas.com/th_th/insights/big-data/internet-of-things.html
- Schein, E.H. (1992). *Organization culture and leadership*.
Jossey-Bass.
- Somerset, A. (1992). *Elizabeth I*. Anchor Books.
- Stogdill, R.M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of the
literature*. Free Press.
- The Intelligence. (2024). *VUCA และ BANI World คืออะไร?*.
<https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-และ-bani-world-คืออะไร>

The Momentum. (2017). *สุขนี้อยู่ที่สมอง.*

<https://themomentum.co/happy-health-brain-and-happiness/>

The Standard Team. (2023). *Christopher Columbus.*

<http://thestandard.co/onthisday1210142-2/>

Times Magazine. (n.d.). *คนที่มีความสุขมากที่สุดในโลกก็คือ พระในทาง*

พุทธศาสนา. <https://www.happysociety.org/dhamma/>

Tony Robbins. (1991). *Awaken the Giant Within: How to take*

immediate control of your mental, emotional, physical and financial destiny!. Summit Books.

Tshering Tobgay. (2016). *Net Carbondioxide Emission.*

https://www.ted.com/talks/tshering_tobgay_this_country_isn_t_just_carbon_neutral_it_s_carbon_negative?utm_campaign=tedsread&utm_medium=referral&utm_source=tedcomshare

Yukl, G. (2013). *Leadership in organizations* (8th ed.). Pearson Education.

World Economic Forum. (2025). *(20+) eduzones - สรุปอนาคตงานที่จะเติบโตมากขึ้นในปี 2025-2030.*

<https://www.eduzones.com/2025/04/23/world-economic-forum-2/>

ดัชนี

ก

กระบวนการรับรู้.....14-15, 57-59, 61, 66-70, 72, 84, 86, 89, 105,
110, 113, 124-125, 127

การเจริญภาวนา.....81

การตื่นรู้.....13, 82, 163ม 173-174, 180

โกศล.....87, 127

ข

ขณิกสมาธิ.....80

จ

จิต.....16, 25, 27, 35, 44, 57-58, 66, 70-73, 80-85, 87-89, 111, 124,
127, 130-134, 138, 140-146, 160, 163, 165, 173-174, 176-177,
179, 181-182,

จิตใจ.....16, 25, 35, 57-58, 72-73, 79-80, 82-84, 88-89, 111, 124,
133-134, 138, 140-142, 160, 165, 173-174, 176-177

จินตามยปัญญา.....86

ต

ไตรลักษณ์.....38-40, 45, 87, 182

ไตรสิกขา.....15, 73, 89, 143, 180, 182

ท

ทุกข์.....13, 39, 45, 66, 78, 82, 85, 87, 107, 128, 167, 173, 178, 180

ทุกข์ลักษณะ.....39, 45

เทคโนโลยี.....6, 13, 15-16, 28-29, 31-33, 39, 56-57, 62-63, 112,
122-123, 130-138, 143, 154-156, 158, 160, 173, 182

ธ

ธรรมาธิปไตย.....43-44

น

นิโรธ.....107, 180

แนวความคิด.....26, 29

ป

ปัญญา.....6, 15-16, 33, 35, 43-44, 46, 73-75, 77-78, 80-81, 84-89,
111-112, 114, 122, 130, 132, 134-138, 140, 143, 157-158, 162,
171, 173-175, 178, 181-183

ปัญญาประดิษฐ์.....6, 16, 33, 122, 130, 132, 136, 143, 157

ปิยวาจา.....170

ผ

ผู้นำ.....4-6, 13-14, 16, 21-23, 25-26, 29-31, 34-38, 41-44, 46, 72,
78-80, 82, 86, 88, 132, 136, 139-140, 148, 153-156, 160-164,
167, 169-170, 173-174, 176, 178-180,

พ

พระพุทธศาสนา.....44, 46, 50, 65-66, 68-71, 73, 80, 85-87, 89, 102,
107, 114, 124, 127-128, 131, 135, 165

พุทธวิทยา.....123

พุทธะนำทาง.....3

พุทธโธโลยี.....15-16, 118, 122-123, 130, 135-136, 138, 140, 143

ภ

ภาวนามยปัญญา.....86-87

ภาวะผู้นำ.....5-6, 13-14, 16, 34-37, 72, 78, 82, 88, 160, 163-164,
169, 174, 176, 179-180

ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม.....36-37, 45

ภาวะผู้นำตามสถานการณ์.....36

ภาวะผู้นำแบบบูรณาการ.....37

ม

มรรค.....81, 107, 180

ย

โยนิโสมนสิการ.....15, 43-44, 46, 85-86, 106, 110, 113-114, 138,
140, 143, 176, 181

ร

รูปกาย.....66

รูปลักษณะ.....66,139

ล

โลกภายนอก.....4,13-15, 57-58, 61, 64-65, 67, 70, 77, 81, 84, 88-
89, 105, 108-111, 113-114, 124-125, 127, 133, 143, 166-167,
173-174, 176, 181, 183

โลกภายใน.....4, 13-15, 57-58, 61, 64-65, 67-68, 73, 77-78, 81, 84,
88-89, 105-106, 108-111, 113-114, 124-125, 127, 129-131, 133,
143, 167, 173-174, 176, 181, 183

โลกาธิปไตย.....42-44

ว

วิญญาณ.....6, 65-74, 87, 127, 132

วิปัสสนาภาวนา.....81

เวทนา.....65-66, 70-71, 128

ค

ศีล.....15,73-79, 84, 88, 112, 134, 140, 143, 183

ส

สมถภาวนา.....81

สมาธิ.....15, 44, 73, 79-85, 87-88, 112, 131, 133-134, 140, 143,
175, 177, 183

สมานัตตตา.....170

สมุทัย.....107, 180

สังขาร.....65-66, 70, 85

สังคหวัตถุ 4...170

สัญญา.....58, 65-66, 70-71, 129

สัตบุรุษ.....108

สัพปุริสธรรม 7.....108-111

สัมมาทิฏฐิ.....81, 84, 86, 112, 140

สุตมยปัญญา.....85-86

ห

หลักธรรม.....4-5, 43-44, 46, 106-108, 135, 143, 169, 172

อ

อธิปไตย.....42-44, 46

อนัตตลักษณะ.....39, 45

อนิจจลักษณะ.....39, 45

อริยสัจ 4.....107, 110, 111, 180

อัฐตาริปีไตย.....42-44

อัฐถจริยา.....169

อัปพนาสมาธิ.....80

อายุตนะ.....15, 88-89, 110, 124

อิทัปปัจจยตา.....15,102 ,104, 106, 110, 113-114, 172, 175

อุปจารสมาธิ.....80

ประวัติผู้เขียน

ดร.เชษฐนิติภัทร พรหมชิน

Dr.Chetnitipath Promchin

หน้าที่การงาน

- อาจารย์ผู้รับผิดชอบรับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
- อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

การศึกษา

ระดับ	ชื่อปริญญา (สาขาวิชา)	ชื่อสถาบัน	ปีที่จบ
ปริญญาเอก	Philosophy	Karnatak University, Dharwad (India)	2565
ปริญญาโท	Philosophy	Nava Nalanda Mahavihara (India)	2558
ปริญญาตรี	วิทยาการคอมพิวเตอร์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง	2555
3 ประโยค	เปรียญธรรม	สำนักเรียนคณะจังหวัดราชบุรี (๓)	2559
ชั้นเอก	นักธรรม	สำนักเรียนคณะจังหวัดกาญจนบุรี	2559

ประสบการณ์ในการสอน ในระดับปริญญาตรี

ที่	ชื่อวิชาที่สอน	credits	มหาวิทยาลัย
1	PH1006 สัมมนาพระอภิธรรมปิฎกศึกษา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2	PH1008 จิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3	PH1012 รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4	PH 3016 นิติศาสตร์ตามแนวพุทธ	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5	PH1016 ระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
6	PH1022 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสตร์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
7	PH1312 พุทธปฏิภาณ	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
8	PH2016 ระเบียบวิธีวิจัยทางปรัชญาศาสนาและวัฒนธรรม	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
9	PH3009 ระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธศาสนศึกษา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
10	PH2508 พระพุทธศาสนากับโลกาภิวัตน์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ในการสอน ในระดับบัณฑิตศึกษา

ที่	ชื่อวิชาที่สอน (ผู้รับผิดชอบ)	credits	มหาวิทยาลัย
1	GS41208 ภาวะผู้นำเชิงพุทธจิตวิทยา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2	GS41002 ภาษาบาลีและภาษาอังกฤษเพื่อการค้นคว้า พระพุทธศาสนา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3	GS61104 ภาษาอังกฤษภาคปฏิบัติเพื่อการศึกษา พระพุทธศาสนา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4	GS61207 ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพุทธขั้นสูง	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5	GS61309 ดิจิทัลเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
6	SO41203 ภาษาอังกฤษสำหรับบัณฑิตศึกษา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ทุนที่เคยได้รับ

- ทุนการศึกษาเฉลิมราชกุมารี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี
- ทุนการศึกษาพระจอมเกล้า ระดับปริญญาตรี
- ทุนการศึกษา Nava Nalanda Mahavihara (India) ระดับปริญญาโท
- ทุนการศึกษา Karnatak University, Dharwad (India) ระดับปริญญาเอก

ประวัติผู้เขียน

ดร.พนัชนพงษ์พรรณ โพธิสถิรวารังกูร

Dr.Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora

หน้าที่การงาน

- อาจารย์พิเศษ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การศึกษา

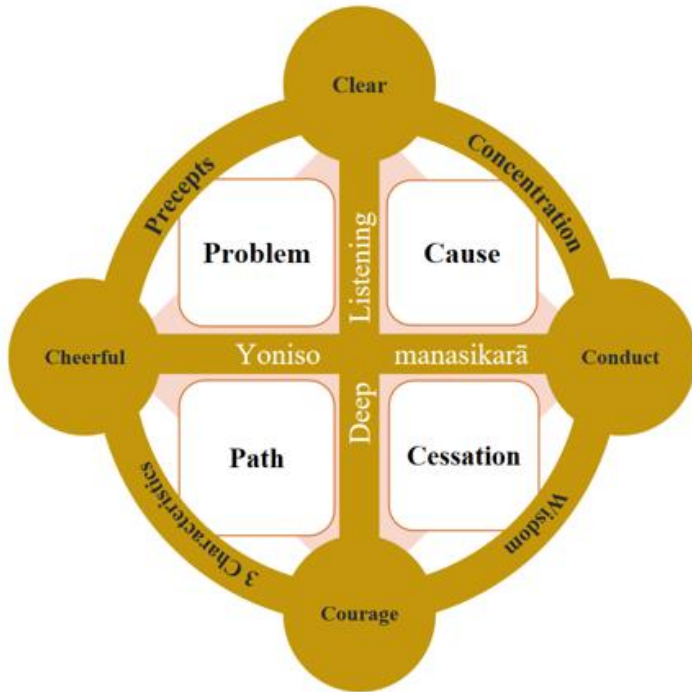
ระดับ	ชื่อปริญญา (สาขาวิชา)	ชื่อสถาบัน	ปีที่จะ
ปริญญาเอก	ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2567
ปริญญาโท	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	2561
ปริญญาตรี	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เทคโนโลยีทางอาหารและชีวภาพ)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2536
ประกาศนียบัตร	โครงการเรียนบาลีภาคภาษาอังกฤษ Master Trainer มัคคุเทศก์ (ศิลปศาสตร์)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	2567
		Master Trainer Institute of New York	2564
		มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2537
ชั้นเอก	ธรรมศึกษา	สำนักเรียนวัดท่ามะขาม	2558

ประสบการณ์ในการสอน ระดับปริญญาตรี

ที่	ชื่อวิชาที่สอน (อาจารย์พิเศษผู้สอน รายวิชา)	credits	มหาวิทยาลัย
1	PH1016 ระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2	PH2509 พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3	PH2537 ปรัชญากับวิทยาศาสตร์	3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ทุนที่เคยได้รับ

- ทุนวิจัย มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

Model of Awakening Leadership

‘4C^{3T}: Inside \Leftrightarrow Out’

Siam
chullamonthon
— The Published —

ISBN: 978-616-94955-3-6

9 786169 495536